

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA
SOCIĀLĀ DARBA PROFESIONĀLĀ BAKALaura STUDIJU PROGRAMMA

**BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS DIENAS APRŪPES CENTROS PERSONĀM
AR GARĪGĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMIEM**

DIPLOMDARBS

Autores:

Jeļena Jaskuļņeca

Stud.apl. jj08091

Diāna Mohova

Stud.apl. dm08063

Darba vadītājs: lektore Mg.soc.d. E. Apine

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Diplomdarba temats ir „Brīvprātīgais darbs dienas aprūpes centros personām ar garīgās attīstības traucējumiem”.

Diplomdarba mērķis ir pētīt brīvprātīgo darbu dienas aprūpes centros personām ar garīga rakstura traucējumiem. Darba ietvaros autore pēta brīvprātīgā darba teorētisko un vēsturisko aspektu, analizē tā izmantošanas kavējošos un veicinošos faktorus, kā arī analizē dienas aprūpes centra un personu ar garīgās attīstības traucējumiem kā mērķa grupas specifiku un tās ietekmi uz mijiedarbību ar brīvprātīgo darbinieku.

Empīriskais pētījums ietver dienas aprūpes centru vadītāju un sociālo darbinieku, brīvprātīgo darbinieku, kuriem ir iepriekšējā pieredze brīvprātīgajā darbā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, viedokļu analīzi par brīvprātīgo darbu dienas aprūpes centros. Pētījums arī ietver Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studentu viedokļus par viņu vēlmi iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs dienas aprūpes centrā.

Darbs ir strukturēts četrās nodaļās ar astoņām apakšnodaļām, viena apakšnodaļa ir sadalīta trīs otrā līmeņa apakšnodaļās. Darba nobeigumā ir rezultāti un diskusija, kur empīriskajā pētījumā iegūtie dati tiek salīdzināti ar teorētiskajām atziņām.

Autore secina, ka informācijas trūkums par dienas aprūpes centriem personām ar garīga rakstura traucējumiem darba specifiku un šo centru mērķa grupu, tās vajadzībām un problēmām, kā arī šo centru pasivitāte brīvprātīgā darba jautājumā kavē brīvprātīgo iesaisti tajos. Neizglītība un dezinformētība rada maldīgus uzskatus un stereotipus par šo mērķa grupu, savukārt, šie stereotipi vairo cilvēku pārsvarā nepamatotās bailes, kuras kavē brīvprātīgo iesaisti dienas aprūpes centros. Brīvprātīgā darbinieka iesaistīšanās dienas aprūpes centros personām ar garīgo atpalcību var būt dažādu motīvu vadīta, bieži viņš ir tendēts uz personisko mērķu sasniegšanu, tomēr ir nepieciešama arī minimālā zināšanu bāze par šo mērķa grupu, savu spēju apzināšanās un gatavība šim darbam, jo no tā ir atkarīgs tālākās sadarbības rezultāts ar institūciju un tās klientiem.

Atslēgvārdi: brīvprātīgais darbs, brīvprātīgais darbinieks, persona ar garīgās attīstības traucējumiem, dienas aprūpes centrs

ANNOTATION

The subject of diploma work is „Volunteering in day care centres for persons with mental disabilities”.

An object of diploma work is to explore volunteering in the day care centres for people with mental disabilities. In this diploma work the authors research theoretical and historical aspects of volunteering, analyze obstructive and contributing factors of use of volunteering, theoretically analyze specific features of the day care centre and people with mental disorders as well as influence of these features on interaction with volunteer.

Empirical research includes the opinion of the day care centres' managers and volunteers with previous experience in the volunteering in this type of institutions, as well as the opinion of students of The Social Science Faculty at University of Latvia about their wish to engage in volunteering activities in the day care centres.

Work is structured in four chapters with eight branches, one branch includes three second level branches. Conclusion of the work includes results and discussion where results of empiric research have been compared to theoretical recognitions.

The authors came to the conclusion that lack of information about work specifics of the day care centres for people with mental retardation, their needs and problems as well as passivity of the day care centres in the field of volunteering impede engagement of volunteers. Ignorance and disinformation create misbeliefs and stereotypes about this target group and increase people's ungrounded fears which preclude engagement of volunteers in the day care centres. Volunteer's engagement in the day care centre can be determined by different motives – he/she often tends to achieve personal aims, however it is important to have at least basic knowledge about people with mental disabilities as well as awareness of own capability and readiness for this work, because further cooperation with the institution and the clients depends on this factors.

Keywords: volunteer work, volunteer, a person with mental disabilities, day care centre

SATURS

Apzīmējumu saraksts	1
Ievads	2
1. Brīvprātīgā darba teorētiskais un vēsturiskais aspekts	6
1. 1. Brīvprātīgā darba jēdziena skaidrojums	6
1. 2. Brīvprātīgā darba attīstība pasaulē un Latvijā.....	11
2. Brīvprātīgo darbu ietekmējošie faktori makro un mikro līmenī.....	19
2. 1. Brīvprātīgo darbu ietekmējošie faktori makro līmenī.....	19
2. 2. Brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbība.....	22
3.Brīvprātīgais darbs dienas aprūpes centrā personām ar garīgās attīstības traucējumiem.....	28
3.1. Dienas aprūpes centra specifika un mērķa grupas problemātika.....	28
3.2. Mērķa grupas specifiskas ietekme uz brīvprātīgo darbinieku iesaisti.....	34
4. Brīvprātīgā darba izmantošanas kavējošie un veicinošie faktori dienas aprūpes centros personām ar garīgās attīstības traucējumiem.....	39
4. 1. Empīriskā pētījuma metodoloģija.....	39
4. 2. Pētījuma rezultāti.....	42
4.2.1. Dienas aprūpes centra personām ar garīgās attīstības traucējumiem vadītāju viedoklis par brīvprātīgo darbu.....	42
4.2.2. Brīvprātīgo darbinieku pieredze un viedoklis par brīvprātīgo darbu dienas aprūpes centrā personām ar garīgās attīstības traucējumiem.....	49
4.2.3. Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studentu viedoklis par brīvprātīgo darbu dienas aprūpes centrā personām ar garīgās attīstības traucējumiem.....	53
Rezultāti un diskusija.....	64
Secinājumi.....	69
Pateicība.....	71
Izmantotā literatūra un avoti.....	72
Pielikumi.....	77
1. pielikums. Jautājumi dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītājiem.....	78
2. pielikums. Jautājumi dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem brīvprātīgiem darbiniekiem.....	79
3. pielikums. Dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītāju interviju transkripcijas.....	80

4. pielikums. Dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem brīvprātīgo darbinieku interviju transkripcijas.....	97
5. pielikums. Anketas paraugs Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studentiem.....	103

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

DAC – dienas aprūpes centrs

BD – brīvprātīgais darbs

LU SZF – Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte

IEVADS

Pēdējos gados BD koncepts kļūst arvien populārāks un izplatītāks, it īpaši Eiropā. Šo faktu apliecina arī tas, ka 2011. gads tika pasludināts par Eiropas brīvprātīgā darba gadu, kura mērķis ir veicināt un atbalstīt labvēlīgas vides veidošanu BD veikšanai Eiropas Savienībā, palielināt BD pilnvaras tā kvalitātes uzlabošanai, kā arī veicināt BD atzīšanu un izpratni par tā vērtību un nozīmi.¹

2010. gada ziņojuma par BD Eiropas Savienībā statistiskie dati atspoguļo, ka Eiropas Savienībā aptuveni 92 - 94 miljoni cilvēku ir iesaistīti BD kustībā. Tas nozīmē, ka aptuveni 22 – 23 % eiropiešu, kuri ir vecāki par 15 gadiem, nodarbojas ar BD.² Tomēr BD līmenis dažādās Eiropas valstīs ir atšķirīgs – dažās tā tradīcijas ir samērā senas, un šis sektors ir labi attīstīts, savukārt citās BD tikai attīstās vai arī ir vāji attīstījies. Tā, piemēram, ļoti augsts BD līmenis ir Austrijā, Nīderlandē, Zviedrijā un Lielbritānijā – apmēram 40 % no šo valstu iedzīvotājiem iesaistījušies BD aktivitātēs. Samērā augsts līmenis ir arī Dānijā, Somijā, Vācijā, Luksemburgā – ap 30 – 39 % iedzīvotāju. Vidēji attīstīts BD ir Igaunijā, Francijā un Latvijā, kur ar to nodarbojas 20 – 29 % cilvēku. Samērā zems līmenis ir Beļģijā, Kiprā, Čehijā, Īrijā, Maltā, Polijā, Portugālē, Slovākijā un Spānijā – 10 – 19 %. Tomēr zemākais līmenis ir vērojams Bulgārijā, Grieķijā, Itālijā un Lietuvā, kur BD aktivitātēs ir iesaistīti mazāk par 10 % šo valstu iedzīvotāju.³

Kaut gan, spriežot pēc augstākminētajiem datiem, Latvijā nav viszemākais BD līmenis Eiropas valstu vidū, tomēr tas ir gandrīz divas reizes zemāks nekā Ziemeļvalstīs, kur labklājības līmenis ir augstāks un sociālā sistēma ir stabilāka.

Populārākas nozares, kurās ir iesaistīti brīvprātīgie ir sports, sociālā sfēra, labklājība un veselība, reliģija, kultūra, atpūta un izklaide, izglītība, apmācība un pētniecība.⁴ Sociālajā sfērā tiek piedāvātās iespējas brīvprātīgi palīdzēt bērniem un jauniešiem, veciem cilvēkiem, cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, bēgļiem un patvēruma meklētājiem.⁵ Visvairāk sociālā nozare brīvprātīgajā darbā ir attīstīta Kanādā (66% no brīvprātīgo skaita), ASV (65%), Austrālijā (64%). Eiropas valstīs šī sfēra ir attīstītākā Šveicē (61%), Austrijā un Īrijā (58%),

¹**Izglītības un zinātnes ministrija.** *Par Eiropas brīvprātīgā darba gadu, veicinot aktīvu pilsoniskumu (2011).* [tiešsaiste]. [atsauce 01.10.2011]. Pieejams internētā:

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/jaunatne/EBGD_izstrades_progress_2010.ppt

²**Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report).* London: GHK, 2010. p 7.

³**Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report).* London: GHK, 2010. p 7.

⁴**Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report).* London: GHK, 2010. p 9.

⁵*Types of Volunteering Activities.* [tiešsaiste]. [atsauce 09.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.volunteering.nsw.gov.au/volunteering_activities

Lielbritānijā (58%), Nīderlandē (49%), Norvēģijā (48%), ka arī Vācijā un Zviedrijā (47%).⁶ Spriežot pēc iepriekšminētiem datiem, varētu secināt, ka Latvija nav tā valsts, kur lielākā daļa brīvprātīgo darbinieku nodarbojas ar BD sociālajā sfērā, tomēr brīvprātīgie būtu noderīgs resurss sociālajā darbā, tai skaitā arī dienas aprūpes centros personām ar garīgā rakstura traucējumiem, kur darbinieku skaits ir nepietiekams, bet klientu skaits ir augsts – tā 2010. gadā Rīgā deviņos DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem klientu skaits bija 339.⁷

Pētījuma problēma: BD varētu būt labs resurss sociālā darba sfērā, tai skaitā arī dienas aprūpes centros personām ar garīga rakstura traucējumiem, tomēr Latvijā BD kā resurss nav pilnībā izmantots un attīstīts salīdzinājumā ar vairākām citām valstīm. Turklāt nav izpētīti faktori, kuri ietekmē pastāvošo situāciju. Tādējādi dotā darba ietvaros autore vēlas dot ieskatu BD kopumā, kā arī konkrēti pievērsties tā nepieciešamībai dienas aprūpes centros personām ar garīgās attīstības traucējumiem, gūstot atbildi uz jautājumu, kādi ir kavējošie un veicinošie faktori BD pilnvērtīgākai izmantošanai.

Diplomdarba **mērķis** ir pētīt brīvprātīgo darbu dienas aprūpes centros personām ar garīga rakstura traucējumiem. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, autore nosaka šādus **uzdevumus**:

1. Pētīt brīvprātīgā darba teorētisko un vēsturisko aspektu;
2. Analizēt brīvprātīgā darba izmantošanas kavējošos un veicinošos faktorus;
3. Teorētiski analizēt dienas aprūpes centra un personu ar garīgās attīstības traucējumiem kā mērķa grupas specifiku, ka arī tās ietekmi uz mijiedarbību ar brīvprātīgo darbinieku;
4. Empīriski pētīt brīvprātīgo darbu kavējošos un veicinošos faktorus dienas aprūpes centros personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Diplomdarbā izmantotās **pētniecības metodes** - teorētiskās literatūras analīze, intervēšana, anketēšana.

Darba struktūras īss izklāsts

Diplomdarbs sastāv no teorētiskās un empīriskās daļas. Teorētiskā daļa sastāv no trim nodaļām un sešām apakšnodaļām. Pirmā nodaļa ir veltīta BD jēdziena skaidrojumam un tā attīstībai pasaulē un Latvijā. Otrajā nodaļā tiek apskatīti un analizēti BD ietekmējoši faktori makro līmenī un brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbību veicinošie un kavējošie faktori. Trešajā nodaļā tiek teorētiski pētīts BD DAC personām ar garīgās attīstības

⁶*Lifestyle Statistics. Society. Volunteering and social support.* [tiešsaiste]. [atsauce 09.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.nationmaster.com/graph/lif_soc_vol_and_soc_sup_soc_sup_hel_a_str-volunteering-social-support-helped-stranger

⁷**Švekle, I.** *Rīgas domes Labklājības departamenta gadagrāmata „Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2010. gadā”.* [tiešsaiste] Rīga: Rīgas domes Labklājības departaments, 2011. 41. lpp. [atsauce 09.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.ld.riga.lv/tl_files/dokumenti/gadag_2010-publicesanai.pdf

traucējumiem, institūcijas specifika un tā mērķa grupas problemātika, ka arī mērķa grupas specifikas ietekme uz brīvprātīga darbinieka iesaisti.

Ceturtnā nodaļa ir veltīta empīriskajam pētījumam, kur tiek aprakstīta pētījuma metodoloģija un iegūtie rezultāti par BD veicinošiem un kavējošiem faktoriem DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Empīriskajā pētījumā tika izmantotas divas metodes – intervēšana un anketēšana. Ar intervēšanas palīdzību autore noskaidroja DAC vadītāju viedokli par BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, ka arī brīvprātīgo darbinieku viedokli un pieredzi par BD šajos DAC. Ar anketēšanas metodes palīdzību autore noskaidroja LU SZF studentu viedokli par BD un viņu vēlmi iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Jautājumi tika sastādīti pamatojoties uz teorētisko bāzi, empīriski iegūtie dati tika salīdzināti ar diplomdarba teorētisko bāzi.

Pētījuma bāze

Veicot empīrisko pētījumu, autore intervēja 6 Rīgas DAC vadītājus vai sociālos darbiniekus, kuri ir kompetenti BD jautājumā savā institūcijā. Tāpat autore intervēja 3 brīvprātīgos darbiniekus, kuri ir nodarbojušies ar BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Vēl autore anketēja 100 LU SZF studentus.

Pētījuma teorētiskā bāze

Teorētiskajā daļā autore izmanto dažāda veida avotus – gan zinātnisko literatūru, gan interneta resursus. Pārsvārā autore izmanto zinātnisko literatūru angļu valodā, piemēram, tādus autorus kā J. Warburtona (*Warburton, J.*), M. Openheimere (*Oppenheimer, M.*), Dž. Nobls (*Noble, J.*), F. Džonstons (*Johnston, F.*), G. S. Barofs (*Baroff, G. S.*), J. G. Olejs (*Olley, J. G.*), L.A. Teits (*Tate, L.A.*), C.M. Brennans (*Brennan, C.M.*), Dž. L. Pīrce (*Pearce, J.L.*) un citus, kuru vārdi ir minēti izmantoto avotu sarakstā. Tāpat darbā tika izmantots 2010. gada nobeiguma ziņojums par BD Eiropas Savienībā (*Volunteering in the European Union (final report)*).

Izmantoto jēdzienu skaidrojums:

Brīvprātīgais darbs – „sociālās līdzdalības forma, ko veic fiziskā persona no brīvas gribas, nestājoties darba tiesiskajās attiecībās un nesaņemot par to atalgojumu”.⁸

Brīvprātīgais darbinieks – „cilvēks, kurš brīvprātīgi darbojas citu cilvēku labā nesaņemot par to samaksu”.⁹

⁸Izglītības un zinātnes ministrijas Politikas koordinācijas departaments. *Eiropas Brīvprātīgā darba gads 2011*. [tiešsaiste]. [atsauce 01.10.2011]. Pieejams internētā:

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/jaunatne/12_11_2010_EBDG2011.ppt

⁹Barker, R.L. *The social work dictionary*. Washington: NASW Press, 2003. p. 458

Faktori (veicinošie/kavējošie) – fakts, situācija vai nosacījums, kas ietekmē rezultātu – atvieglo vai apgrūtina iespēju to sasniegt.¹⁰

Persona ar garīgās attīstības traucējumiem – persona, kuras intelektuālā funkcionēšana ir ievērojami zemāka par vidējo līmeni un inteligences koeficients (*angl. IQ- intelligence quotient*) ir mazāks par 70 punktiem; rezultātā šo garīgo traucējumu dēļ tiek ierobežota cilvēka pašnoteikšanās, pašaprūpes spējas, ka arī komunikācijas, sociālās un starppersoniskās prasmes.¹¹

Dienas aprūpes centrs – institūcija, kura dienas laikā nodrošina nepieciešamos veselības aprūpes, sociālos un atbalsta pakalpojumus personām ar funkcionāliem un kognitīviem traucējumiem laikā, kad aizbildņi nevar veikt šo aprūpi.^{12, 13}

¹⁰**Heacock, P.** *Cambridge Dictionaries Online*. [tiešsaiste]. [atsauce 04.10.2011]. Pieejams internētā: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/factor_1?q=factor

¹¹**Barker, R.L.** *The social work dictionary*. Washington: NASW Press, 2003. p. 269

¹²**Mizrahi, T., Davis, L.E.** *Encyclopedia of social work, vol. 1: A-C*. New York: NASW Press; Oxford: Oxford University Press, 2008. p. 44

¹³**Barker, R.L.** *The social work dictionary*. Washington: NASW Press, 2003. p. 109

1. BRĪVPRĀTĪGĀ DARBA TEORĒTISKAIS UN VĒSTURISKAIS ASPEKTS

Lai pilnvērtīgi pētītu un analizētu BD vispār un DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem īpaši, ir svarīgi izprast šī BD jēdziena teorētisko aspektu, ka arī apskatīt tā vēsturisko attīstību. Tāpēc šajā nodaļā tiks apskatīts BD jēdziens dažādu autoru izpratnē, ka arī pētīta tā vēsturiskā attīstība pasaulē un Latvijā.

1. 1. Brīvprātīgā darba jēdziena skaidrojums

Kaut gan termins „brīvprātīgais darbs” (*angļu val. - volunteering*) un „brīvprātīgā aktivitāte” (*angļu val. - voluntary activity*) tiek plaši izmantoti, ne vienmēr ir pilnīgi skaidrs, kas ar to tiek domāts. Pat starptautiskajā līmenī - Eiropas Savienības dalībvalstu vidū - šī jēdziena oficiālais definējums katrā atsevišķajā valstī var atšķirties. Vispārējā Eiropas Savienības līmenī BD tiek saprasts kā „aktivitāte, kuru veic cilvēks pilnīgi pēc brīva prāta citu cilvēku vai kopienas labā, negaidot pretī naudas maksājumu vai kādu citu ienākumu”.¹⁴ Ir redzams, ka šis jēdziens ir plašs un ietver sevī tikai galvenās vadlīnijas un idejas par BD būtību, jo katrā valstī definīcija var atšķirties atkarībā no dažādiem aspektiem – vēsturiskā mantojuma, ekonomiskās vai sociālās situācijas. Tomēr ir svarīgi identificēt arī sīkākos BD aspektus.

Tā 2010. gada ziņojumā par BD Eiropas Savienībā tiek minēti šādi tā aspekti:

1. Brīvprātīgās aktivitātes ietver sevī visa veida brīvprātīgo iesaistīšanos; tās ir atvērtas visiem, neapmaksātas, cilvēks tās veic pilnīgi brīvprātīgi, tās ir izglītojošas (neformālās izglītības aspekts), ka arī piedāvā pievienoto vērtību sabiedrībai;
2. Brīvprātīgais pakalpojums (*angļu val. - voluntary service*) ir daļa no brīvprātīgās aktivitātes un to raksturo šādi papildus aspekti: - noteikts laiks,
 - skaidri mērķi, uzdevumi, saturs un struktūra,
 - atbilstošais atbalsts, tiesiskā un sociālā aizsardzība.¹⁵

Turklāt jāpiemin, ka vispārīgi lietotais BD jēdziens Eiropas Savienības līmenī attiecas gan uz formālo, gan uz neformālo BD formu:

formālais – ietver sevī brīvprātīgo darbu oficiālo grupu, klubu vai organizāciju ietvaros;

¹⁴European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. *Volunteering in Europe*. [tiešsaiste]. [atsauce 15.10.2011]. Pieejams internētā: <http://www.irishtimes.com/society/eyv2011/PDF/EF11031EN.pdf>

¹⁵Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture. *Volunteering in the European Union (final report)*. London: GHK, 2010. p. 49

neformālais – ietver neapmaksāto palīdzību, kas tiek sniegta citiem cilvēkiem neatkarīgi no kādam grupām, klubiem vai organizācijām (tas var būt palīdzība draugam, kaimiņam, vai kādam citam, izņemot radniekus).¹⁶

Kopumā varētu secināt, ka abās definīcijās par BD tiek uzsvērts tā bezatlīdzības darbība un brīvprātīgais raksturs. Tādējādi tas nozīmē, ka BD ir „kaut kas, ko mēs darām nevis tāpēc, ka ir jādara, bet gan tādēļ, ka gribam to darīt”.¹⁷ Tomēr ziņojumā minētie aspekti jau dod pilnīgāku priekšstatu par BD, uzsverot, ka šī aktivitāte ir pieejama visiem bez jebkāda ierobežojuma, tā ietver sevi neformālās izglītības aspektus un dod pievienoto vērtību sabiedrībai kopumā. Turklāt definīcijas otra daļa atspoguļo BD svarīgo aspektu – tai jābūt strukturētai darbībai, kurā ir skaidri noteikti mērķi, uzdevumi, izpildes laiks, ka arī atbalsts un aizsardzība makro līmenī jeb tiesiskais regulējums. Pēc autoru domām šie aspekti palīdz veidot BD par organizētu darbību un iegūt pēc iespējas labāku un kvalitatīvāku rezultātu. Tādējādi kopumā tiek secināts, ka, lai BD būtu produktīvāks un dotu lielāko labumu, tam ir nepieciešama vadība jeb menedžments. Brīvprātīgā darba menedžmentā tiek izdalīti šādi elementi:

1. „plānošana,
2. brīvprātīgo meklēšana,
3. pieņemšanas nosacījumi,
4. ievadīšana procesā un apmācīšana,
5. kontrole un pārbaude,
6. stimulēšana, atbalstīšana,
7. informācija,
8. iesaistīšana,
9. vadība jeb menedžments”.¹⁸

Lielbritānijas politiķis Deivids Blankets (*David Blunkett*) par BD ir teicis tā: „Brīvprātīgais darbs iedrošina un stiprina cilvēku. Tas cilvēkam ir noderīgs. Tas apvieno dažāda vecuma, izcelsmes, dzimuma cilvēkus, mazinot izolētību un atsvešināšanos. BD stiprina saites starp indivīdiem, kuri ir spēcīgās pilsoniskās sabiedrības pamats. Tas, savukārt, palīdz radīt pilsonības apziņu, kuras bieži vien trūkst tik daudziem mūsu sabiedrībā šodien.”¹⁹

¹⁶**Saxton, J., Baker, J.** *How government definitions over-estimate levels of volunteering.* [tiešsaiste]. London: nfpSynergy, 2009. p. 3 [atsauce 15.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.nfpsynergy.net/includes/documents/cm_docs/2009/v/volunteeringdefinitions.pdf

¹⁷**Mittelberg, D.** *Strangers in paradise: the Israeli kibbutz experience.* New Brunswick, U.S.A.: Transaction Books, 1988. p. 47

¹⁸*Волонтерская работа: Британский опыт.* [tiešsaiste]. [atsauce 14.10.2011]. Pieejams internētā: <http://podarizhizn.ipb.su/index.php?act=Attach&type=post&id=6000>

¹⁹**Parish, A., Heath, J., Hassan, M.** *Changing the face of social services – volunteers adding value in service delivery.* London: The National Centre for Volunteering, 2003. p. 6

Dotajā izteicienā autors uzsver BD apvienojošo spēku, kas var saliedēt dažāda sociālā stāvokļa, vecuma vai dzimuma cilvēkus. Turklāt viņš uzsver, ka brīvprātīgas aktivitātes caur cilvēku saliedēšanu rada pilsonisko sabiedrību un attīsta pilsonisko apziņu.

Tā lielākais Lielbritānijas valdības departaments - Darba un pensijas departaments (*Department for Work and Pensions*) definē brīvprātīgo kā personu, kura

1. neiegūst par savu darbu naudu (izņemot ar brīvprātīgo darbu saistīto izdevumu kompensēšanu),
2. no brīvas gribas nodarbojas ar brīvprātīgo darbu,
3. darbojas bezpeļņas organizāciju labā,
4. darbojas to cilvēku labā, kuri nav viņa radnieki.²⁰

Šajā brīvprātīga darbinieka definējumā parādās jauni BD aspekti, kuri ir konkrētāki un parādās noteiktas valsts kontekstā. Kā iepriekšējās definīcijās tiek minēts bezpeļņas raksturs, tomēr tiek precizēts, ka tiek apmaksāti ar BD saistītie izdevumi (piemēram transporta vai ēdināšanas izdevumi), ka arī tiek precizēts, ka par BD netiek uzskatīta brīvprātīgā aktivitāte radnieku labā. Pie tam augstākminēta definīcija parāda, ka Lielbritānijā tiek aktualizēts formālais BD, kurš notiek bezpeļņas organizāciju ietvaros.

Tiek izdalīti šādi brīvprātīgo organizāciju uzdevumi attiecībā uz sabiedrību:

1. Nodrošināt papildus vai alternatīvus pakalpojumus attiecībā uz likuma noteiktiem pakalpojumiem, piemēram, dienas centri, bērnu nami, dzīvokļu asociācijas (*housing associations*), mājas aprūpe (*residential care*);
2. Ar jauno pakalpojumu (*pioneering service*) ieviešanu nodrošināt vajadzību apmierināšanu, kas vēlāk var tikt iekļauti labklājības sistēmā, kā piemēram, ģimenes plānošana vai patvēruma no vardarbības cietušajām sievietēm;
3. Būt par sabiedrisko domu ietekmējošo grupu, lai īstenotu izmaiņas sociālajā politikā;
4. Pastiprināt plašu neformālas ģimenes un kaimiņu aprūpes kārtību;
5. Dažviet būt par vienīgo pakalpojumu nodrošinātāju (*solo agent*).²¹

Attiecībā uz sabiedrību brīvprātīgas organizācijas pilda šādas funkcijas (*Sills, 1968*):

1. Mediators starp valsti un indivīdu;
2. Apakšgrupu integrācija pilsoniskajā sabiedrībā;
3. Vērtību nostiprināšana;

²⁰**Department for Work and Pensions.** *A Guide to Volunteering While on Benefits.* [tiešsaiste]. [atsauce 13.10.2011]. Pieejams internētā:

http://www.volunteeringwesternisles.co.uk/resources/Volunteering_and_benefits.pdf

²¹**Kramer, R.M.** *Voluntary agencies in the welfare state.* Los Angeles: University of California Press, 1981. p. 53-54

4. Pārvaldīšana un valdības uzdevumu (*governmental task*) izpildes nodrošināšana, piemēram, naudas sagādāšana profesionāļu licenzēšanai;
5. Sociālo izmaiņu ieviešana;
6. Spēku sadalīšana, lai veidotu līdzsvaru starp valsti un dažādām asociācijām.²²

Pēc darba autoru domām, ir svarīgi, ka ir identificēti brīvprātīgā sektora uzdevumi un funkcijas, kas varētu kalpot kā vadlīnijas organizāciju darbībai. Līdz ar to organizācijas, apzinoties šos uzdevumus un funkcijas, var efektīvāk un kvalitatīvāk darboties.

Tomēr BD ieguvums ir ne tikai sabiedrībai, cilvēkiem, kuriem brīvprātīgais palīdz. Daudz no brīvprātīgām aktivitātēm var iegūt arī pats brīvprātīgais darbinieks, kā piemēram:

1. „attīstīt un pilnveidot jau esošas, ka arī iegūt jaunas prasmes,
2. iegūt jauno pieredzi,
3. iepazīties ar jauniem cilvēkiem un nodibināt jaunus kontaktus,
4. stiprināt saikni ar savu kopienu un ieguldīt savu darbu sabiedrības labā,
5. parādīt sevi no labas puses potenciāliem darba devējiem,
6. iegūt pastāvīgu darbu”.²³

Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija (valsts koordinējošā struktūra, kas atbild par Latvijas dalību Eiropas Brīvprātīga darba gadā) ir definējusi BD šādi - tas ir „sociālās līdzdalības forma, ko veic fiziskā persona no brīvas gribas, nestājoties darba tiesiskajās attiecībās un nesaņemot par to atalgojumu. Brīvprātīgais darbs ir vērsts uz sabiedriskā labuma darbību un veicina zināšanu, prasmju un iemaņu attīstību, kā arī brīvā laika lietderīgu izmantošanu”.²⁴ Šajā definējumā kā visos iepriekšējos BD tiek raksturots ka darbība, kura veikta bez atalgojuma un pēc brīvas gribas, tomēr te uzsvars tiek likts uz to, ka BD jāveicina paša brīvprātīgā attīstību un pilnveidošanos caur zināšanu, prasmju un iemaņu attīstīšanu. Vēl dotajā BD definīcijā parādās jauns aspekts – laikam, kurš tiek veltīts brīvprātīgām darbam, ir jābūt izmantotām lietderīgi. Tomēr autores vēlētos piebilst, ka definējums „laika lietderīga izmantošana” nav pilnība skaidrs, jo nav saprotams pēc kādiem kritērijiem jāmēra laika izmantošanas lietderīgums.

Autori Dž. Varburtona un M. Oppenheimera (*Warburton, J., Oppenheimer, M.*) izdala šādus BD principus, kas nosaka tā bāzi un brīvprātīgo iesaistīšanu:

1. BD dod labumu gan sabiedrībai, gan pašam brīvprātīgajam;

²²Pearce, J.L. *Volunteers: the organizational behavior of unpaid workers*. London: Routledge, 1993. p. 27

²³Department for Work and Pensions. *A Guide to Volunteering While on Benefits*. [tiešsaiste]. [atsauce 13.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.volunteeringwesternisles.co.uk/resources/Volunteering_and_benefits.pdf

²⁴Izglītības un zinātnes ministrijas Politikas koordinācijas departaments. *Eiropas Brīvprātīgā darba gads 2011*. [tiešsaiste]. [atsauce 01.10.2011]. Pieejams internētā: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/jaunatne/12_11_2010_EBDG2011.ppt

2. Brīvprātīgā darbinieka darbs ir neapmaksāts;
3. BD ir brīvprātīgā darbība;
4. Par BD nav paredzēti nekādi atvieglojumi vai pabalsti no valsts;
5. BD ir likumīgs veids kā pilsonis var piedalīties savas kopienas aktivitātēs;
6. Tas ir līdzeklis indivīdam vai grupai apmierināt cilvēku, apkārtējās vides vai sociālās vajadzības;
7. BD tiek veikts tikai bezpeļņas sektorā;
8. BD nevar aizstāt apmaksāto darbu;
9. Brīvprātīgais darbinieks neaizstāj algoto darbinieku un nerada draudus tā darba drošībai;
10. Brīvprātīgais darbinieks ciena citu cilvēku tiesības, godu un kultūru;
11. BD veicina cilvēku tiesības un vienlīdzību.²⁵

Augstākminētie principi skaidri un sīki raksturo BD būtību, atspoguļojot visus tā aspektus, kas dod pilnīgāku priekšstatu par BD – gan raksturo tā būtību, gan atspoguļo tā attiecības un robežas ar peļņas sektoru.

Sociālā darba vārdnīcā (*The social work dictionary*) BD tiek definēts kā „nealgotu indivīdu vai to grupu mobilizēšana un izmantošana, lai nodrošinātu cilvēkiem pakalpojumus ārpus valsts institūcijās. Šis termins attiecas arī uz ideoloģiju, kas saistīta ar pašpalīdzības grupām, savstarpējās palīdzības grupām (*mutual – aid group*), pašpalīdzības organizācijām un filantropiju”.²⁶ Turklāt Sociālā darba enciklopēdijā (*Encyclopedia of social work*) tiek uzsvērts, ka BD var tikt interpretēts no dažādiem līmeņiem ar iejaukšanos sociālā labklājībā kopumā, ka arī īpaši sociālajā darbā katrā no līmeņiem – vērtību, struktūras un ideoloģijas līmenis.²⁷ Te, ņemot vērā konkrēto sfēru – sociālo darbu –, BD jau tiek definēts tā kontekstā, identificējot dažādus tā līmeņus, ka arī apskatot sociālo labklājību, sociālos pakalpojumus un sociālā darba formu.

Apskatot visas augstākminētas definīcijas, var redzēt kā pārsvarā tas ir definētas no BD teorētiska viedokļa. Turklāt interesanti kā brīvprātīgo darbu definē un uztver paši cilvēki. Tā no 2010.gada oktobra līdz 2011.gada jūnijam biedrība „brīvprātīgais.lv” īstenoja pētījumu „Pašvaldību politika un prakse brīvprātīgā darba jomā”, kura ietvaros tika konstatēts, ka pētījuma dalībniekiem (pašvaldību politiķi, pašvaldību darbinieki, NVO darbinieki, NVO biedri, brīvprātīgie) kopumā ir līdzīga izpratne par BD, kas atspoguļo galvenās tā pazīmes – darbs bez samaksas, kas tiek veikts no brīvas gribas sabiedrības labā. Kopējā pārlicība ir, ka

²⁵Warburton, J., Oppenheimer, M. *Volunteers and Volunteering*. Sydney: The Federation Press, 2000. p. 74

²⁶Barker, R.L. *The social work dictionary*. Washington: NASW Press, 2003. p. 458

²⁷Mizrahi, T., Davis, L.E. *Encyclopedia of social work, vol. 4: S-Y*. New York: NASW Press; Oxford: Oxford University Press, 2008. p. 266

BD ir vērsts uz sabiedrisko labumu, taču tiek atzīts, ka tas sniedz labumu arī pašam brīvprātīgajam.²⁸

Apkopojot šo apakšnodaļu, kopumā var secināt, ka nav kāda viena universāla BD definējuma. Eiropas Savienības līmenī tiek piedāvātas BD galvenās vadlīnijas, tomēr katra valsts nacionālā līmenī definē to konkrētāk un atbilstošāk noteiktās valsts situācijai. Taču visām valstīm ir trīs BD galvenie aspekti, kuri paliek nemainīgi – tas ir brīvas gribas darbs, tas ir darbs bez jebkādas finansiālas ieinteresētības, ka arī labuma guvējs ir sabiedrība. Pie tam ieguvējs ir arī brīvprātīgais darbinieks, kas pilnveidojas, attīstot savas zināšanas, prasmes un iemaņas. Tomēr, runājot par atsevišķām jomām, katrā jomā BD tiek definēts atbilstoši tai un ienesot tajā noteiktās sfēras elementus. Jāsecina arī, ka brīvprātīgai darbībai jābūt strukturētai, ar skaidriem mērķiem un uzdevumiem, lai iegūtu labāku un kvalitatīvāku rezultātu un pilnvērtīgāk izmantotu esošus resursus.

1. 2. Brīvprātīgā darba attīstība pasaulē un Latvijā

BD tradīcijas pasaulē ir aizsāktas jau viduslaikos, kad mūki palīdzēja sabiedriskos darbos un žēlsirdīgās māsas ārstēja slimos un kara laikā ievainotos karavīrus, par to nesaņemot materiālo atalgojumu, bet gan morālo gandarījumu.

Brīvprātīgā palīdzība smagajās situācijās nonākušajiem cilvēkiem ir eksistējusi vienmēr. Piemēram, Grieķijā bija ārsti-ceļotāji, kuri ārstēja nabadzīgus iedzīvotājus un veica preventīvus pasākumus holēras un mēra slimību izkaušanai. Savukārt Senajā Krievijā bija populārā labsirdīgā attieksme un palīdzība nabadzīgajam iedzīvotāju slānim. Austrumos parādījās filantropijas aizsākumi. Visos šajos palīdzības sniegšanas veidos ir redzama brīvprātīgā darbība.²⁹

Tātad BD ir diezgan sena sociālā kustība, kura mūsdienās kļūst arvien populārāka. Arvien vairāk cilvēku vēlas veltīt savu brīvo laiku, jaunas idejas, prasmes un zināšanas, kā arī savu pieredzi sabiedriski lietderīgiem darbiem. Turpmāk apakšnodaļā tiks pētīta tā vēsturiskā attīstība pasaulē un Latvijā un kā vēsturiskā attīstība ietekmēja mūsdienas BD.

Atskatoties uz BD attīstības vēsturi, grūti noteikt konkrētu hronoloģiju, kad tās tika aizsākts, jo, pirmkārt, brīvprātīgai darbībai ir vairākas izpausmes (piemēram, materiālie ziedojumi, sava laika uz zināšanu ziedošana sabiedriskajam labumam). Otrkārt, katrā atsevišķajā valstī brīvprātīgas darbības aizsākumi ir datējami atšķirīgi.

²⁸ **Biedrība „brīvprātīgais.lv”**. Pētījums „Pašvaldību politika un prakse brīvprātīgā darba jomā”. Pētījuma ziņojums. [tiešsaiste]. Rīga: Biedrība „brīvprātīgais.lv”, 2011. 6. lpp. [atsauce 15.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.brivpratigais.lv/attachments/article/213/brivpratigo_darba_petijums_2011.pdf

²⁹ *Волонтеры. Как всё начиналось?* [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.moeobrazovanie.ru/istoriya_volonterstva.html

Brīvprātīgā labdarība aizsākās Britu politikā un kultūrā. Labdarības attīstības vēsture jau sākās 16. gadsimtā Lielbritānijā. Labdarības saknēm ir reliģiskā daba, un tā bija daļa no Senās Grieķijas un Senās Romas kultūras. Labdarība bija specifisks reliģiozs komponents, kas bija pretstatā filantropijai, un kas pamatojas uz plašākiem humānisma principiem. Vārdi „labdarība” un „filantropija” ir cēlušies no grieķu valodas vārdiem *caritas* (brāļu mīlestība), *philo* (mīlestība) un *antropos* (cilvēce).³⁰ Tātad pēc būtības labdarība ir cilvēces mīlestība, sava tuvākā „brāļa” mīlestība, un tās pamatā ir žēlsirdīgā attieksme un vēlme palīdzēt apkārtējiem cilvēkiem, kuri ir nonākuši smagajā dzīves situācijā.

Džastins D. Smits (*Justin, D., Smith*)³¹ datē brīvprātīgas kustības sākumu no Tjudoru dinastijas laikiem Lielbritānijā (16. gadsimts), kad valsts sāka pirmo reizi interesēties par pilsoņu nabadzības problēmām. Tjudoru dinastijas laikos labdarības uzticība bija galvenā privātās labdarības forma. Citas jomas, kuras ieinteresēja un veicināja labdarības kustības attīstību, bija veselība un izglītība. Modernās labdarības struktūra tika noteikta 1601. gadā ar Elizabetes statūtu īstenošanu, tas ir ar „Nabadzības likuma” ieviešanu, kas noteica atbalsta un palīdzības sniegšanas pienākumu vietējās kopienas veciem, trūcīgiem, slimiem un nenodarbinātiem cilvēkiem. Līdzekļi šo cilvēku palīdzībai tika ņemti no vietējo pārticīgo cilvēku maksātajiem nodokļiem.

Savukārt autori Konevjs-Torners, Čerins un Šifmans (*Conway-Turner, K., Cherrin, S., Schiffman, J., Turkel, K.D.*) uzskata, ka BD vēsture aizsākās ar sieviešu pūlēm kaut ko sasniegt un ietekmēt savā dzīvē. Līdz 20. gadsimtam sievietēm bija ierobežotas iespējas ietekmēt notiekošos procesus valstī. Vienīgā iespēja kā ietekmēt notiekošos procesus valstī bija nodarbošanās ar BD.³² Dziļāk pētot BD vēsturi, atklājas, ka sievietes izdarīja būtisku ieguldījumu katrā ASV valsts attīstības aspektā.

Autori Konevjs-Torners, Čerins un Šifmans apgalvo, ka vēsturiski vairums sieviešu tiecās uz mazāk prestižām BD sfērām, tādām kā sociālā palīdzība vai labdarības darbs, savukārt vīrieši tiecās uz vairāk prestižām BD sfērām – politikas aktivitāte un pakalpojumu vadība.

BD nozīme sievietēm un vīriešiem bija atšķirīga. Vīriešiem darbs brīvprātīgajās organizācijās bija maza daļa no viņu dzīves, savukārt sievietēm – iespēja attīstīties un pacelties pa karjeras kāpnēm. BD vairākām labi izglītotām sievietēm bija vienīgā iespēja kā iesaistīties sabiedriskajā dzīvē.

³⁰Warburton, J., Oppenheimer, M. *Volunteers and Volunteering*. Sydney: The Federation Press, 2000. p. 12

³¹Smith, J.D. (cit. in) Warburton, J., Oppenheimer, M. *Volunteers and Volunteering*. Sydney: The Federation Press, 2000. p. 12

³²Conway-Turner, K., Cherrin, S., Schiffman, J., Turkel, K.D. *Women's studies in transition: the pursuit of interdisciplinarity*. London: Associated University Presses, 1998. p. 36

Cits autors R. Stebbins (*Stebbins, R.A*) apgalvo,³³ ka viduslaikos Eiropā BD bija izplatīts kā filantropijas veids, kas sevī iekļāva labuma došanu Romas katoļu baznīcai no pārticīgas sabiedrības daļas. Baznīcas draudze saņēma līdzekļus, mācot cilvēkus kristietībai. Saziedotos līdzekļus draudze ieguldīja baznīcu un slimnīcu konstruēšanā un ekspluatācijā.

Autori Dž. Snūks un D. Olsens (*Snook, J. W., Olsen, D.C*) uzsver³⁴, ka brīvprātīgā BD aizsākumi Amerikā datējas ar 1620. gadu. Brīvprātīgās kustības pirmais mēģinājums bija noslēdzot sociālo vienošanos. Par šo dokumentu vienojās mūki un vietējā valdība, ar atsauci uz to, ka valdība regulēs un kontrolēs šo vienošanos. Vienošanās bija paredzēts, ka mūki palīdzēs nodrošināt nabago cilvēku labklājību un sociālo funkcionēšanu.

Nākamie brīvprātīgās kustības mēģinājumi bija, kad 1) zemnieki viens otram palīdzēja ar ražas novākšanu; 2) pilsētas iedzīvotāju masveida tikšanās, lai diskutētu par svarīgām kopienas problēmām; 3) tika dibinātas baznīcas, kuras palīdzēja trūcīgiem cilvēkiem; un 4) brīvprātīgo grupas, kuras palīdzēja cilvēkiem epidēmijas laikos.

ASV 1639. gadā tika izveidots pirmais nacionālais pasta serviss, šī projekta ieviesēji bija Masačūsetsas brīvprātīgie darbinieki. Līdz ar pilsētu attīstību parādījās nepieciešamība pēc ātrās reaģēšanas brīvprātīgo komandas. Pirmā no ātrās reaģēšanas komandām bija brīvprātīgo ugunsdzēsēju brigāde. Tā tika dibināta 1736. gadā un pastāv vēl joprojām.³⁵

18. – 19. gadsimtos par brīvprātīgajiem sauca tos cilvēkus, kuri brīvprātīgi tika iesaistīti militārajā dienestā. BD kā sociālās kalpošanas ideja ir tikpat sena kā jēdziens „sabiedrība”. Sabiedrībā vienmēr ir bijuši cilvēki, kuriem veids kā pašrealizēties un pilnveidoties, dalīties ar savu pieredzi un komunicēt ar citiem cilvēkiem bija BD par labu sabiedrībai, kurā viņi eksistē.³⁶

Karaspēka formēšana no brīvprātīgajiem bija raksturīga vairākām Eiropas valstīm, to starpā bija Spānija, Itālija, Lielbritānija un Austroungārija. Pirms Pirmā pasaules kara (1914. – 1918. gadi) Lielbritānijā brīvprātīgie bija vienīgais veids kā komplektēt karaspēku. Tādās valstīs kā Austroungārijā un Itālijā brīvprātīgo pulki un bataljoni bija regulāras armijas sastāvā. 19. gadsimta 2. daļā šāds armijas formēšanas veids zaudējis savu nepieciešamību.³⁷

ASV 19. gadsimta beigās bija vairāki BD kustības centieni darboties medicīnas jomā. 1859. gadā, kad notika kauja pie Solferīno, vietējie iedzīvotāji piedalījās kaujas seku

³³**Stebbins, R.A.** *Between work & leisure: the common ground of two separate worlds*. New Jersey: Transaction Publishers, 2004. p. 59-60

³⁴**Snook, J.W., Olsen, D.C.** *Recruiting, Training, And Maintaining Volunteer Firefighters*. United States: Jones and Bartlett Publishers, 2006. p. 1- 2

³⁵**Snook, J.W., Olsen, D.C.** *Recruiting, Training, And Maintaining Volunteer Firefighters*. United States: Jones and Bartlett Publishers, 2006. p. 1- 2

³⁶*История волонтерского движения в мире*. [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: <http://volonter.valaam.ru/ru/volunteering.htm>

³⁷*Волонтеры. Как всё начиналось?* [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.moeobrazovanie.ru/istoriya_volonterstva.html

likvidācijā, palīdzot ievainotajiem, neskatoties ne uz tautību, ne uz to, kurā pusē karoja. Tieši šī kaujas seku likvidācija kalpoja par pamatu brīvprātīgās starptautiskās organizācijas – Sarkanā Krusta – veidošanai. Tālākās Sarkana Krusta darbības bija 1881. gadā, kad brīvprātīgie lokalizēja postošos ugunsgrēkus Mičiganas mežos un 1882. un 1884. gada plūdus Ohaio štatā.³⁸

19. gadsimta beigās rietumu sociālā doma tika mainīta, tomēr rūpēm par trūcīgo cilvēku tiesībām bija liela nozīme. Trūcīgas personas tika uztvertas kā neveiksmīgie sabiedrības evolūcijas upuri, kuriem sabiedrības pārticīgākie cilvēki palīdzēja, maksājot tiem atlīdzības, lai viņus pašus neskārtu līdzīgs liktenis. Šāds labdarības veids būtiski mazinājās 20. gadsimtā, daļēji tāpēc, ka jaunā labklājības valsts padarīja to par nevajadzīgu, un daļēji tāpēc, ka labklājības problēmas palika daudz sarežģītākās, lai tās risinātu šādā veidā. Tikai 20. gadsimtā BD bija ieguvis vispārējā sociālā fenomena iezīmi.³⁹

Franču un vācu jaunieši nonāca pie domas, kura pēc tam kļuva par BD moto: „Labāk strādāt kopā, nekā cīnīties vienam ar otru.”⁴⁰ Pēc Pirmā pasaules kara 1920. gadā Francijā tika īstenots pirmais brīvprātīgais projekts, kurā piedalījās Francijas un Vācijas jaunieši, lai pārbūvētu Pirmā pasaules kara vācu un franču karaspēku izpostītās saimniecības ēkas. Tieši no šiem laikiem BD ir ieņēmis pasaules mēroga popularitāti un ir attīstījušies dažādi BD veidi un izpausmes. Naudu par šo darbu brīvprātīgie nesaņēma, tomēr viņi bija nodrošināti ar ēdināšanu, veselības apdrošināšanu un naktsmītnēm – šis BD princips ir saglabājies un pastāv mūsdienās.⁴¹

1930-tajos gados ASV Lielās depresijas laikos bija izplatīts bezdarbs, bads un bezpajumtniecība. Tieši šis Lielās depresijas sekas veicināja brīvprātīgās kustības attīstību un pāreju jaunajā līmenī ASV vēsturē. Gandrīz katrā kopienā tika izveidotas zupu virtuves. Kopš 1945. gada brīvprātīgās kustības centieni sāka arvien vairāk paplašināties. Pasaulē joprojām pastāv tradicionālas brīvprātīgās organizācijas tādas kā ASV Sarkanais Krusts, brīvprātīgo ugunsdzēsēju departaments, reliģiskās organizācijas, kā arī desmitiem tūkstošu cilvēku grupu, kuras palīdz, ietekmē vai uzlabo kādas valsts, kopienas vai pilsētas iedzīvotāju dzīvotspēju un labklājību.⁴²

³⁸ *Brīvprātība kopš 1863. gada.* [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.brivpratigais.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=129:brvprtba-kop-1863gada&catid=27:vilis-brveris&Itemid=150

³⁹ **Stebbins, R.A.** *Between work & leisure: the common ground of two separate worlds.* New Jersey: Transaction Publishers, 2004. p. 59 - 60

⁴⁰ *Волонтеры. Как всё начиналось?* [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.moeobrazovanie.ru/istoriya_volonterstva.html

⁴¹ *Волонтеры. Как всё начиналось?* [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.moeobrazovanie.ru/istoriya_volonterstva.html

⁴² **Snook, J.W., Olsen, D.C.** *Recruiting, Training, And Maintaining Volunteer Firefighters.* United States: Jones and Bartlett Publishers, 2006. p. 3

Izlasot R. Stebina grāmatu "*Between work & leisure: the common ground of two separate worlds*",⁴³ autore secināja, ka 20. gadsimtā BD ideja mainījās. Brīvprātīgo darbinieku kustība atšķīrās no pagātnes BD kustības ideoloģijas. Tas kļuva arvien formālāks, tas tika vairāk reglamentēts un parādījās daudz BD iespējas vairākās nozarēs.

1960 – tajos gados brīvprātīgie darbinieki vislabāk tika raksturoti kā atbildīgi pilsoņi, kuri brīvprātīgi darbojās vienlaikus vairākās modernās sabiedrības institucionālajās nozarēs, kur altruistiskā palīdzība bija ļoti pieprasīta.

1970 – tajos gados Ziemeļamerikā līdz ar valdības uzplaukumu, attīstījās formālā BD iespējas vairākās nozarēs. Parādījās arvien vairāk labdarības organizāciju, kur darbojās brīvprātīgie darbinieki. Tomēr bija nepietiekams valdības finansējums, lai segtu pakalpojumu un programmu izdevumus, kurus sniedza labdarības organizācijas.

1980 – tajos gados Kanādas valdība nolēma selektīvi samazināt budžetu dažām brīvprātīgā darba programmām. Šajā pat laikā ASV valdība veica vēl nopietnākus pasākumus BD jomā, kas bija saistīti ar finansējuma samazinājumu. Finansējuma samazinājums veicināja brīvprātīgo darbinieku nepieciešamību, it īpaši vadošās pozīcijās. Vajadzība pēc papildu brīvprātīgā spēka bija nepieciešama, lai piesaistītu līdzekļus un kompensētu valdības finansējuma iztrūkumu.

BD 20. gadsimta 90 - tajos gados ASV un Eiropas valstīs ir kļuvis par būtisku ekonomikas resursu.⁴⁴

BD kustībai ir diezgan seni aizsākumi – teorētiskajā literatūrā tas tiek pieminēts jau viduslaikos, un tās vēsture ir attīstījusies un mainījusies līdz ar izmaiņām sabiedrības labklājībā. Visas šīs izmaiņas veicināja BD attīstību un popularitāti visā pasaulē. Tāpēc autore uzskata, ka ir vērts nosaukt visā pasaulē populārākās brīvprātīgo organizācijas, kuras piedalās sabiedriski nozīmīgajos procesos un darbojas visas pasaules iedzīvotāju labā. Populārākas no tām ir:

1. UNV (United Nations Volunteers). ANO brīvprātīgie. Šī organizācija darbojas, lai atbalstītu ilgtspējīgu globālu attīstību pasaulē, mobilizē brīvprātīgo darbinieku spēkus, lai risinātu praktiskas problēmas pasaulē. 2003. gadā ANO brīvprātīgo skaits bija apmēram 4000 cilvēku, kuri strādāja ar bēgļiem, HIV inficētiem bērniem, cilvēkiem ar invaliditāti, bērnu un pieaugušo izglītības jomā, dzimumu līdztiesības jomā u.c.

⁴³Stebbins, R.A. *Between work & leisure: the common ground of two separate worlds*. New Jersey: Transaction Publishers, 2004. p. 59 - 60

⁴⁴*История волонтерского движения в мире*. [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams Internetā: <http://volonter.valaam.ru/ru/volunteering.htm>

2. SCI (Service Civil International). Starptautiskā brīvprātīgo organizācija, kura tika dibināta 1920. gadā un kurai ir 33 apakšvienības visā pasaulē. Tās mērķis ir veicināt mieru visā pasaulē, starptautisko sapratni un solidaritāti, sociālo taisnīgumu un vides aizsardzību.
3. YAP (Youth Action for Peace). Jaunatnes starptautiskā organizācija uzsāka savu darbību 1923. gadā. Tās mērķis ir miera un sadarbības veicināšana starp valstīm, viņi aktīvi iebilst pret militāro konfliktu. Šī organizācija darbojas ar bēgļiem, sociāli neaizsargātām grupām u.c.
4. Alliance (Alliance of European Voluntary Service Organizations). Eiropas brīvprātīgo organizāciju alianse, kura dibināta 1982. gadā un kura ir Eiropas valstu nacionālo brīvprātīgo organizāciju koordinācijas centrs.
5. CCIVS (Coordinating Committee for International Voluntary Service). Starptautisko brīvprātīgo organizāciju koordinācijas komiteja tika dibināta 1948. gadā, kura bija UNESCO uzraudzībā. CCIVS komiteja koordinē vairāk nekā 250 nacionālo organizāciju 100 valstīs.⁴⁵

Salīdzinājumā ar citām pasaules valstīm BD Latvijā ir diezgan jauns sociāls fenomens. Sabiedrisko organizāciju spektrā dominēja četras grupas:⁴⁶ sieviešu, studentu, ebreju un invalīdu biedrības.

Sieviešu organizāciju vidū galvenā loma bija divām organizācijām. 1911. gadā tika izveidota palīdzības biedrība „Sieviešu darbs”, kas organizēja izglītojošās lekcijas, veicināja sieviešu tiesiskā stāvokļa uzlabošanu, sniedza morālo atbalstu sievietēm. 1919. gadā tika izveidota Sieviešu palīdzības korporācija, kuras aktivitātēs ietilpa karavīru kopšana, palīdzība armijai, atbalsts karavīru ģimenēm, bāreņiem, cilvēkiem ar invaliditāti; bezmaksas virtuves, pajumtes cilvēkiem ar invaliditāti nodrošināšana.

Ietekmīgākās no ebreju sabiedriskām biedrībām bija: 1879. gadā izveidotā Liepājas Ebreju sieviešu biedrība „Palīdzība”, kas sniedza finansiālu atbalstu trūcīgākajiem tautiešiem. 1915. gadā izveidotā apģērbu ziedošanas biedrība nabadzīgajiem „Malbis – Arumim”, kas nodarbojās ar apģērbu ziedošanu un atbalstu jaundzimušo ģimenēm.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā tika izveidotas arī invalīdu biedrības. Dažas no tām ir: 1908. gadā dibinātā Baltijas neredzīgo cilvēku palīdzības biedrība „Filantropija”, kas sniedza medicīnisko palīdzību, pārtiku, darba apmācību un palīdzību darba meklēšanā, pajumti bērniem. 1917. gadā dibinātā Latvijas kara invalīdu biedrība, kas sniedza medicīnisko palīdzību, patversmi un brīvā laika pavadīšanas iespējas.

⁴⁵Международные волонтерские объединения. [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: <http://misterikafestival.com/ru/uchastniki/volontyori/item/6-mezhdunarodnye-volonterskie-objedineniya.html>

⁴⁶Osis, J., Ose, L. *Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20.gs.* Rīga: SDSPA „Attīstība”, 2006. 14.-17. lpp.

No studentu organizācijām kā ietekmīgākās minamas: 1881. gadā izveidotā Korporācijas „Lettonia” palīdzība studentiem un korporācijas biedru savstarpējs atbalsts un 1890. gadā veidotā Korporācijas „Selonija” palīdzības biedrība.

Tā kā labdarība ir BD komponents, var secināt, ka BD Latvijā attīstījās jau 19. gadsimtā, tomēr tas nav ieguvis tik nopietnu nozīmi Latvijā kā citās valstīs. Brīvprātīgā darba iezīmes Latvijā bija izplatītas tādos palīdzības sniegšanas veidos kā bezmaksas virtuves, nakts patversmes, medicīniskā palīdzība, pārtikas apgāde nabadzīgajiem iedzīvotājiem u.c. BD nav kļuvis par pamatu sociālajam darbam kā, piemēram, Lielbritānijā un ASV, jo Latvijā sociālais darbs kā profesija parādījās tikai 20. gadsimta 90-to gadu sākumā⁴⁷ kā reakcija uz jaunizveidotās Latvijas valsts labklājības problēmām – bezdarbs, nabadzība.

Padomju laikā BD tradīcijas netika piekoptas un attīstītās, jo BD tajā laikā bija cita ideoloģija – tas nebija formāls un bija vērsts uz palīdzības sniegšanu individuālajā līmenī. Brīvprātīgās aktivitātes tolaik nebija vērstas uz sociālo problēmu risināšanu (ideoloģijas ietvarā tās nepastāvēja), bet gan uz sabiedrības saliedētību un kopības sajūtas radīšanu, piemēram, kopīgas talkas.

Latvijā arī mūsdienās pastāv vairākās nevalstiskās organizācijas, kuras darbojas pēc brīvprātības principa un kuru mērķis ir ietekmēt vai uzlabot esošo situāciju, veikt kādas izmaiņas apkārtējā vidē, nesaņemot par to materiālo atlīdzību. Piemēram, invalīdu un viņu draugu apvienība Latvijas Sieviešu invalīdu asociācija „Aspazija”, Latvijas Sarkanais Krusts, biedrība/nodibinājums „Vides aizsardzības klubs” un citi.

Biedrības brivpratigais.lv valdes locekle Ilze Grintāle situāciju BD jomā Latvijā komentē: „Ar prieku varu secināt, ka pēdējos gados Latvijā cilvēku interese un izpratne par BD ir palielinājusies. Kaut arī vēl joprojām ir daudz cilvēku, kas to uztver kā apgrūtinājumu, pietiekami liela daļa ir gatavi ziedot savu brīvo laiku sabiedrības labā un bez atlīdzības uzlabot vidi, kurā mēs dzīvojam. Latvijā vislielāko interesi par BD izrāda jaunieši, tomēr pēdējā laika tendence rāda, ka arī citu paaudžu cilvēki ir vairāk sākuši par to interesēties. Jāatzīst, ka citur Eiropā BD tiek uztverts kā prestiža lieta, ar ko lepojas, turpretī Latvijā tas netiek novērtēts. Tāpat citviet brīvprātīgajās aktivitātēs daudz vairāk iesaistās jau pieredzējuši cilvēki, kas izmanto savas profesionālās zināšanas un iemaņas, lai palīdzētu uzlabot sabiedrības ikdienu.”⁴⁸

Autores secina, ka nav hronoloģiskās secības, kad tieši BD sāka attīstīties Latvijā. Tā aizsākumi Latvijā ir attiecināmi uz sociālā darba kā profesijas veidošanas sākumu. BD Latvijā

⁴⁷Osīs, J., Ose, L. *Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20.gs.* Rīga: SDSPA „Attīstība”, 2006. 31. lpp.

⁴⁸Latvijā pieaug interese par brīvprātīgo darbu. [tiešsaiste]. [atsauce 20.10.2011]. Pieejams internetā: <http://nekrize.lv/latvija-pieaug-interese-par-brivpratigo-darbu/>

nav tik izplatīts kā citās pasaules valstīs, tomēr mūsdienās Latvijā eksistē daudz un dažādas nevalstiskās organizācijas, kuras darbojas pēc humānisma un brīvprātības principa.

Brīvprātīgas kustības vēsturiskās attīstības analīze parāda, ka BD ir veids kā aizsargāt sevi un citus indivīdus no sabiedrībā notiekošas netaisnības, vardarbības un cilvēktiesību neievērošanas.

Pasaulē brīvprātīgā kustība ir plaši izplatīta un tās aizsākumi ir datējami jau viduslaikos. Tomēr katrā valstī BD attīstības vēsturei ir savas īpašības un iezīmes. BD tiek uzskatīts par pilsonisko līdzdalības veidu sabiedriski lietderīgajos darbos, kolektīvās mijiedarbības metodi un efektīvo sociālo problēmu risināšanas mehānismu. Tāpēc tās kļuvis par svarīgu demokrātiskās sabiedrības sastāvdaļu.

2. BRĪVPRĀTĪGO DARBU IETEKMĒJOŠIE FAKTORI MAKRO UN MIKRO LĪMENĪ

Šajā nodaļā brīvprātīgais darbs tiks pētīts divos līmeņos – makro un mikro līmenī. Makro līmenī tiks apskatīti un analizēti faktori, kuri var ietekmēt BD, kavējot vai veicinot to. Savukārt mikro līmenī uzsvars tiks likts uz brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbību un to ietekmējošiem faktoriem.

2. 1. Brīvprātīgo darbu ietekmējošie faktori makro līmenī

Brīvprātīgo darbu var ietekmēt vairāki faktori, turklāt makro līmeņa faktori būtībā veido un nosaka to visas valsts kontekstā. Analizējot teorētisko literatūru, autore identificēja vairākus BD ietekmējošus faktoros makro līmenī. Kā vienu no svarīgākajiem faktoriem varētu minēt *likumisko regulējumu*. Tā, piemēram, Lielbritānijas pēdējo gadu politika balstīta uz BD sekmēšanu. Ar kopienas likumdošanas palīdzību tiek ieviesti tādi aspekti kā BD vadīšana, kas ietver nosacījumus brīvprātīgo atlasei, apmācībai un rakstisko vienošanos sastādīšanai.⁴⁹

Lielbritānijā tiek identificēta ideoloģija, kura balstās uz valdības un brīvprātīgā sektora attiecību veidošanu (*ideology of governmental-voluntary relationships*), veicinot partnerību un līdzdalību starp diviem sektoriem. Pastāv skaidri formulēti galvenie principi - no vienas puses valdība administrē vispārējo sociālo pakalpojumu sistēmu, no otras - tiek apzinātas sadarbības iespējas ar nevalstisko sektoru, kas ir attīstījušas vēstures gaitā.⁵⁰

Darba autore secina, ka Lielbritānijā brīvprātīgā sektora attīstība notiek arvien straujāk un tā loma valsts labklājības veicināšanā ir augsta. Pildot starpnieka lomu, šis sektors palīdz valstij apzināties indivīda vajadzības un problēmas, bet indivīdam saprast valstī notiekošos procesus. Brīvprātīgais sektors pilda interešu aizstāvības funkciju, aktualizējot konkrēto grupu vajadzības valsts līmenī. Arī Latvijā brīvprātīgam sektoram ir ietekme uz valsts labklājības veicināšanu, jo tiek panāktas izmaiņas konkrētās mērķa grupas situācijās uzlabošanā. Tomēr valstī nav pietiekama tiesiskā regulējuma, jo nav vienota likuma, kurš regulētu sektora darbību, bet ir atsevišķi normatīvie akti – „Biedrību un nodibinājumu likuma” 8. pants, kur tiek definēts BD un vispārīgi ieskicēti daži tā principi, un „Jaunatnes likuma” 8., 9. un 10. pants, kur tiek atrunāts BD un tā organizēšana.

Kā nākamo faktoru autore min *publicitāti*, jo bieži vien tieši informācijas un publicitātes trūkuma dēļ cilvēki neiesaistās BD aktivitātēs, jo neko nezina par šādu iespēju. BD pēdējā laikā ieguva plašu politisko interesi. Politiskas debates notiek vairākās attīstītās

⁴⁹Lishman, J. Volunteers and Volunteering. In: Davies, Martin (ed.-in-chief). *The Blackwell encyclopaedia of social work*. Malden: Wiley-Blackwell, 2000. p. 367

⁵⁰Kramer, R.M. *Voluntary agencies in the welfare state*. Los Angeles: University of California Press, 1981. p. 52-53

valstīs, kur uzsvars tiek likts uz to kā saglabāt un veicināt BD, parlamentārās un valdības komisijās tiek apcerēti veidi kā stimulēt brīvprātīgās aktivitātes dažādu grupu vidū, piemēram, veci cilvēki, jaunieši, strādājošie vecāki, imigranti. 2001. gads bija ANO brīvprātīgā darba gads, kas aktualizēja jautājumu par dažādiem nacionāla un vietēja rakstura manifestācijām, diskusijām, politiskām iniciatīvām, bieži arī ar masu mediju līdzdalību. BD bieži vien nav tikai individuālās nodarbošanās izpausme un kopienas dzīves rezultāts; tas bieži ir ar nodomu organizēts un vadīts, kas var kalpot arī kā politikas veidošanas objekts.⁵¹ Šajos procesos mediju līdzdalība ir ļoti svarīga, jo nodrošina to publicitāti. Pateicošiem plašsaziņas līdzekļiem BD var tikt apgaismots un popularizēts dažādos veidos – ar radio, televīziju, interneta un preses palīdzību.

Cits ietekmējošais faktors ir *brīvprātīgā darba vēsture*. Eiropā dažādās valstīs tā kontekstuālais pamats ir atšķirīgs. Kamēr vienām valstīm ir senas BD tradīcijas un labi attīstīts brīvprātīgais sektors (piemēram, Īrija, Nīderlande, Lielbritānija), citās valstīs brīvprātīgais darbs tikai sāk attīstīties vai ir vāji attīstīts (Bulgārija, Grieķija, Latvija, Lietuva, Rumānija).⁵² Autores secina, ka liela loma ir katras valsts vēsturiskai attīstībai. Laikā gaitā atsevišķām valstīm ir attīstīties atšķirīgs ekonomiskais līmenis, demokrātiskās, politiskās tradīcijas.

No BD vēsturiskās attīstības bāzes izriet vēl viens faktors – *pilsoniskā sabiedrība*. Ar šo jēdzienu autore saprot sabiedrību, kurā tās pilsoņi iesaistās valstī notiekošajos procesos un aktīvi līdzdarbojas, lai ietekmētu un panāktu izmaiņas konkrētajā jautājumā, aizstāvētu savas tiesības un risinātu iedzīvotāju sociālās problēmas. Turklāt jo labāk tā ir attīstīta, jo labāk ir attīstīts BD.

BD ietekmē arī *kulturālās izmaiņas*. Tā, piemēram, Amerikas Savienotās Valstīs pēdējā laikā tiek dota priekšroka jaunām, mainīgām, elastīgām organizācijām.⁵³ Turklāt svarīgi, lai sabiedrībā tiktu attīstīta „darīšanas tradīcija”⁵⁴ – pašam iet un darīt, ja kaut kas neapmierina, ņemt iniciatīvu savās rokās un mēģināt kaut ko darīt, aktīvi izpaust savu pozīciju, nevis sēdēt un gaidīt, ka kāds cits – valdība vai citi cilvēki to izdarīs tavā vietā.

Kā svarīgu kultūras attīstības rezultātu var minēt BD būtības izpratni, jo atkarībā no kulturālās attīstības veidojas konkrēta izpratne par to. Tā, piemēram, tradicionālā Vācijas perspektīva - BD kā „goda darbs” (*angl. - „honorary work”, vāc. - ehrenamt*) joprojām ir

⁵¹ **Dekker, P., Halman, L.** *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. New York: Springer, 2003. p. 1

⁵² **Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report)*. London: GHK, 2010. p. 45

⁵³ **Dekker, P., Halman, L.** *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. New York: Springer, 2003. p. 12

⁵⁴ **Dunn, A.** Involvement at Local Level. In: Noble, Martin, Johnston, Fiona (ed.). *Volunteering visions*. Sydney: Federation Press, 2001. p. 105

dzīva Vācijas parlamentārās komisijas dokumentos par „pilsonisko līdzdalību” (*civic engagement*). Šie dokumenti pauž, ka brīvprātīgās aktivitātes ir svarīgas politiskai kopienai, kas ir priekšnosacījums iesaistei dažādās asociācijās, pašpalīdzības grupās, baznīcās, uzņēmumos un sabiedriskajā iekārtā (*public facility*). Savukārt šāda pieeja var būt dīvaina Anglosakšiem, kuri BD aplūko pirmam kārtām kā neapmaksātu darbu labdarības un kopienas pakalpojumu sfērā, bet kā politiku un aizstāvēšanu to apskata tikai ārkārtas gadījumos. Turklāt dažādās valstīs atšķiras arī cilvēku uzskati par to, kas ir BD un tā aktivitātes lauki.⁵⁵ Tāpēc varētu secināt, ka svarīga ir arī BD izpratnes attīstība konkrētas valsts sabiedrības kontekstā.

Sekojošais BD ietekmējošais faktors varētu būt atšķirīgie *sabiedrības modeļi* – agrārā, industriālā, postindustriālā. Katram no šiem modeļiem raksturīgas atšķirīgas organizatoriskās attiecības un līdzdalības veids. Tā, piemēram, pārejot no agrāras uz industriālo sabiedrību, līdzdalības veids mainījās no baznīcām uz arodbiedrībām, savukārt, pārejot no industriālās uz postindustriālo sabiedrību, raksturīga līdzdalības forma kļuva labdarības un sporta organizācijas.⁵⁶ Kaut gan sabiedrības modelis var noteikt līdzdalības veidu, tomēr tās nav noteicošais faktors BD esamībai valstī.

Apskatot valsts politiku un pastāvošus *labklājības valsts modeļus*, varētu secināt, ka tām ir liela ietekme uz BD veidošanos un attīstību. Tā, piemēram, liberālais modelis paredz zemu valsts izdevumus sociālajā sfērā, kas rada relatīvi plašu bezpeļņas sektoru. Turpretī sociāldemokrātisko modeli raksturo augsta valsts līdzdalība sociālās labklājības nodrošināšanai, tādēļ bezpeļņas sektora attīstība ir diezgan zema.⁵⁷ Tātad bezpeļņas sektora attīstība valstī varētu būt ka indikators tam, ka valsts nepievērš pietiekamu uzmanību sociālajai sfērai un ka tajā ir nepilnības.

Pēdējais faktors ir *valsts politiska pārvaldes forma*. Kā piemēru varētu minēt demokrātisko pārvaldes formu. Tā kā brīvprātīgās organizācijas ir kā tilts starp iedzīvotājiem un valsti, tām ir svarīga loma, lai veidotu un vecinātu demokrātisku sabiedrību.⁵⁸ Tā, piemēram, Austrālijai ir bagāta BD vēsture, kas deva nozīmīgu ieguldījumu cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanai, ka arī demokrātiskas, dinamiskas un uz aprūpes balstītas sabiedrības dibināšanai.⁵⁹ BD saistību ar demokrātiju var izskaidrot ar to, ka demokrātiska valsts

⁵⁵ **Dekker, P., Halman, L.** *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. New York: Springer, 2003. p. 2

⁵⁶ **Dekker, P., Halman, L.** *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. New York: Springer, 2003. p. 12

⁵⁷ **Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report)*. London: GHK, 2010. p. 47

⁵⁸ **Dekker, P., Halman, L.** *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. New York: Springer, 2003. p. 15

⁵⁹ **Noble, J., Johnston, F.** *Volunteering visions*. Sydney: Federation Press, 2001. p. 151

pārvaldes forma balstās uz to, ka varu īsteno tauta, kurai ir tiesības piedalīties savas valsts pārvaldīšanā. Turklāt demokrātijas principi nosaka to, ka katram pilsonim tiek nodrošināta tiesību vienlīdzība iesaistīties BD aktivitātēs.

Apkopojot apakšnodaļu, autore izdala šādus BD ietekmējošos faktorus makro līmenī:

1. likumiskais regulējums (likumi, stratēģijas, iniciatīvas);
2. publicitāte;
3. vēsturiskā attīstība;
4. pilsoniskā sabiedrība;
5. kulturālas izmaiņas;
6. sabiedrības modeļi;
7. labklājības valsts modeļi;
8. valsts politiska pārvaldes forma.

Darba autore secina, ka iepriekšminētos faktorus var iedalīt divās grupās – tie, kuri ir attīstījušies laika gaitā un kurus grūti vai nav iespējams mainīt, piemēram, vēsturiskā attīstība, kultūra un labklājības valsts modeļi, un tie, kurus ir iespējams mainīt, piemēram, publicitāte, likumdošana un valsts politiska pārvalde. Vairāku gadsimtu laikā, attīstoties vēsturei, tiek veidota sabiedrības kultūra, kura ietekmē BD attīstību. Ja sabiedrība prevalē merkantilisms un individuālisms, tās indivīds netiecas palīdzēt citiem cilvēkiem bez atlīdzības. Savukārt, runājot par tādu faktoru kā publicitāte, to ir iespējams mainīt, piemēram, informējot sabiedrību par BD iespējām. Pateicoties plašai informācijas izplatībai, pieaug publicitāte un līdz ar to pieaug cilvēku iesaistīšanās brīvprātīgajās aktivitātēs.

2. 2. Brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbība

BD paredz to, ka brīvprātīgais darbinieks atrodas publiskajā vidē, kur notiek mijiedarbība ar citiem cilvēkiem – citiem brīvprātīgiem darbiniekiem, personālu, klientiem utt. Tāpēc cilvēkam, kuram sagādā prieku kontaktēties ar plašu cilvēku loku, BD liksies pievilcīgāks. Šādu hipotēzi apstiprina aptauja (*Herzog and Morgan, 1993*), kur respondenti ar augstāko ekstraversijas indeksu biežāk izteica vēlmi nodarboties ar BD.⁶⁰ Darba autore uzskata, ka tie cilvēki, kuri ir orientēti uz iesaistīšanos, uz jaunu kontaktu gūšanu un attiecību veidošanu, varētu būt vairāk ieinteresēti darboties brīvprātīgajā sfērā, nekā tie, kuri ir orientēti un personīgiem panākumiem un varas gūšanu. Pirmie būs ieinteresēti darboties kopīgam sabiedrības labumam un sasniegt kopīgo mērķi.

⁶⁰Musick, M.A., Wilson, J. *Volunteers: a social profile*. Bloomington: Indiana University Press, 2008. p. 42

Teorētiskajā literatūrā ir minēti vairāki faktori, kuri ietekmē brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbību. Tālāk autores apskatīs dažus no tiem.

Kā viens no svarīgākajiem faktoriem ir *motivācija*. Kad brīvprātīgais atnāk uz kādu institūciju, viņš jau ir motivēts darboties, taču institūcijai, uzsākot sadarbību ar brīvprātīgo darbinieku, ir jānoskaidro darbinieka motivācija, kāpēc viņš ir atnācis tieši uz šo institūciju, kādi motīvi viņu virza darboties institūcijā. Motivācija – tas,⁶¹ kas virza cilvēku veikt kaut kādu darbību sakarā ar neapmierinātām vajadzībām. Savukārt cits autors T. Gorman (*Gorman, T.*) uzskata,⁶² ka motivācija ir stipra vēlme, kas mudina cilvēku darboties. Tā ir jūtama enerģija, kura virza cilvēku uz mērķu sasniegšanu. Tātad autores secina, ka motivācija ir saistīta ar cilvēka neapmierinātām vajadzībām un vēlmi kaut ko sasniegt.

Varētu izdalīt šādus BD uzsākšanas motivatorus un pamudinājumus:

1. personiskie pamudinājumi - noderīga pieredze, lai vēlāk iegūtu apmaksātu darbu;
2. solidaritāte - socializācija, sabiedriskums, garīgās radniecības (*congeniality*) veicināšana, kas palīdz kopīgi tiekties pie kopīga mērķa;
3. mērķtiecība - BD tiek uzsākts, lai sasniegtu kādu mērķi; turklāt brīvprātīgo piesaistīšana balstās uz organizācijas mērķiem, kam ir liela loma brīvprātīgā darbinieka piesaistīšanai.⁶³

Indivīda aktivitāti nosaka viņa ticība tam, ka viņš var kaut ko ietekmēt un mainīt. Cilvēks arī ir mazāk ieinteresēts kaut ko uzsākt, ja viņš nav pārliecināts par to, ka viņa pūles nesis augļus. Tie, kuri ir pārliecināti par to, ko viņi dara, retāk uzskata, ka lieki tērē savu laiku, viņi uzstāda reālistiskus un sasniedzamus mērķus. Viņi tic, ka viņu BD vairo un uzlabo dzīves kvalitāti kopienā un nodrošina taustāmus labumus, palīdzot citiem cilvēkiem.

Autori Dekers un Halmans (*Dekker, P., Halman, L.*)⁶⁴ piemin to, ka bieži vien, diskutējot ar brīvprātīgiem, ir grūti atšķirt dažādus motivācijas veidus. Viņi priekš sevis metodiski nesadala egoistiskus un altruistiskus motīvus. Vienlaikus tika pieminēti tādi motīvi kā „dot ieguldījumu, kaut ko mainīt”, vai arī „noderīgas pieredzes iegūšana”. Turklāt šie motīvi var nozīmēt kaut ko citu dažādiem cilvēkiem.

Humānistiskās teorijas ietvaros Abrahams Maslovs (*A. Maslow*) ir atklājis individuālo vajadzību hierarhiju. Pēc viņa teorijas,⁶⁵ aktuālākie un stiprākie ir primārie cilvēka motīvi, kas ir saistīti ar fizioloģisku vajadzību apmierināšanu (ēdiens, gaiss, ūdens, mājoklis, miegs). Šie

⁶¹ Слабжанин, Н. *Как эффективно работать с добровольцами*. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. с. 19.

⁶² Gorman, T. *Motivation: Spark Initiative. Inspire Action. Achieve Your Goal*. Avon: Adams Media, 2007. p. 3-4

⁶³ Pearce, J.L. *Volunteers: the organizational behavior of unpaid workers*. London: Routledge, 1993. p. 20

⁶⁴ Dekker, P., Halman, L. *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. New York: Springer, 2003. p. 4

⁶⁵ *Personības vajadzību struktūra*. [tiešsaiste]. [atsauce 29.10.2011]. Pieejams internētā: <http://www.liis.lv/vesels/Veselibā/1/Iteksts.html>

motīvi atrodas vajadzību hierarhiskās piramīdas pašā pamatā. Tālāk seko vajadzība pēc drošības: aizsardzība no briesmām, vajadzības, kas orientētas uz izdzīvošanu nākotnē. Nākamā ir vajadzība pēc piederības un mīlestības: ģimene, draudzība, mīlestība, intimitāte, komunikācija. Nākamā vajadzība pēc sociālās atzinības: sociālais statuss, cieņa, lepnums, ietekme, panākumi darbā, labklājība. Pēdējā ir vajadzība pēc pašīstenošanās: individualitāte, pašattīstība, pilnveidošanās.

Kopumā autores var secināt, ka A. Maslova piramīda ir veidota pēc tāda principa: ja netiek apmierinātas pamatvajadzības, tad pārējās vajadzības nav tik aktuālas. Tātad, kad cilvēks ir apmierinājis piramīdas zemāko vajadzību pakāpi un tās viņam paliek mazsvarīgas, tad viņš tiecas apmierināt nākamās pakāpes vajadzības, un tās viņam kalpo kā motivēšanas faktori. Kad cilvēks nonāk līdz pēdējai vajadzību pakāpei un nodarbojas ar sevis pilnveidošanos un pašattīstību, tad viņš arī var veltīt kādu laiku, prasmes, pieredzi un zināšanas sabiedriski nozīmīgām lietām, nodarboties ar BD. Tomēr gadās arī tā, ka nodarboties ar BD cilvēku motivē piramīdas zemākas vajadzības, lai gūtu kādu atlīdzību, piemēram, apģērbs vai ēdiens, tas ir, lai apmierinātu savas pamatvajadzības. Dažreiz var būt arī tā, ka cilvēks ir apmierinājis visas savas vajadzības un jūtas labi, un viņam nav tieksmes palīdzēt citiem cilvēkiem. Tātad motivatori brīvprātīgai darbībai var būt dažādi un tie ir atkarīgi no katra cilvēka individuāli.

Tātad, kad brīvprātīgais uzsāk BD institūcijā, ir ļoti svarīgi pārrunāt un aktualizēt tos motīvus, kuru dēļ viņš ir nolēmis darboties. Tad darbinieks vēlēšies palikt šajā organizācijā un kļūt par tās daļu. Bieži organizācijas pielaiž kļūdu, cenšoties atnākušo brīvprātīgo darbinieku uzreiz iedvesmot ar savas organizācijas misiju. Rezultātā viņi var pazaudēt potenciālo brīvprātīgo darbinieku. Ir svarīgi apzināties, ka brīvprātīgais atnāk uz organizāciju savas individuālās motivācijas virzīts, bet organizācijas vērtības un motīvi viņam vēl nav aktuāli.⁶⁶

Gan brīvprātīgajam darbiniekam, gan institūcijai var būt dažāda motivācija. Brīvprātīgajam – kādēļ ir nolēmis darboties brīvprātīgajā sfērā, institūcijai – kādēļ vēlas pieņemt brīvprātīgo savā institūcijā. Tāpēc abām pusēm ir svarīgi apzināties, ka katrai no tām ir sava motivācija, kura nosaka mērķus kopīgai darbībai. Ja abu pušu motivācija un mērķi sakrīt vai ir līdzīgi, tad pušu mijiedarbībai ir pozitīvs iznākums.

Vēl viens faktors, kas var ietekmēt mijiedarbību starp brīvprātīgo un institūciju ir *brīvprātīgā darba apraksts institūcijā*. Izveidot labu darba aprakstu, nozīmē sniegt brīvprātīgajam darbiniekam visu nepieciešamo informāciju, ar kuras palīdzību viņš saprastu ne tikai, kas no viņa tiek pieprasīts, bet arī izvērtētu savu iespēju robežas. Izlasot darba

⁶⁶Слабжанин, Н. Как эффективно работать с добровольцами. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. с. 19.

aparakstu, darbiniekam ir jāapzinās: kādi ir viņa darba pienākumi; kas ir viņa klienti; kāds ir viņa atbildības līmenis; kāda ir darba specifika; nepieciešamība pēc papildu apmācības; ar kādām citām organizācijām institūcija un viņš sadarbosies; informācija par iespējamiem stimuliem un bonusiem. Institūcijai vajag panākt to, lai brīvprātīgais darbinieks nejustos vīlies, nonākot organizācijā. Ja darbinieka vēlmes netiks apmierinātas, tad viņam iestāsies vilšanās sajūta (frustrācija), un, iespējams, ne tikai konkrētajā gadījumā, bet vilšanās par BD kopumā. Brīvprātīgā darbinieka darba pienākumi ir atkarīgi no institūcijas konkrēti formulētām vadlīnijām.⁶⁷ Lai attiecības būtu skaidrākas, noteiktākas, būtiski ir sastādīt vienošanos. Tam nav obligāti jābūt rakstiskam kontraktam, tas var būt sastādīts arī mutiskā formā. Svarīgākais, lai tas ietvertu brīvprātīga darbinieka un institūcijas attiecību aprakstu.⁶⁸

Ir nepieciešams izveidot tādu darba aprakstu, lai darbs brīvprātīgajam liktos vilinošs, un ir nepieciešams ievērot sekojošus noteikumus:⁶⁹

1. Parādīt, kādu nozīmi sniedz BD apkārtējai videi, tā sociālo vērtību;
2. Konkrēti noteikt darba vietu un laiku;
3. Vienveidīgu darbu sadalīt vairākās daļās;
4. Radošam darbam piesaistīt vairākus cilvēkus;
5. Izvēlēties konkrētu cilvēku institūcijā, pie kura brīvprātīgais var vērsties pēc palīdzības;
6. Darbu vajag plānot tā, lai tas aizņemtu tikai dažas stundas dienā, nevis visu dienu.

Nākamais faktors – *darba apstākļi*⁷⁰. Brīvprātīgā darba devējiem vajag noskaidrot, kādi resursi ir nepieciešami darbam. Tie varētu būt: darbarīki (dators, galds, speciālās datorprogrammas u.c.), darba apģērbs, darba vieta, materiālie izdevumi (transports, ēdiens, putes) u.c. Nenodrošināts ar nepieciešamajiem resursiem darbs var radīt negatīvu efektu uz brīvprātīgo darbinieku.

*Prasības brīvprātīgajam darbiniekam.*⁷¹ Brīvprātīgā darbinieka profesionālajām portretam ir jāatbilst attiecīgajam darbam, tomēr nav ieteicams paaugstināt prasības. Ja darbinieka kompetence nav atbilstoša, tad ir jāīsteno darbinieka apmācības. Prasības brīvprātīgajam darbiniekam var būt visdažādākās atkarībā no darba devēja, mērķa grupas,

⁶⁷ Слабжанин, Н. *Как эффективно работать с добровольцами*. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. с. 26.

⁶⁸ Restall, M. *Volunteers and the Law*. [tiešsaiste]. London: Axis Europe, 2005. p. 6 [atsauce 29.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.volunteering.org.uk/NR/rdonlyres/8448CBDA-582E-4A91-8975-6165D6ABE3E7/0/Volunteers_and_the_Law_rev.pdf

⁶⁹ Слабжанин, Н. *Как эффективно работать с добровольцами*. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. с. 25.

⁷⁰ Слабжанин, Н. *Как эффективно работать с добровольцами*. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. с. 25.

⁷¹ Слабжанин, Н. *Как эффективно работать с добровольцами*. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. с. 26.

pasūtītāja vēlmēm. Tās varētu būt: konkrēta profesionālā kvalifikācija, piemēram, kādā organizācijā, kur ir nepieciešams brīvprātīgais darbinieks ar profesionālā jurista kvalifikāciju; vecums – piemēram, semināru veciem cilvēkiem labāk novadīt vecākā gada gājuma personai; atbilstība klienta vajadzībām, piemēram, klients vēlas, lai ar viņu strādā jaunieši – studenti; minimālais darba laiks, kuru darbiniekam ir jāvelta BD un citi.

Katrai institūcijai var būt dažādas prasības brīvprātīgajiem darbiniekiem, no viņiem var tikt pieprasītas konkrētas prasmes vai zināšanas, tāpēc ar brīvprātīgā vēlmi strādāt bieži vien nepietiek. Būtiski, lai institūcija nodrošina ar visu nepieciešamo, piemēram, apmācības. Prasības brīvprātīgajam darbiniekam ir atkarīgas no konkrēta BD veida. Piemēram, lai piedalītos talkā īpašas prasības nav izvirzītas, savukārt, lai strādātu DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, ir nepieciešamas noteiktas prasmes, iemaņas un zināšanas par šo mērķa grupu.

*Algotā un brīvprātīgā darbinieka attiecības institūcijā.*⁷² Ir svarīgi, lai algotie darbinieki saprastu brīvprātīgā darbaspēka nepieciešamību institūcijā. Citādāk brīvprātīgā darbinieka darbam institūcijā var traucēt algoto darbinieku negatīvais noskaņojums. Svarīga arī uzticība un palāvība uz tiem cilvēkiem, ar kuriem tu sadarbojies. Tas atvieglo BD procesu, jo ir grūti veidot sadarbību ar cilvēkiem, kuriem tu nevari uzticēties un paļauties. Tāpat uzticība palīdz pārvarēt barjeras starp brīvprātīgo darbinieku un institūcijas darbiniekiem, kurā viņš strādā.⁷³

Iemesli negatīvai attieksmei var būt dažādi, piemēram, konkurence no brīvprātīgā darbinieka puses; algoto darbinieku nevēlēšanās veltīt savu laiku brīvprātīgā apmācībām; neticība brīvprātīgā kompetencei u.c. Ja kāds no augstāk minētiem iemesliem eksistē institūcijā, tad var izveidoties konflikts, kuru būs uzreiz jārisina, jo tas var ietekmēt gan algoto darbinieku, gan brīvprātīgo darbinieku darba efektivitāti.

Piederības izjūtas trūkums var radīt grūtības tiem, kas ir atbildīgi par brīvprātīgā darbinieka darba vadību un koordināciju: brīvprātīgie nav piederīgi institūcijai tādā mērā kā šīs organizācijas darbinieki.⁷⁴ Tādēļ brīvprātīgie darbinieki var strādāt brīvākā un neatkarīgā veidā. Tā ka brīvprātīga darbinieka gadījumā nevar pielietot kontroli tādā mērā kā algoto darbinieku gadījumā, jo viņš darbojas brīvprātīgi un viņa atbildības līmenis nav tāds pats kā institūcijas darbiniekiem.

Liela loma brīvprātīga darbinieka un institūcijas mijiedarbību veidošanā ir cilvēku vērtībām. Vērtības ir „standarti, ar kuriem tiek salīdzinātas citas lietas – vai kaut kas ir pareizi,

⁷²Слабжанин, Н. Как эффективно работать с добровольцами. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. с. 34.

⁷³Musick, M.A., Wilson, J. *Volunteers: a social profile*. Bloomington: Indiana University Press, 2008. p. 44-45

⁷⁴Pearce, J.L. *Volunteers: the organizational behavior of unpaid workers*. London: Routledge, 1993. p. 12

labi, godīgi”⁷⁵. Vispārējā līmenī vērtības atspoguļo drīzāk abstraktas un galvenās, vispārīgās idejas, piemēram, indivīda izvēles un rīcības brīvība. Konkrētajā līmenī vērtības attiecas uz problēmām, kā piemēram bads, nabadzība utt. Tādējādi, apelējot pie tā, ka cilvēks nodarbojas ar BD tāpēc kā tas ir pareizi, viņš to balsta uz savām vērtībām. Turklāt konkrēta cilvēka vērtības var virzīt brīvprātīgo darbinieku uz konkrēto brīvprātīgo aktivitāšu vai organizāciju izvēli.⁷⁶

Jaunu darba attiecību veidošana ir dinamisks process. Rezultāts ir atkarīgs no abām iesaistītām pusēm. Nozīmīga loma institūcijas un brīvprātīgā darbinieka mijiedarbībai ir *gaidām* par sadarbību. Izlasot Endrjū Karneģi (*Andrew Carnegie*) paragrāfu par brīvprātīgo un institūcijas gaidām no sadarbības, autores rezumēja,⁷⁷ kad brīvprātīgais atnāk uz konkrētu institūciju, uzreiz ir jānoskaidro viņa gaidas par BD – ko viņš vēlas dot un gūt no tā. Gaidas ir atkarīgas no tā, kas viņu mudināja nodarboties ar to, tātad ar motivāciju. Svarīgi apzināties, ka BD ir apmaiņa un ka abām pusēm ir savas gaidas. Ja katra puse konkrēti formulēs savas gaidas par sadarbību, tad arī mijiedarbība būs efektīva un būs panākts vēlamais rezultāts.

Apkopojot doto apakšnodaļu, autores secināja, ka brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbību ietekmē vairāki faktori:

1. abu pušu motivācija;
2. kopīgi saskaņoti mērķi;
3. brīvprātīgā darba apraksts institūcijā;
4. darba apstākļi;
5. prasības brīvprātīgajam darbiniekam
6. algotā un brīvprātīgā darbinieka attiecības institūcijā;
7. brīvprātīgā darbinieka vērtības un personības īpašības;
8. abu pušu gaidas par sadarbību.

Raugoties uz faktoriem, tos var sadalīt trīs grupās: tie, kuri ir atkarīgi tikai no brīvprātīgā darbinieka, piemēram, viņa vērtības un personības īpašības; tie faktori, kuri ir atkarīgi no institūcijas, piemēram, darba apstākļi, darba apraksts, izvirzītas prasības; un tie faktori, kuri ir atkarīgi no abām pusēm – motivācija, saskaņoti mērķi, gaidas par sadarbību, algoto un brīvprātīgo darbinieku attiecības institūcijā.

⁷⁵Musick, M.A., Wilson, J. *Volunteers: a social profile*. Bloomington: Indiana University Press, 2008. p. 83

⁷⁶Musick, M.A., Wilson, J. *Volunteers: a social profile*. Bloomington: Indiana University Press, 2008. p. 83

⁷⁷Wittich, B. *The care & feeding of volunteers: recruiting, retaining & rewarding volunteers*. Fullerton: Knowledge Transfer Publishers, 2000. p. 67-70

3. BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS DIENAS APRŪPES CENTRĀ PERSONĀM AR GARĪGĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMIEM

Šajā nodaļā darba autore raksturos DAC jēdzienu un tā specifiku, īpaši apskatot to personu ar garīga rakstura traucējumiem kontekstā, kā arī tiks raksturota personu ar garīga rakstura traucējumiem kā mērķa grupas specifika un problemātika. Turklāt tiks analizēta dotās mērķa grupas specifikas ietekme uz brīvprātīgo darbinieku iesaisti un vēlmi strādāt BD iepriekšminētajā institūcijā.

3.1. Dienas aprūpes centra specifika un mērķa grupas problemātika

Pieaugušo dienas aprūpe sāka attīstīties 20. gadsimtā un sākotnēji bija saistīta ar psihiatrijas pacientiem un aizsākās PSRS 1942. gadā. Līdz 1946. gadam DAC parādījās arī Londonā un Monreālā. ASV šāda veida pakalpojums tika atvērts uz eksperimentālās bāzes (Dolan, 1980).⁷⁸

Dienas aprūpes centrs ir institūcija, kura dienas laikā nodrošina nepieciešamos veselības aprūpes, sociālos un atbalsta pakalpojumus personām ar funkcionāliem un kognitīviem traucējumiem laikā, kad aizbildņi nevar veikt šo aprūpi.^{79,80} Šī definīcija atspoguļo, ka DAC darbība tiek mērķēta uz klienta problēmas risināšanas, un darbība tiek vērsta uz vairākiem aspektiem - atbalsta sniegšanu klientiem, izglītošanu, sociālo aprūpi un rehabilitāciju. Turklāt šī darbība tiek vērsta ne tikai uz klientu, kurš apmeklē dienas centru, bet arī viņu tuviniekiem.

Lielākā daļa dienas aprūpes centru pieaugušiem savām programmām izmanto vienu no trim programmas modeļu veidiem, kas iekļauj (1) veselības vai spēcinošo (*health or restorative*) modeli, (2) apgādības, uzturēšanas (*maintenance*) modeli un (3) psihosociālo (*psychosocial*) modeli. Visiem šiem modeļiem ir kopīgās iezīmes, piemēram, psihosociālās aktivitātes garīgās veselības uzlabošanai, veselības stāvokļa kontrolēšana un atbalstošie pakalpojumi.⁸¹ Autoruprāt, DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem no šiem trim modeļiem piemērotākais ir trešais – psihosociālais modelis, kurš vērsts uz šīs mērķa grupas garīgās veselības uzlabošanu, sociālo aktivitāšu un kontaktu tīkla paplašināšanu.

Dienas centra pakalpojums pieskaitāms pie alternatīvo sociālo aprūpes pakalpojumu klāsta, pie kura pieskaitāma arī aprūpe mājās, grupu dzīvokļi un pusceļa mājas. Atšķirībā no pakalpojumiem sociālās aprūpes centros, kur personām tiek nodrošināta diennakts aprūpe un

⁷⁸Tate, L.A., Brennan, C.M. *Adult day care: a practical guidebook and manual*. New York: Haworth Press, 1988. p. 8

⁷⁹Mizrahi, T., Davis, L.E. *Encyclopedia of social work, vol. 1: A-C*. New York: NASW Press; Oxford: Oxford University Press, 2008. p. 44

⁸⁰Barker, R.L. *The social work dictionary*. Washington: NASW Press, 2003. p. 109

⁸¹Tate, L.A., Brennan, C.M. *Adult day care: a practical guidebook and manual*. New York: Haworth Press, 1988. p. 9

sociālā rehabilitācija, dienas centros tā tiek nodrošināta tikai dienas laikā. Latvijā šo pakalpojumu organizē pašvaldības – vai nu pašas sniedz pakalpojumu, vai arī to pērk no citām institūcijām (nevalstiskajām organizācijām).⁸²

DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem nodrošina uzturēšanos centrā pilnu darba dienu ar ēdināšanu, kā arī organizē izglītojošās, sociālo prasmju un darba iemaņu apguves nodarbības (rokdarbi, radošās darbnīcas, konditoreja, klūgu pīšana, mūzika, dzīves mācība), kā arī brīva laika aktivitātes (ekskursijas, izstāžu un koncertu apmeklēšana).⁸³ Šai mērķa grupai pieminētās aktivitātes ir ļoti svarīgas un nepieciešamas, jo tieši ar dažādu radošo nodarbību palīdzību cilvēki ar garīgās attīstības traucējumiem izjūt savu noderīgumu un svarīgumu, nodarbojās ar sev interesējošām lietām, ka arī vienlaikus ar šo aktivitāšu palīdzību notiek izglītojošais un sociālo prasmju attīstošais darbs.

Autores, pētot teorētisko literatūru, konstatējušas, ka tajā lietota dažāda terminoloģija, lai apzīmētu šajā darbā apskatīto mērķa grupu - personas ar garīga rakstura traucējumiem (*mental disorders/handicap*), cilvēki ar intelektuālās attīstības traucējumiem (*people with intellectual disabilities*), personas ar garīgās veselības un garīgās attīstības traucējumiem (*persons with mental health and mental development disorders*), cilvēki ar garīgo atpalcību (*mentally retarded*). Apzīmējumu īpatnības atšķiras gadījumos, kad tiek pētīta literatūra dažādās valodās. Tomēr autores secina, ka visi iepriekšminētie apzīmējumi ir attiecināmi uz dotajā diplomdarbā apskatīto mērķa grupu.

Termins „*mental disorder/mental handicap*” nozīmē indivīda ierobežotu spēju veikt funkcijas individuālajā un sociālajā līmenī garīgas slimības vai garīgas atpalcības dēļ. Savukārt jēdziens „*garīga rakstura traucējumi*” ietver sevī ne tikai garīgas slimības, bet arī intelektuālās attīstības traucējumus.⁸⁴

Garīgās atpalcības pamatdefinīcija tika pieņemta 1960. gada maijā ar Amerikas Garīgas Nepilnības Asociāciju (*American Association on Mental Deficiency*), kas pauž, ka „garīgo atpalcību raksturo intelektuālā funkcionēšana, kas ir zem vidējā līmeņa, kas radās cilvēka attīstības laikā un ir saistīta ar adaptīvās uzvedības pasliktināšanos (*Heber, 1961*)”.⁸⁵

Pasaules Veselības Organizācijas intelektuālas attīstības traucējumu definīcija nosaka, ka „cilvēkam ar intelektuālās attīstības traucējumiem ir stabili, izteikti un neatgriezeniski

⁸² *Informatīvais ziņojums „Par personu ar garīga rakstura traucējumiem sociālo aprūpi”*. [tiešsaiste]. [atsauce 19.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.mk.gov.lv/doc/2005/LMZino_140607_GAP.doc

⁸³ Švekle, I. *Rīgas domes Labklājības departamenta gadagrāmata „Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2010. gadā”*. [tiešsaiste] Rīga: Rīgas domes Labklājības departaments, 2011. 40. lpp. [atsauce 09.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.ld.riga.lv/tl_files/dokumenti/gadag_2010-publicesanai.pdf

⁸⁴ Kāpiņa, L., Žabko, O., Koļesņikova, K., Mihejeva, V., Lemša, S., Narodovska, I. *Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem iespējas darba tirgū*. Rīga: Market Lab, 2006. 19. lpp.

⁸⁵ Baumeister, A. *Ameliorating Mental Disability: Questioning Retardation*. New Jersey: Aldine Transaction, 2009. p.1

intelektuālās darbības traucējumi, kas radušies organisku galvas smadzeņu darbības traucējumu rezultātā”.⁸⁶ Šī definīcija norāda, garīgās attīstības traucējumus nevar pilnībā izskaust, tomēr var spēcināt un uzturēt šo cilvēku garīgo veselību esošā līmenī, neļaujot tai pasliktināties.

Garīgie traucējumi pastāv, kad psiholoģiskā izziņas spēja, domāšana, uztvere, motivācija, emocijas, atmiņa vai valoda nespēj pienācīgi funkcionēt. Iekšķīgo disfunkciju svarīgais aspekts ir tajā, ka dažas psiholoģiskās sistēmas nespēj strādāt tādā veidā kā to paredz dabīgas atslāses procesi (*Wakefield, 1999*).⁸⁷ Garīgas slimības kļūst graužošas situācijā, kad to iespaidā slimā persona daļēji vai pilnībā zaudē spēju domāt, mācīties, strādāt, rūpēties par sevi un līdzcilvēkiem un veidot normālu saskarsmi ar apkārtējiem indivīdiem.⁸⁸

Amerikāņu neirologs Deivids Koulters (*David L. Coulter*) pauž, ka „garīga atpalcība nav slimība, tas drīzāk ir apgalvojums par to, kā cilvēks kognitīvi darbojas sociālā konteksta ietvaros”.⁸⁹ Daudzi sociologi un antropologi noraida garīga rakstura traucējumu vispārīgās koncepcijas attīstības iespēju, kas būtu ticams un pamatots visām sociālajām grupām. Viņi apskata garīgus traucējumus kā īpašu kulturālo parādību; garīgas slimības ir jebkas, ko par tādu ir definējusi konkrēta grupa. Salīdzinājumā ar iepriekšminētiem relatīvistiskiem uzskatiem, psihiatri, epidemiologi un klīniskie darbinieki par garīgiem traucējumiem uzskata stāvokļus, kas atrodas psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmatas kodu sarakstā (*list of Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders codes*). Turklāt stāvoklis, pat ja tas tiek droši un uzticami izmērīts, nevar tikt uzskatīts par garīgo traucējumu, kamēr tas nav atbilstošs kādam pamatotam kritērijam.⁹⁰

Personām ar garīga rakstura traucējumiem parasti ir grūtības adaptēties apkārtējai videi. Sabiedrībā pastāv noteiktas vispārpieņemtās normas, piemēram, pieklājības normas, izpratne par pareizo un nepareizo rīcību. Tas, kas lielākai sabiedrības daļai liekas dabisks un pašsaprotams, cilvēkiem, kuriem ir vērojama garīga atpalcība, nav pats par sevi saprotams. Tādējādi izpratnes trūkums par šiem jautājumiem kavē vai traucē cilvēku ar garīgo atpalcību pielāgošanos apkārtējai videi.

⁸⁶ **Rulle, I.** *Cilvēki ar intelektuālo invaliditāti – atbalsta persona*. [tiešsaiste]. [atsauce 19.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.apeirons.lv/download/prezentācijas/int_tr.pdf

⁸⁷ **Horwitz, A.V.** *Creating mental illness*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. p. 21

⁸⁸ **Kāpiņa, L., Žabko, O., Koļesņikova, K., Mihejeva, V., Lemša, S., Narodovska, I.** *Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem iespējas darba tirgū*. Rīga: Market Lab, 2006. 20. lpp.

⁸⁹ **Patoine, B.** *Mental Retardation: Struggle, Stigma, Science*. [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: <http://www.dana.org/news/cerebrum/detail.aspx?id=808>

⁹⁰ **Horwitz, A.V.** *Creating mental illness*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. p.18-19

Autori G. Barofs un G. Ollejs (*Baroff, G.S., Olley, J.G*) ir noteikuši adaptīvā procesa 10 sfēras. Viņi apgalvo, ka gadījumā, ja cilvēks nespēj veikt zemāk minētas darbības, ir traucēta viņa spēja adaptēties, kas arī nosaka, ka cilvēkam ir garīga atpalcība.⁹¹ Šīs sfēras ir:

1. *komunikācija* – saprot un pielieto sarunvalodu;
2. *pašaprūpe* – spēja ievērot personīgo higiēnu, spēja gatavot ēst un apģērbties;
3. „*mājas dzīve*” – spēja vadīt saimniecību;
4. *sociālās prasmes* – spēja komunicēt un mijiedarboties ar apkārtējiem cilvēkiem, savu impulsu kontrolēšana, attiecību veidošana ar pretējo dzimumu;
5. *kopienas resursu izmantošana* – sabiedriskais transports, iepirkšanās, sociālo pakalpojumu izmantošana;
6. *pašvadība (self-direction)* – spēja īstenot savus mērķus un aktīvi darboties mērķu sasniegšanai, darbības plānošana, problēmas risināšana;
7. *veselība un drošība* – apzināties un būt atbildīgam par savu veselības stāvokli, spēja rūpēties par savu veselību;
8. *izglītošanās* – spēja un vēlēšanās iegūt izglītību, spēja pašattīstīties un pašizglītoties;
9. *atpūta* – sava brīvā laika plānošana, spēja mijiedarboties ar apkārtējo vidi;
10. *darbs* – spēja būt nodarbinātam uz pusslodzi vai pilnu slodzi, spēja sadarboties ar kolēģiem, censties sasniegt darba kvalitātes standartus.

Analizējot G. Barofa un G. Olleja pielāgošanas procesa faktoros, autores secina, iepriekšminētie faktori ir ļoti svarīgi katra cilvēka dzīvē, lai spētu pielāgoties sabiedrībai un kļūt par tās pilnvērtīgu locekli. Darba autores uzskata, ka šos faktoros var iedalīt četrās grupās – (1) *sadzīve*, kurā ietilpst pašaprūpes prasmes, spēja vadīt saimniecību, ka arī rūpēties par savu veselību un drošību, (2) *mijiedarbība ar apkārtējiem*, ko raksturo prasme komunicēt un veidot attiecības ar citiem, sadarboties ar kolēģiem un spēja pieturēties pie noteiktiem standartiem, (3) *pašattīstība*, kas saistīta ar savu mērķu izvirzīšanu un īstenošanu, pašizglītību, (4) *sabiedriskā dzīve*, tas ir, spēja būt nodarbinātam uz pusslodzi vai pilnu slodzi, spēja veidot darba attiecības.

Amerikas Psihiatrijas asociācija (*American Psychiatric Association*)⁹² intelektuālās darbības traucējumus klasificē pēc četrām smaguma pakāpēm. Tā arī pauž viedokli, ka svarīgi ir noteikt kritēriju kopumu, kuri ir nepieciešami, lai noteiktu un izveidotu robežas starp

⁹¹**Baroff, G. S., Olley, J. G.** *Mental retardation: nature, cause, and management.* Philadelphia: Brunner/Mazel, 1999. p. 19-22

⁹²**American Psychiatric Association.** *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV-TR.* Arlington: American Psychiatric Pub, 2000. p. 42-44

traucējumiem un noskaidrot atšķirīgas diagnozes, noteiktu to hierarhiju.⁹³ Informācijas pārskatāmībai diplomdarba autores šo informāciju atspoguļo pašu izveidotajā tabulā.

3.1. tabula

Intelektuālās darbības traucējumu smaguma pakāpes

Kategorija	IQ	Garīgais vecums (gadi)	Raksturojums
Vieglā garīgā atpalcībā	50 – 55 līdz 70	9 – 12	Daudzi pieaugušie spēj strādāt, uzturēt labas sociālās attiecības un būt noderīgi sabiedrībai. Izglītības līmenis ir atbilstošs 6. klases pakāpei. Labas pašaprūpes prasmes. Atbalsts nav nepieciešams regulāri, tikai stresa situācijās.
Vidēji smaga garīgā atpalcība	35 – 40 līdz 50 – 55	6 – 9	Pieaugušajiem būs vajadzīgs dažādas pakāpes atbalsts, lai spētu dzīvot un strādāt sabiedrībā. Izglītības līmenis apmēram 2. klases pakāpē. Ierobežots atbalsts, dažreiz ir nepieciešama uzraudzība.
Smaga garīgā atpalcība	20 – 25 līdz 35 – 40	3 – 6	Var iemācīties vārdus, var pildīt elementāras pašaprūpes darbības. Nepieciešams nepārtraukts atbalsts.
Dziļā garīgā atpalcība	<20 – 25	< 3	Ir lielas grūtības ar sevis apkopšanu, tīrību, kontaktiem un kustībām. Nepieciešams pastāvīgs atbalsts, kontrole un uzraudzība.

Avots: **American Psychiatric Association**. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV-TR*. Arlington: American Psychiatric Pub, 2000. p. 42-44

Savukārt autori A. Baka un K. Grunevalds izšķir trīs garīgās atpalcības pakāpes:⁹⁴ vieglā, vidējā un stipra garīgā atpalcība.

Vieglā garīgā atpalcība. „Cilvēkam bērnībā nepieciešams ilgāks laiks, lai iemācītos un attīstītu kompensējošas funkcijas. Motoriskā ziņā viņi ir nedaudz „gausāki” nekā pārējie bērni, arī valoda attīstās lēnāk. (...) Šiem bērniem grūtības rodas tāpēc, ka viņi nespēj iztēloties, kā domā pārējie, nespēj savu uzvedību piemērot prasībām, kas tiek izvirzās komunikācijā ar citiem. Apkārtējās pasaules izjūta un sapratne ir atkarīga arī no spējas iztēloties to, ko tieši nevar saredzēt. Viegli garīgi atpalikušie labi iemācās izjust vidi, kurā tie atrodas. (...) Lielākā daļa šo cilvēku attīsta spēju lasīt, bet, lai saprastu izlasīto, saturam jābūt tādām, kas sniedz konkrētus priekšstatus.”⁹⁵

⁹³**American Psychiatric Association**. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV-TR*. Arlington: American Psychiatric Pub, 2000. p. 5

⁹⁴**Baka, A., Grunevalds, K.** *Grāmata par aprūpi*. Rīga: Preses nams, 1998. 54.-55. lpp.

⁹⁵**Baka, A., Grunevalds, K.** *Grāmata par aprūpi*. Rīga: Preses nams, 1998. 54. lpp.

Vidēja garīgā atpalcība. „Verbālā izteiksme parasti sastāv no īsiem jautājumiem. Atbilde uz jautājumiem mēdz būt viens vārds. Tam, kurš jautājumu uzdod, tas jāatkārto vairākas reizes, lai saņemtu pilnīgāku atbildi. (...) Bieži tiek izlaisti prievārdi un apstākļa vārdi. Motoriku, īpaši sarežģītākas kustības, ietekmē centrālās nervu sistēmas bojājumi. Tāpēc daudziem vidēji garīgi atpalikušajiem novēro arī runas grūtības. (...) Nereti viņi nespēj attīstīt pilnīgi saprotamu runas veidu. Spēju lasīt saistītu tekstu sastop reti. Tas gan nav atkarīgs no nevarēšanas iemācīties nolasīt burtu zīmes, bet gan no nespējas saprast tekstu. Cilvēki nesaprot, ko lasa, tāpēc nesaņem pietiekamu uzmundrinājumu turpināt lasīt. (...) Centrālās nervu sistēmas bojājumu ietekmi uz sarežģītākajām kustībām rāda ne tikai neattīstīta runa, bet arī nespēja rakstīt burtus, ciparus, apieties ar nazi un dakšiņu, darboties praktiskajos darbos utt.”⁹⁶

Stipra garīgā atpalcība. „Stiprai garīgai atpalcībai vienmēr par iemeslu ir iedzimti vai agri iegūti smadzeņu bojājumi. Personas ar stipriem smadzeņu traucējumiem ir vieglāk noteikt. Visbiežāk tās nespēj vadīt savas kustības vai arī spēj to tikai ierobežotā veidā. Stipri garīgi atpalikušie nevar izpētīt savu apkārtējo vidi, nevar paši pārvietoties, nevar ar rokām aptaustīt priekšmetus. Maņu orgānus nevar izmantot efektīvi. (...) Tomēr arī personas ar stipriem smadzeņu bojājumiem un ļoti ierobežotām centrālās nervu sistēmas funkcijām var attīstīt dažādas spējas. Piemēram, ar dažādiem pedagoģiskiem līdzekļiem pastiprina maņu orgānu kairinājumus un tādējādi kāpina stipri garīgi atpalikušo prieku pētīt savu apkārtējo vidi. Daudziem vidēji un stipri garīgi atpalikušajiem ir papildus traucējumi, piemēram, redzes, dzirdes un kustību nespēja (...)”⁹⁷

Analizējot iepriekšminētos garīgas atpalcības smaguma pakāpju iedalījumus, varētu secināt, ka nav vienota, universāla iedalījuma. Vieni autori iedala to četrās smaguma pakāpēs, citi trijās. Viens iedalījums tiek raksturots sīkākā veidā, pieminot katras smaguma pakāpes attiecīgo IQ, garīgo vecumu un atbilstību kādam izglītības līmenim, savukārt otrs iekļauj vispārīgu informāciju par katru smaguma pakāpi.

Latvijā garīgo atpalcību nosaka pēc četriem smaguma līmeņiem un katram no tām piešķirts attiecīgs kods (F70-F73) - viegla garīga atpalcība (F70), vidēji smaga garīga atpalcība (F71), smaga garīgā atpalcība (F72), dziļa garīga atpalcība (F73). Katra no šīm grupām tiek sadalīta sīkākās apakšgrupās atkarībā no garīgi atpalikuša cilvēka pārmaiņām uzvedībā.⁹⁸

⁹⁶ **Baka, A., Grunevalds, K.** *Grāmata par aprūpi*. Rīga: Preses nams, 1998. 54.-55. lpp.

⁹⁷ **Baka, A., Grunevalds, K.** *Grāmata par aprūpi*. Rīga: Preses nams, 1998. 55. lpp.

⁹⁸ *Nacionālā veselības dienesta SSK 10 klasifikators*. [tiešsaiste]. [atsauce 19.12.2011]. Pieejams internetā: <http://vec.gov.lv/lv/datu-bazes/ssk-10-klasifikators?p=24%2C5%2C83>

Apkopojot informāciju par šo apakšnodaļu, kopumā varētu secināt, ka personas ar garīgās attīstības traucējumiem ir viena no sabiedrības mazaizsargātākajām grupām. Šo mērķa grupu iedala vairākās attīstības pakāpēs, kur katrai pakāpei ir atbilstošs intelektuālais attīstības un garīga vecuma līmenis, kā arī viņu vajadzības un nepieciešamās prasmes. Tas arī nosaka darbības īpatnības un pieejas, kas ir atkarīga no viņu intelektuālā vecuma. Ir vairāki alternatīvas sociālās aprūpes pakalpojumu veidi, kur tiek piedāvāta palīdzība šai mērķa grupai. Pēc autoru domām, viens no piemērotākajiem pakalpojuma veidiem ir DAC, jo tas ne tikai nodrošina personām ar garīgas attīstības traucējumiem sociālo prasmju attīstību, atbalstu, izglītošanu, sociālo aprūpi un rehabilitāciju, bet arī dod iespēju ikdienā kontaktēties ar līdzīgiem cilvēkiem, kā arī integrēties sabiedrībā.

3.2. Mērķa grupas specifikas ietekme uz brīvprātīgo darbinieku iesaisti

Ir vairāki faktori, kas ietekmē brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbību (*Skat. 2. nodaļā*) un vēlēšanos iesaistīties darbā dienas aprūpes centrā personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Liela nozīme ir arī mērķa grupas specifikas ietekmei uz brīvprātīgā darbinieka iesaisti dienas aprūpes centrā.

Cilvēki tiek vērtēti pēc to spējām pildīt sociālās lomas un veikt tām atbilstošās funkcijas, kā rezultātā slimība ar visām tās izraisītajām sekām tiek uzlūkota kā personīga īpašība. Tādēļ negatīvai sabiedrības attieksmei pret cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem var būt daudz graujošākas sekas nekā slimības simptomiem pašiem par sevi.⁹⁹

Liela nozīme ir tam, kā sabiedrībā tiek uztverti cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem. Svarīgi ir izprast problēmas loku un to raksturu. Pētījumi, kuri atspoguļo sabiedrības attieksmi un uzskatus par personām ar garīgām slimībām, parāda, ka cilvēkiem parasti ir negatīvi vai pārspīlēti uzskati attiecībā uz šiem cilvēkiem – ka viņu uzvedība ir neparedzama, devianta un bīstama, ka arī pastāv negatīvi uzskati par šo cilvēku lēmumu pieņemšanas spēju.¹⁰⁰ Kaut gan cilvēkiem ar garīgo atpalcību ir raksturīgas neparedzamas reakcijas uz konkrētu notikumu, tomēr tās ir jāatšķir no deviantās uzvedības.¹⁰¹ Tieši sabiedrībā valdošie negatīvie vai maldīgie uzskati var ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties darbā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, kavējot to. Šie maldīgie uzskati un stereotipi bieži vien rodas sabiedrības neinformētības dēļ par šo mērķa grupu. Cilvēkiem ir tieksme ticēt stereotipiem un iepriekš izveidotam tēlam par šiem cilvēkiem, nemēģinot tos pārbaudīt un apgāzt, uzzināt

⁹⁹ Kāpiņa, L., Žabko, O., Koļesņikova, K., Mihejeva, V., Lemša, S., Narodovska, I. *Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem iespējas darba tirgū*. Rīga: Market Lab, 2006. 18. lpp.

¹⁰⁰ Scheffer, R. *Addressing Stigma: Increasing Public Understanding of Mental Illness*. [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.camh.net/education/Resources_communities_organizations/addressing_stigma_senatepres03.pdf

¹⁰¹ Horwitz, A.V. *Creating mental illness*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. p. 20

kaut ko vairāk. Brīvprātīgais darbinieks, pieturoties pie maldīgiem uzskatiem par šo mērķa grupu, domājot, ka viņu uzvedība ir neparedzama un bīstama, pat neapskatīs iespējamību iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs saistībā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Personas ar garīgās attīstības traucējumiem ir specifiska sociālā darba mērķa grupa. Tai ir raksturīgi domāšanas spēju, loģiskās atmiņas, uzmanības, iztēles u.c. izziņas procesu traucējumi. Domāšanas traucējumi izpaužas uztverē, atmiņā, iztēlē, ka arī emocionālajā un gribas sfērā, valodā, visos darbības veidos, kā arī personībā.¹⁰² Personas ar garīgas attīstības traucējumiem piedzīvo bailes, apspiešanu, diskrimināciju, kā arī dažreiz citu cilvēku ļaunprātīgu izmantošanu, tāpēc darbiniekam, kurš strādā ar šo mērķa grupu ir svarīga loma šo cilvēku stiprināšanai un iedrošināšanai, izmantojot viņu stiprās puses, lai veidotu tām pēc iespējas labvēlīgāku vidi.¹⁰³

Tāpēc ne visi brīvprātīgie darbinieki var strādāt ar šo mērķa grupu. Brīvprātīgajam darbiniekam ir jāizvērtē sevi un jāizprot savi ārējie un iekšējie resursi - pirmkārt, vai ir nepieciešamās zināšanas par šīs mērķa grupas īpatnībām, par slimībām un diagnozēm, kuras ir konstatētas DAC klientiem, jo atkarībā no tām ir jāizvēlas individuālo pieeju katram cilvēkam, otrkārt, vai viņam nesagādās emocionālo diskomfortu komunikācija ar šo mērķa grupu. Tā, piemēram, ja brīvprātīgais būs pārāk empātisks un uztvers šos cilvēkus pārāk sensitīvi, tas var vai nu kavēt, vai pat atturēt brīvprātīgo no iesaistes darbā ar personām ar garīgās attīstības traucējumiem.

Tomēr ne vienmēr grūtības darbā ar personām ar garīgās attīstības traucējumiem biedē vai atstumj brīvprātīgā darbinieka vēlēšanos iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs ar šo mērķa grupu. Citiem tas varētu būt izaicinājums, lai izpētītu pašam savas spējas, emocionālo izturību. Tā varētu būt laba iespēja „emocionāli norūdīties” - mazināt pārspīlēto žēlumu un jūtīgumu pret šiem cilvēkiem, attīstīt spēju racionalitātei prevalēt pār emocionalitāti.

Cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem ir nepieciešams dažāda veida un apjoma atbalsts šādās sfērās:

1. emocionālā labsajūta,
2. attiecības,
3. piederībā un iekļaušanās sabiedrībā,
4. materiālā labklājība,
5. personīgā attīstība un radošās aktivitātes,
6. veselība,

¹⁰² **Rulle, I.** *Cilvēki ar intelektuālo invaliditāti – atbalsta persona.* [tiešsaiste]. [atsauce 19.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.apeirons.lv/down/prezentācijas/int_tr.pdf

¹⁰³ **Ambrosino, R., Heffernan, J., Shuttlesworth, G., Ambrosino, R.** *Social Work and Social Welfare: An Introduction.* Stamford: Wadsworth Publishing, 2004. p. 176

7. pašnoteikšanas,
8. pilsoniskā līdzdalība,
9. aizsardzība.¹⁰⁴

Darbs ar šo mērķa grupu paredz individualizētu darbu ar katru DAC pakalpojuma saņēmēju pēc individuālā plāna ar mērķi uzlabot viņu sociālās adaptācijas prasmes un nodrošināt brīvā laika pavadīšanas aktivitātes. Individuālās attīstības plāns ietver konkrētas personas vajadzības un iezīmē vadlīnijas, kā soli pa solim uzlabot viņa sociāli adaptīvās prasmes.¹⁰⁵

Cilvēkam, kurš nolēmis nodarboties ar BD, ir jāsaprot, ka šo sfēru klāsts, kurās cilvēkam ar garīga rakstura problēmām ir nepieciešama palīdzība un atbalsts ir ļoti plašs. Jāapzinās, ka darbs pieprasa lielu atdevi - gan fizisko, gan emocionālo. Nepietiek tikai ar to, ka brīvprātīgais darbinieks nodrošinās klientam izglītojošās, sociālo prasmju un darba iemaņu apguves nodarbības vai citas personību attīstošās un radošās aktivitātes – svarīga nozīme ir tam, lai starp abiem izveidotos labas un pašāvērojošas attiecības, kas nodrošinātu klienta emocionālo labsajūtu.

Cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem tiek apskatīti kā labdarības un žēlsirdības, sociālās aizsardzības objekts.¹⁰⁶ Turklāt, analizējot cilvēku ar garīgas attīstības traucējumiem intelektuālās darbības traucējumu smaguma pakāpes (*skat. tabulu 3.1*), var secināt, ka personu ar garīga rakstura traucējumiem intelektuālais un garīgās attīstības līmenis nepārsniedz 12 gadus veca bērna robežu, neskatoties uz to, ka fiziskais attīstības līmenis ir atbilstošs viņu bioloģiskajam vecumam. Šī mērķa grupa ir neaizsargāta un nevar pastāvēt par savām tiesībām un interesēm savu intelektuālo ierobežojumu dēļ. Tāpēc šo personu nespēja par sevi pastāvēt izraisa cilvēkos žēlumu un velmi palīdzēt un aizsargāt.

Tieši tas, ka šie cilvēki pēc savas uzvedības ir līdzīgi bērniem – viņi ir atklāti un neviltoti, viņi ir gatavi sadarboties, jo viņiem ir palielināta nepieciešamība pēc uzmanības – varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka iesaisti darbā ar šo mērķa grupu. Ar šiem cilvēkiem ir vieglāk strādāt, jo viņi ir pretimnākoši, viņi neprot manipulēt ar cilvēkiem, viņiem nav raksturīga mantkārība, bet primāras viņiem ir vajadzības pēc uzmanības, saskarsmes ar apkārtējiem, attiecību veidošanas. Tomēr tas ne vienmēr var pozitīvi ietekmēt

¹⁰⁴**Rulle, I.** *Cilvēki ar intelektuālo invaliditāti – atbalsta persona.* [tiešsaiste]. [atsauce 19.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.apeirons.lv/down/prezentacijas/int_tr.pdf

¹⁰⁵**Makharadze, T., Kitiashvili, A., Bricout, J. C.** *Community-based day-care services for people with intellectual disabilities in Georgia: a step towards their social integration.* [tiešsaiste]. London: SAGE Publications, 2010. p. 291. [atsauce 26.11.2011]. Pieejams internetā: <http://jid.sagepub.com/content/14/4/289.full.pdf+html>

¹⁰⁶**Makharadze, T., Kitiashvili, A., Bricout, J. C.** *Community-based day-care services for people with intellectual disabilities in Georgia: a step towards their social integration.* [tiešsaiste]. London: SAGE Publications, 2010. p. 290. [atsauce 26.11.2011]. Pieejams internetā: <http://jid.sagepub.com/content/14/4/289.full.pdf+html>

brīvprātīgā darbinieka iesaisti, tas var radīt brīvprātīgajā apmulsumu vai pat atstumt, jo pastāv nesakritība starp cilvēka garīgo un bioloģisko vecumu.

Brīvprātīgās aktivitātes veselības un sociālajā sfērā, salīdzinājumā ar citām sfērām, biežāk var tikt balstītās uz brīvprātīgā personisko ieinteresētību vai saistību ar šo jautājumu. Potenciāli ir liels skaits brīvprātīgo, kuri vēlas iesaistīties brīvprātīgajā darbā veselības vai sociālajā nozarē.¹⁰⁷ Brīvprātīgā darbinieka personiska ieinteresētība var izpausties dažādos veidos. Piemēram, brīvprātīgais darbinieks vēlas strādāt ar personām ar garīgās attīstības traucējumiem tādēļ, ka šīs mērķa grupas problemātika viņam ir tuva vai aktuāla. Varētu būt, ka brīvprātīgajam ģimenes vai draugu lokā ir kāds cilvēks ar garīgo atpalcību un viņam ir skaidras komunikācijas īpatnības ar šiem cilvēkiem, līdz ar to viņš mērķtiecīgi tiecas strādāt tieši ar šo mērķa grupu.

Tomēr personiska ieinteresētība ir ne tikai līdzīga situācija vai pieredze, kas stimulē iesaisti BD ar šo mērķa grupu. Plašākajā nozīmē par personisko ieinteresētību varētu uzskatīt brīvprātīga darbinieka motīvu apmierināšanu, kuru virzīts viņš ir iesaistījies brīvprātīgajās aktivitātēs.

Tiek identificēti šādi kopīgie motīvi, kas nosaka indivīdu iesaistīšanos BD aktivitātēs:

1. vēlme palīdzēt citiem cilvēkiem,
2. satikt jaunus cilvēkus un veidot jaunas sociālas saiknes,
3. iespēja gūt personisko un profesionālo pieredzi,
4. iespēja justies noderīgām,
5. iespēja gūt jaunas prasmes un pielietot praksē jau esošas.¹⁰⁸

Strādājot BD ar cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem, lielākā vai mazākā mērā šie motīvi tiek apmierināti. Palīdzot cilvēkiem, kuriem ir nepieciešama palīdzība un atbalsts, viņš jūtas noderīgs, izjūt savu ieguldījumu sociālajā sfērā. Piedaloties brīvprātīgajās aktivitātēs ar šo mērķa grupu, brīvprātīgais iegūst nenovērtējamo personisko pieredzi, komunicējot ar „īpašiem” cilvēkiem, kuru citur viņam nebūtu iespējas iegūt. Profesionālās pieredzes iegūšanas ziņā brīvprātīgās aktivitātes DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem var būt noderīgas cilvēkiem, kuri ir saistīti ar sociālo sfēru vispār un jo īpaši ar sociālo darbu, jo tas dod iespēju gan iegūt jaunas prasmes, gan pielietot jau esošas. Ne mazāk svarīga ir jaunu kontaktu gūšana, kuri varētu būt noderīgi turpmākajā profesionālajā dzīvē.

Daudzi brīvprātīgie augsti novērtē iespēju iegūt jaunas prasmes, piedaloties BD, kā arī attīstīt un uzlabot jau esošās spējas un zināšanas. Tas ir īpaši aktuāli cilvēkiem, kuri izvēlas

¹⁰⁷ **Neuberger, B.** *Volunteering in the Public Service: Health & Social Care*. [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: http://londonfunders.org.uk/portals/0/ebulletins/report_neuberger.pdf

¹⁰⁸ **Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report)*. London: GHK, 2010. p. 145-146

pedalīties brīvprātīgajās aktivitātēs, kurā viņiem iepriekš nebija pieredzes darboties vai kas ir atšķirīga no viņu parastās nodarbošanās. Daudzos valstu ziņojumos tiek atzīmēts, ka prasmes, spējas un zināšanas, kas iegūtas pateicoties BD, var tikt pielietotas brīvprātīgā darbinieka personiskajā un profesionālajā dzīvē.^{109, 110}

Kopumā varētu secināt, ka personu ar garīgās attīstības traucējumiem problemātikai ir ietekme uz brīvprātīgā darbinieka iesaisti darbā ar šo mērķa grupu – tā var gan veicināt, gan kavēt brīvprātīgā darbinieka iesaistīšanos BD. Par veicinošiem faktoriem var uzskatīt brīvprātīgā personisko ieinteresētību, vēlme apmierināt savus motīvus, piemēram, palīdzēt citiem cilvēkiem un iespēja justies noderīgām, satikt jaunus cilvēkus un veidot jaunas sociālās saiknes, iespēja gūt personisko un profesionālo pieredzi, iespēja gūt jaunas prasmes un pielietot praksē jau esošas. Kavējošie faktori ir sabiedrībā izveidojies šis mērķa grupas tēls, kurš lielākoties balstās uz stereotipiem, negatīvi vai pārspīlēti uzskati, kuri rodas no cilvēku neinformētības. Autores arī identificēja faktorus, kuriem var būt divējāda ietekme uz brīvprātīgā darbinieka iesaisti – (a) grūtības un plašs aktivitāšu loks darbā ar šo mērķa grupu, kas vieniem varētu būt šķērslis, bet citiem - izaicinājums, (b) pēc savas uzvedības viņi ir līdzīgi bērniem, kas vieniem varētu patikt un atvieglot darbu ar šiem cilvēkiem, bet citos var radīt apmulsumu vai pat atstumt, jo pastāv nesakritība starp cilvēka garīgo un bioloģisko vecumu.

¹⁰⁹ **Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report)*. London: GHK, 2010. p. 139

¹¹⁰ **Lasby, D., McIver, D.** *Where Canadians Volunteer: Volunteering by Type of Organizations*. Toronto: Canadian Centre for Philanthropy, 2004. p. 6

4. BRĪVPRĀTĪGĀ DARBA IZMANTOŠANAS KAVĒJOŠIE UN VEICINOŠIE FAKTORI DIENAS APRŪPES CENTROS PERSONĀM AR GARĪGĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMIEM

Diplomdarba pirmajā nodaļā tika analizēts BD vēsturiskais un teorētiskais aspekts, otrajā nodaļā - BD ietekmējošie faktori makro līmenī, kā arī brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbības aspekts. Savukārt trešajā nodaļā tika raksturota DAC darba specifika un mērķa grupas problemātika, kā arī mērķa grupas ietekme uz brīvprātīgo iesaisti. Ceturtajā nodaļā tiek atspoguļota empīriskā pētījuma metodoloģija, pētījumā iegūtie dati un rezultāti, kas tika analizēti saistībā ar diplomdarba teorētisko daļu.

Empīriskās daļas mērķis ir pētīt BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, identificējot kavējošus un veicinošus faktoros respondentu skatījumā. Pētījuma jautājumi: vai BD ir nepieciešams DAC ar garīgās attīstības traucējumiem? Kādi ir kavējošie un veicinošie faktori BD pilnvērtīgākai izmantošanai?

4.1. Empīriskā pētījuma metodoloģija

Metodes izvēles pamatojums

Empīriskajam pētījumam autores izvēlējušās sekojošas metodes - intervēšanu un anketēšanu. Lai iegūtu daudzpusīgāku ieskatu par pētījuma jautājumu, diplomdarba empīriskā daļa sastāv no vairākām pētījuma daļām.

Lai noskaidrotu DAC vadītāju viedokli par BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, ka arī brīvprātīgo darbinieku viedokli un pieredzi BD, tika izmantota kvalitatīvā pētījumu metode – *intervēšana*. Intervija ir saruna starp diviem cilvēkiem, kurā intervētājs ierosina un dažādo viedokļu apmaiņu ar respondentu.¹¹¹ „Intervija nav respondenta vesels nepatraukts stāstījums, bet gan atbilžu sērija uz pētnieka jautājumiem vai rosinājumiem turpināt stāstījumu.”¹¹² Tātad intervēšana tika izvēlēta tādēļ, ka intervētāja un respondenta personīgā saskarsme nodrošina aptaujas jautājumu pilnīgāku izpratni un atbilžu sniegšanu. Autores izvēlējās pētījumā izmantot daļēji strukturētas intervijas. Šāda intervijas veida izvēle tika noteikta ar to, ka autorēm jau bija noteiktas zināšanas par doto tēmu, tika pielietoti plaši atvērti jautājumi un pamudinājumi, tomēr intervijas laikā tika uzdoti arī papildus jautājumi, kuri rādās intervijas laikā un kuri virzīja sarunu par noteiktu tematu.¹¹³

Lai noskaidrotu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studentu viedokli par BD un viņu vēlmi iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs DAC personām ar garīga rakstura

¹¹¹ Kroplis, A., Raščevska, M. *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: Raka, 2004. 94. lpp.

¹¹² Kroplis, A., Raščevska, M. *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: Raka, 2004. 93. lpp.

¹¹³ Kroplis, A., Raščevska, M. *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: Raka, 2004. 98. lpp.

traucējumiem, autores izvēlējās kvantitatīvo pētījumu metodi – *anketēšanu*. Anketēšana¹¹⁴ ir sistemātisks konkrētu un lakoniski noformētu jautājumu kopums, kas izstrādāti tā, lai pēc iespējas mazinātu interpretēšanas iespējas. Šāda metodes izvēle ir saistīta ar to, ka dotā darba ietvaros ir nepieciešams sasniegt lielu respondentu skaitu (100 studenti), turklāt šī metode prasa mazāk laika gan respondentiem, gan pētniekiem. Anketa sastāv no demogrāfiskās daļas, kura ir izveidota anketas sākumā, kur respondents atzīmē savu dzimumu un vecumu, un no saturiskās daļas, kur ir 15 jautājumi, no kuriem 4 ir strukturēti jautājumi, 9 daļēji strukturēti un 3 ir atvērta tipa jautājumi. Anketas ievaddaļā autore ievietoja informāciju par sevi, par iegūto datu izmantošanas nolūkiem un par konfidencialitātes saglabāšanu, bet anketas beigās – pateicību.

Respondentu izlases pamatojums

Dotā diplomdarba ietvaros autore intervēja DAC vadītājus, kuri strādā DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, lai noskaidrotu profesionāļu viedokļus par to, kāda ir šī sociālā darba specifika, ka arī kādi ir veicinošie un kavējošie faktori BD izmantošanai šajos DAC. Tika intervēti 6 vadītāji no tādiem DAC kā „Cerību ligzda”, „Cerību māja”, „Cerību sala”, „Cerību tilts”, „Mēness māja”, „Saule un „Saule „Ezera filiāle””, „Kopā”, „Gaismas stars”, „Saulesvece”. Autore izvēlējās intervēt Rīgas DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītājus, jo tieši viņi lemj par brīvprātīgo darbinieku pieņemšanu savos DAC un var sniegt pilnīgāku informāciju par šo jautājumu. Tā kā daži iepriekšminēti DAC („Cerību ligzda”, „Cerību māja”, „Cerību sala”, „Cerību tilts”, „Mēness māja”) ir biedrības „Rīgas pilsētas ”Rūpju bērns”” struktūrvienības, tika nolemts intervēt šīs biedrības klientu apkalpošanas vadītāju un viena DAC vadītāju.

Darba ietvaros tika aptaujāti 3 brīvprātīgie darbinieki, kuri ir piedalījušies brīvprātīgā darba aktivitātēs DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Brīvprātīgie darbinieki tika izvēlēti, atrodot viņu kontaktus ar vairāku avotu palīdzību - v/a ”Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra”, biedrība „brīvprātīgais.lv”, ka arī no pašiem DAC vadītājiem, kuri izmantojuši brīvprātīgo darbinieku pakalpojumus. Anketēšanas respondenti bija Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studenti, jo viņi apgūst programmas, kas ir saistītas ar sabiedrību un tajā notiekošajiem procesiem, kā arī bija vieglāk sasniedzami darba autorēm. Pārsvarā respondenti bija no sociālā darba un socioloģijas programmas, jo abas šīs studiju programmas pieder pie socioloģijas nodaļas. Anketa respondentiem tika nosūtīta elektroniski ar socioloģijas nodaļas metodiķes palīdzību.

¹¹⁴O’Leary, R. In: Miller, L., Brewer, D. *The A – Z of Social Research*. London: Sage Publications, 2003. p. 303

Datu ticamība

Pētījuma ietvaros tika organizētas intervijas ar Rīgas pilsētas DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītājiem, līdz ar to pētījumā analizētie dati ir uzskatāmi par daļēji reprezentatīviem. Lai iegūtu reprezentatīvus datus, būtu nepieciešams veikt intervijas arī ar citu Latvijas pilsētu un pagastu DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītājiem. Tomēr šis pētījums uzskatāms par vērtīgu, jo norāda uz BD ietekmējošiem faktoriem DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem.

Intervējot brīvprātīgos darbiniekus, tiem tika uzdoti skaidri formulēti jautājumi, kuri palīdzēja plašāk atspoguļot viņu pieredzi BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, turklāt respondentu viedoklis netika ietekmēts no intervētāju puses.

Visiem interviju respondentiem iepriekš tika nosūtīti interviju jautājumi, lai viņi iepazītos ar tiem un iedziļinātos pētāmajā jautājumā, kas arī paaugstina datu ticamību. Dati arī ir uzskatāmi par ticamiem tāpēc, ka respondenti pauda ieinteresētību tēmas izpētē un atzina tās aktualitāti.

Anketēšanas rezultāti ir uzskatāmi par ticamiem, jo uz respondenta elektronisko pastu tika aizsūtīta anketa, kuru viņam bija iespēja aizpildīt tikai vienu reizi. Respondentu atbildes var uzskatīt par ticamām, jo viņiem bija iespēja apdomāt savas atbildes. Pirms anketas aizpildīšanas respondenti tika informēti par pētāmo tēmu, izlasot īsu temata raksturojumu. Respondentu viedoklis netika iespaidots, jautājumos tika piedāvātas vairākas atbildes, turklāt respondentiem bija iespēja papildus piedāvāt savu atbildes variantu.

Pētījuma norises gaita un laiks

DAC vadītāju, brīvprātīgo darbinieku tiešā un mutiskā intervēšana, kā arī Latvijas Universitātes sociālo zinātņu fakultātes studentu anketēšana norisinājās aptuveni viena mēneša laikā no 10.02.2012. līdz 07.03.2012. Iepriekš tika sarunātās tikšanās ar DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem vadītājiem, vienojoties par intervijas norises procesu, laiku, vietu un konfidencialitātes jautājumu. Šajā gadījumā konfidencialitāte nebija izšķiroši svarīga, bet, ja respondents vēlējās palikt anonīms, viņam tika nodrošināta šī iespēja. Brīvprātīgo darbinieku intervēšana notika personiski tiekoties, tomēr iepriekš viņiem tika nosūtīti intervijas jautājumi. Intervijas tika ierakstītas mobilā tālruņa diktofonā, paralēli veicot pierakstus, kuri īsi atspoguļoja galvenās iegūtās atziņas. Vidējais interviju ilgums bija 30 min. Intervētājas vienojās ar respondentiem, ka viņi tiks iepazīstināti ar pētījuma rezultātiem – pēc visu respondentu atbilžu analīzes viņi elektroniski saņema savas intervijas atšifrējumus un pētījuma rezultātus apkopotā veidā. Anketas tika izplatītas ar elektroniskā pasta palīdzību, nosūtot anketas.

Datu prezentācija un apstrāde

Lai apstrādātu empīriskās daļas rezultātus, darba autores sadalīja darba pienākumus – katra no autorēm intervēja vairākus respondentus – DAC vadītājus, brīvprātīgos darbiniekus, ka arī izplatīja anketas. Tālāk autores kopīgi apkopoja un analizēja interviju laikā iegūtos rezultātus, ka arī datus, kuri tika iegūti ar anketēšanas palīdzību.

Ētiskie aspekti

Pirms intervijām visiem respondentiem – gan DAC vadītājiem, gan brīvprātīgajiem darbiniekiem tika lūgta atļauja intervijas ierakstīt diktofonā, lai iegūtu kvalitatīvas transkripcijas. Neviens respondents netika maldināts vai dezinformēts, tika sniegta pilnīga informācija par pētījuma mērķiem un respondentu lomu tajā. Gadījumā ja respondents vēlējas palikt anonīms, viņam tika nodrošināta šāda iespēja.

4. 2. Pētījuma rezultāti

Šajā apakšnodaļā tiks apkopoti un analizēti empīriskie dati, kuri tika iegūti no vairākiem avotiem - no intervijām ar DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem vadītājiem un sociālajiem darbiniekiem, ka arī no intervijām ar brīvprātīgajiem darbiniekiem par viņu pieredzi un viedokli par brīvprātīgo darbu DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Tāpat tika apkopoti un analizēti anketu dati, kuri tika iegūti no Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studentu sniegtām atbildēm. Respondenti tika aicināti dalīties ar savu viedokli par BD kopumā, ka arī tieši par to DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem kontekstā.

4.2.1. DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem vadītāju viedoklis par brīvprātīgo darbu

Tika intervēti 6 DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītāji un sociālie darbinieki, kuri ir kompetenti BD jautājumos šajos dienas centros, iepriekš vienojoties par intervijas norises procesu, laiku. Intervijas tika ierakstītas mobilā tālruņa diktofonā. Vidējais interviju ilgums bija 30 minūtes. Intervija sastāv no 12 jautājumiem. Intervijas jautājumus skat. 1. pielikumā.

Intervijas sākumā visiem respondentiem tika uzdots jautājums – „*Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?*”. Visi respondenti pauda, ka viennozīmīgi piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus, jo, pēc viņu uzskata, tas ir labs resurss. Šobrīd dienas centros trūkst finansējuma, trūkst darbinieku, bet tie, kuri šobrīd strādā, ir ļoti noslogoti, tādēļ brīvprātīgā piesaistīšana atslogotu esošus darbiniekus. Tika minēts, ka brīvprātīgo darbinieku palīdzība būtu nepieciešama dažādās dienas centra nodarbībās, aktivitātēs. Cits iemesls kāpēc

tiktu piesaistīti brīvprātīgie darbinieki respondenti minēja to, ka cilvēks no malas var ienest kaut ko jaunu no sabiedrības, jaunas un radošas idejas, jaunu skatu, svaigas vēsmas, dažādot nodarbības un ierasto rutīnu. Viens respondents minēja, ka tas arī ir svarīgi, lai paplašinātu to cilvēku loku, kuriem ir saskarsme ar DAC klientiem, jo tādējādi cilvēks no pašas pieredzes saprot, ka no cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem nav jābaidās, ka viņi ir mūsu sabiedrības daļa.

Uz jautājumu „*Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?*” lielākā daļa respondentu – 4 no 6 – minēja, ka viņiem ir laba pieredze saistībā ar brīvprātīgo piesaistīšanu. Viens respondents minēja, ka tieši pagājušajā gadā un šī gada sākumā bija vērojama aktīva kustība šajā jomā un brīvprātīgo pieplūdums dienas centros. Visbiežāk pieminētais veids kā brīvprātīgie tiek piesaistīti ir personīgie kontakti, ka cilvēki paši nāk un stāsta, caur draugiem un paziņām. Viena respondente piebilda, ka „(...) mums ir ļoti daudz labu un sirsnīgu cilvēku, bet viņi paši nezina kur iet, kam palīdzēt. Mums varbūt šis brīvprātīgais darbs Latvijā vēl nav tik ļoti izplatīts kā tas ir ārzemēs, tāpēc caur paziņām un draugiem, viņi uzzina par to, ka vajadzīga palīdzība, viņi nekad neatsaka” (*atsauce uz 6. transkripciju 3. pielikumā*). Brīvprātīgie tiek piesaistīti arī, izmantojot citus avotus, piemēram ar portāla brivpratigais.lv palīdzību. Citi, savukārt, pēc pašu iniciatīvas un vēlmes sazinās, raksta, zvina un tādā veidā iesaistās brīvprātīgās aktivitātēs DAC. Respondenti atzīmēja, ka pārsvarā brīvprātīgie dienas centrā darbojas dažus mēnešus, bet ilgākais laiks tika minēts viens gads, lielākoties viņi strādā īslaicīgo BD – nenāk katru dienu, bet atnāk vienu dienu nedēļā vai arī, kad pašiem ir brīvais laiks, jo lielākā daļa brīvprātīgo ir jaunieši, kuri savieno to ar mācībām. Dažas DAC vadītājas atzīmēja, ka pārsvarā brīvprātīgie darbinieki ir atbildīgi, bet dažreiz ir atsevišķi gadījumi, kad brīvprātīgais kaut ko sola, bet neizdara vai neatnāk, bet ir, viņi saprot ka tā var gadīties un ka neko nevar padarīt, pat ja tika noslēgta vienošanās.

Viens respondents minēja, ka viņiem brīvprātīgo piesaistīšanas pieredze ir dažāda – ir tādi brīvprātīgie, kuri nāk ilgstoši, bet ir arī cilvēki, kuri ātri pazūd, jo baidās no šīs mērķa grupas, vai nav izveidojies kontakts ar klientiem, vai arī saprot, ka nespēs strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Viens respondents, savukārt, minēja, ka iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu nebija gluži laba, jo viņiem bija vērojams atbildības trūkums, cilvēki kaut ko apsolīja un apņēmas, bet nepildīja: „(...) Kad cilvēks apsola un apņemas kaut ko darīt, tad arī to vajag pildīt, jo tas nav vienreizējs pasākums. Pildīt saistības kaut kāda ilgāka laikā ir daudz sarežģītāk, nekā, teiksim, atnākt vienu reizi, jā, nevar saprast ko izklaidē mūsu klientus vai pats sevi” (*atsauce uz 4. transkripciju 3. pielikumā*).

Tālāk respondentiem tika jautāts „*Kā brīvprātīgā palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?*”. Respondenti minēja, ka šī palīdzība var būt noderīga dažādos aspektos. Tā,

piemēram, atnākot brīvprātīgais pavada laiku ar DAC klientiem, vienkārši var aprunāties, izstāstīt kaut ko jaunu, jo visi respondenti minēja, ka klientiem patīk jaunas sejas, jauni cilvēki, patīk komunicēt ar viņiem, uzzināt kaut ko jaunu, un bieži vien tas jau ir daudz un klientiem ļoti svarīgi. Šo domu apstiprina arī viena respondenta paustais komentārs: „(...) Viņi [klienti] ierauga šajā dienas centrā, ka pie viņiem atnāk cilvēki... Teiksim godīgi – tā ir divkopienu sabiedrība: esam mēs – slimie, un tie tur ārā, veselie. (...) Reizēm klienti vienkārši grib parunāties ar viņiem, un tas nav jau nemaz tik grūti – atnākt no malas un parunāties ar cilvēkiem” (*atsauce uz 3. transkripciju 3. pielikumā*).

Vēl brīvprātīgais iemāca klientiem kaut ko jaunu, jaunas prasmes, palīdz dažādos pasākumos un nodarbībās, piemēram, mūzikas, rokdarbu, datora, kustības un citās ikdienas aktivitātēs. Daži minēja, ka brīvprātīga darbinieka palīdzība būtu noderīga arī kādos pasākumos, izbraucienos, nometnēs, kur brīvprātīgais būtu vajadzīgs kā pieskatītājs, palīgs, atbalstītājs, audzinātājs, vai arī koncertos vai svētku pasākumos. Brīvprātīgais var būt arī kā papildspēks kādas ekskursijās, it īpaši tiem klientiem, kuri ir ratiņkrēslos, pavadot un palīdzot viņiem.

Apkopojot respondentu atbildes, varētu izdalīt šādus veidus, kādos brīvprātīgā palīdzība var būt noderīga:

- vienkārši aprunāties, komunicēt ar klientiem;
- iemācīt kaut ko jaunu, jaunas prasmes;
- palīdzēt dažādās nodarbībās (p., mūzikas, rokdarbu, valodas, datora, sporta nodarbības);
- palīdzēt dažādos vienreizējos pasākumos (p., nometnes, izbraucieni, koncerti), kur brīvprātīgais būtu vajadzīgs kā pieskatītājs, palīgs, atbalstītājs, audzinātājs;
- kā pavadonis un palīgs klientiem ratiņkrēslos dažādos izbraucienos, ekskursijās.

Tad sekoja jautājums „*Kas, Jūsuprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?*”. Gandrīz visi respondenti par faktoru, kas varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā vēlmi darboties DAC minēja kopējo sabiedrības neizglītotību un nezināšanu par cilvēkiem ar garīgā rakstura traucējumiem, informācijas trūkumu par šo specifisko mērķa grupu – „(...) jo cilvēkus ar garīgās attīstības problēmām ir drusciņ jāzina, lai nenobītos no viņiem, lai ienāktu un pieņemti viņus par līdzvērtīgiem (...)” – min viens no respondentiem (*atsauce uz 3. transkripciju 3. pielikumā*). Turklāt tika minēts, ka gadījumā ja cilvēkam nebija saskarsmes ar šo mērķa grupu, tas varētu atturēt, jo daudziem cilvēkiem ir bail no dienas centra klientiem, bail no nezināmā. Dažreiz brīvprātīgos biedē klientu savādāka uzvedība – dažreiz viņi mēdz būt skaļi, vai var parādīties kāda agresijas lēkme, pie kā viņam ir jāpierod. Daudzi respondenti minēja, ka sabiedrībā vēl joprojām valda maldīgi uzskati, stereotipi par šiem cilvēkiem, ka viņi ir bīstami, kas arī var negatīvi ietekmēt iesaistīties brīvprātīgās

aktivitātēs DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Vēl tika minēti tādi faktori ka nevēlēšanās uzņemties atbildību un sajūta, ka brīvprātīgais darbinieks nejūtas gaidīts šajā institūcijā.

Apkopojot atbildes uz šo jautājumu, varētu izdalīt šādus faktorus, kas varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīga darbinieka velmi iesaistīties DAC:

- sabiedrības neizglītotību un nezināšana par cilvēkiem ar garīgā rakstura traucējumiem, informācijas trūkumu par šo mērķa grupu;
- bailes no DAC klientiem, bailes no nezināmā;
- klientu savādākā, dažreiz pat neparedzamā uzvedība (p., ir pārlietu skaļi, var būt agresijas lēkmes);
- maldīgi uzskati, stereotipi par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem;
- atbildības uzņemšanās nepieciešamība;
- sajūta, ka brīvprātīgo darbinieku institūcijā negaida.

Nākamais jautājums bija vērsts uz to, lai noskaidrotu *kas varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC*. Visbiežāk tika pieminēts tāds faktors kā vēlme izdarīt kaut ko labu sabiedrības labā, vēlme palīdzēt citiem cilvēkiem, vēlēšanās sniegt kaut kādu atbalstu tiem, kam tas ir nepieciešams. Citi iemesli, kas varētu pozitīvi ietekmēt, ir iespēja iegūt jaunas iemaņas, zināšanas, ka arī paplašināt savu redzesloku. Viens respondents atzīmēja, ka tas varētu būt īpaši aktuāli tādu profesiju topošiem speciālistiem kā psihologi, sociālie darbinieki, sociālie pedagogi, mediķi. Turklāt tika pozitīvi vērtēts arī tas, ka jauniegūto pieredzi var ierakstīt CV, kas var labi raksturot brīvprātīgo darbinieku potenciālam darba devējam. Vēl kā pozitīvais faktors tika minēts gandarījums, kuru iegūst brīvprātīgais darbinieks. Tā kā šiem cilvēkiem ir grūti kaut ko iemācīt, un ja brīvprātīgajam izdodas iemācīt viņam kaut ko jaunu, kaut vai kādus dejas soļus, tad ir liels gandarījums. Turklāt DAC klienti ir ļoti pateicīgi un patiesi spēj novērtēt to, ko viņu labā dara. Vēl tika pieminēts arī tas, ka brīvprātīgajam ir iespēja arī piedalīties dažādās interesantās aktivitātēs un pasākumos, piemēram, festivāli, projekti, ekskursijas. Viens respondents minēja vairāk ar materiālo pusi saistīto faktoru – ka pozitīvi ietekmētu arī tas, ja būtu iespēja brīvprātīgajam apmaksāt ceļu līdz dienas centram, kādu tējas glāzi ar bulciņu, jo pārsvarā par brīvprātīgiem piesākas studenti, kuriem bieži nav ienākumu.

Apkopojot atbildes uz jautājumu, var izdalīt šādus faktorus, kas varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC:

- vēlme izdarīt kaut ko labu sabiedrības labā;
- vēlme palīdzēt citiem cilvēkiem, vēlēšanās sniegt kaut kādu atbalstu tiem, kam tas ir nepieciešams;

- iespēja iegūt jaunas iemaņas, zināšanas;
- paplašināt savu redzesloku;
- iegūt jauno pieredzi, kuru var ierakstīt CV;
- gandarījums, kuru iegūst brīvprātīgais darbinieks;
- pateicība no klientu puses un spēja novērtēt to, ko brīvprātīgais ir darījis;
- iespēja pašam piedalīties dažādās interesantās aktivitātēs un pasākumos;
- iespēja brīvprātīgajam apmaksāt ceļu līdz dienas centram, kādu ēdienu.

Uz jautājumu „*Kāda, Jūsaprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?*” respondenti visbiežāk atbildēja, ka pirmam kārtām pienākums ir noslēgt līgumu, vienošanos ar brīvprātīgo darbinieku, kur tiek atrunāti gan institūcijas, gan brīvprātīgā darbinieka tiesības un pienākumi, lai pasargātu visas iesaistītas puses - brīvprātīgos, darbiniekus un klientus. Kā viens no svarīgākajiem un nepieciešamajiem aspektiem tika minēts tas, ka brīvprātīgais, uzsākot darbību, ir jāiepazīstina ar dienas centru, institūcijas darbību, jāizskaidro nesaprotamas lietas, jānovada sava veida instruktāža, lai ievadītu brīvprātīgo lietas kursā, jāiepazīstina ar darbiniekiem un klientiem. Turklāt lielākā daļa respondentu atsevišķi atzīmēja, ka ir nepieciešams iepazīstināt brīvprātīgo ar mērķa grupu, jāpastāsta par to kas ir cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem, lai viņš nenobaidītos un lai nebūtu nekādu pārsteigumu vai pārpratumu. Vēl viena lieta, kuru institūcijai būtu jānodrošina brīvprātīgajam, ir pozitīva vide.

Tālāk respondentiem tika jautāts „*Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?*”. Šai sakarā tika minēta atbalstoša vide, atvērtība un draudzība pret brīvprātīgo, lai viņam veidotos labs priekšstats par institūciju un lai arī turpmāk būtu vēlme iesaistīties brīvprātīgajā darbā. Tika minēti arī dažādi pasākumi, piemēram, ekskursijas, izstādes, projekti, ar kuru palīdzību varētu piesaistīt brīvprātīgos darboties un kur viņi varētu piedalīties līdzvērtīgi citiem darbiniekiem. Daži respondenti minēja jauno pieredzi, zināšanas par šo mērķa grupu, ko var iegūt un kas var piesaistīt tos cilvēkus, kuriem piemīt pašizaugsmes un daudzpusīgas attīstības vēlme. Kā viena no iespējām arī tika minēta iespēja pielietot brīvprātīgā darbinieka zināšanas praksē, jo šādi viņš jūtas lietderīgs un novērtēts.

Tad sekoja jautājums par to, *kādam jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt*. Lielākā daļa respondentu atzīmēja, ka tai, pirmkārt, jābūt drošai un sakārtotai, atbilstošām telpām, piemērotiem darba apstākļiem un darbam nepieciešamiem instrumentiem. Tika pieminēts, ka šai videi arī jābūt pozitīvai un draudzīgai, atsaucīgām, draudzīgām, atbalstošām un pretimnākošām kolektīvam, kas ietver sevi arī labas attiecības ar dienas centra darbiniekiem un klientiem. Viens respondents pieminēja arī to, ka svarīgi, lai

klāt brīvprātīgajam būtu arī centra darbinieks, lai izvairītos no situācijas, ka darbinieks pēkšņi pazuda un brīvprātīgais viens pats paliek ar klientu. Lielākā daļa respondentu atzīmēja, ka svarīgi, lai brīvprātīgais šajā vidē justos vajadzīgs, atbalstīts, saprasts, gaidīts, novērtēts, justu, ka dara svarīgu un nozīmīgu darbu, ka arī lai nepieciešamības gadījumā saņemtu atbalstu un palīdzību. Viens respondents arī minēja, ka būtu labi, lai vide nenogurdinātu brīvprātīgo, lai viņam vienmēr būtu ko darīt, lai aktivitātes dienas centrā būtu aizraujošas un nevienvēidīgās.

Nākamais jautājums bija vērsts uz to, lai noskaidrotu *kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem*. Visi respondenti atzīmēja, ka būtu labi un noderīgi, ja brīvprātīgajam būtu kādas priekšzināšanas par to, kas ir cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem, par mērķa grupas veselības, komunikācijas un uzvedības īpatnībām.

Runājot par prasmēm, visu respondentu atbildes vienoja uzskats, ka visas nepieciešamās prasmes var apgūt un attīstīt darba procesā, novērojot dienas centra darbiniekus, jautājot viņiem kādas lietas un pašam darot tās, jo jebkurā laikā darbinieks labprāt palīdzēs un atbalstīs brīvprātīgo. Viens respondents pauda domu, ka prasmes ir atkarīgas no tā, kādam mērķim brīvprātīgais tiek pieaicināts – ja tās ir sporta, mākslas, dziesmu, rokdarbu nodarbības, kuras brīvprātīgais darbinieks vada, tad ir jābūt kādām zināšanām un prasmēm šajā jomā.

Apkopojot visu respondentu atbildes par to, kādam jābūt brīvprātīgajam darbiniekam, tika izdalītas sekojošās īpašības, kurām būtu jāpiemīt brīvprātīgajam darbiniekam:

- pacietība;
- atsaucība;
- empatiskums;
- draudzīgums;
- cilvēcīgums;
- sapratne;
- aktivitāte;
- atklātums;
- pozitīvisms;
- komunikabilitāte;
- spēja ieinteresēt un aizraut citus.

Uz jautājumu „*Kāda būtu brīvprātīgā loma un veicamās aktivitātes DAC?*” visi respondenti atzīmēja, ka brīvprātīgā darbinieka loma būtu ļoti liela un svarīga, jo viņš būtu labs atbalsts esošiem darbiniekiem. Tika pausta doma, ka brīvprātīgais varētu darīt visu to pašu, ko dara DAC darbinieki, ja viņam būtu tāda vēlme, bet tai pašā laikā viņam arī būtu

pienākums ievērot dienas centra kartību. Kā teica viens respondents - „(...) mēs nekādā gadījumā neizceltu, ka tas, re kur, ir brīvprātīgais, tāpēc viņam ir mazāk tiesību uz kaut ko” (*atsauce uz 4. transkripciju 3. pielikumā*).

Saistībā ar brīvprātīgā darbinieka veicamām aktivitātēm, visi respondenti atzīmēja, ka tas būtu atkarīgs no katra cilvēka individuāli, no tā, ko viņš labāk pieprot, spēj vai vēlas darīt. Izvēle ir diezgan plaša – viņš var vienkārši aprunāties ar DAC klientiem, pastāstīt kaut ko jaunu un interesantu, var palīdzēt kādās saimnieciskajās darbībās, piemēram, kaut ko izremontēt, nomainīt spuldzi, var arī darboties dažādās nodarbībās – nodarboties ar rokdarbiem, kaut ko uzšūt, palīdzēt mūzikas nodarbībās, valodu nodarbībās – mācīt klientus strādāt ar datoru, deju un kustību nodarbībās – mācīt klientiem jaunas dejas, soļus, kādu jaunu spēli, pagatavot kādu ēdienu.

Tālāk respondentiem tika jautāts *kādas gaidas viņiem būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC*. Apkopojot un analizējot respondentu atbildes, tika izdalītas tādas gaidas kā vēlēšanas strādāt kolektīvā un ar šo konkrēto mērķa grupu, lai pret klientiem izturētos draudzīgi, toleranti, neaizskartu viņus, pašam mācīties kaut ko jaunu, lai brīvprātīgajam būtu kaut minimālā sapratne par šo institūciju. Respondenti arī atzīmēja par svarīgo to, lai brīvprātīgais darbinieks godprātīgi pildītu savus pienākumus, ievērotu darbinieku lūgumus, institūcijas kārtību noteikumus, būtu atbildīgs un lai tā atbildība ar laiku nepazustu, lai darbotos ar interesi un vēlmi palīdzēt dienas centra klientiem, nevis piespiedu kārtā. DAC darbinieki arī sagaida, lai brīvprātīgajam darbiniekam veidotos laba komunikācija ar klientiem. Viens respondents arī piebilda, ka tas gaidas ir „(...) lai brīvprātīgais pie mums pēc iespējas ilgāk nostrādā, lai tā sadarbība ir veiksmīga. (*atsauce uz 5. transkripciju 3. pielikumā*)

Kā pēdējais bija jautājums par to, *ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem*. Pārsvārā respondenti atzīmēja, ka grūtības var rasties tieši sākumā, uzsākot brīvprātīgo darbu DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, kad brīvprātīgais pierod pie institūcijas un klientiem, pie šīs mērķa grupas pārstāvju īpatnībām un specifikas. Kāds respondents atzīmēja, ka grūtības var būt tajā, ka ne visi var pieņemt cilvēkus ar garīga rakstura traucējumiem, jo tā ir specifiska mērķa grupa, ka vienkārši var neveidoties kontakts ar dienas centra klientiem: „ (...) Te arī ir vajadzīga īpaša pieeja, strādājot ar mūsu jauniešiem, jo tomēr ne visi to spēj un ne visi to var. Tas ir tur iekšā - ja tu to vari, tad arī tev viss aizies un tu spēsi strādāt ar mūsu klientiem” – piebilda respondents (*atsauce uz 5. transkripciju 3. pielikumā*).

Vēl tika pieminēts, ka grūtības var sagādāt tas, ka darba procesā brīvprātīgais pieliek pūles, cenšas palīdzēt, iemācīt kaut ko, bet neredz panākumus, rezultātus, un tieši tas var

sagādāt vilšanos un frustrāciju brīvprātīgajam darbiniekam. Vilšanos var sagādāt arī tas, ka, atnākot uz dienas centru ar vienu priekšstatu par darbu ar šiem cilvēkiem, un pēc laika šis priekšstats var pilnībā mainīties, un ne uz labo pusi. Turklāt gādās, ka dažreiz no klientiem var izskanēt kādas piezīmes, komentāri, un tos nevajadzētu uztvert personiski, jo viņi to pasaka nevis, lai aizskārtu cilvēku, un dažreiz paši nesaprotot, ko ir pateikuši. Viens respondents, savukārt, pārlicināti teica: „(...) Neredzu nevienu grūtību īstenībā, nav tur nekā īpaša, viņi [DAC klienti] ir tādi paši cilvēki kā mēs, viņi pat ir labāki, jo nav šīs maskas uz sejas, viņi ir tādi kādi viņi ir – ja viņi ir sabēdājušies, tad sabēdājušies, ja viņi ir priecīgi, tad no sirds priecīgi” (*atsauce uz 6. transkripciju 3. pielikumā*).

Papildus uzdotiem jautājumiem tika lūgts *sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistība ar šo tēmu*. Viens respondents šajā sakarā sniedza komentāru kopumā par situāciju sabiedrībā un par attieksmi pret cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. Viņa pauda uzskatu, ka sabiedrība vēl ļoti ilgi nebūs gatava pieņemt šos cilvēkus, un ka tas nenotiks ātri, par iemeslu tam minot informatīvas bāzes trūkumu par šo mērķa grupu. Viņa teica, ka sabiedrībai kopumā ir negatīva attieksme pret šiem cilvēkiem, minot dažus negatīvus piemērus no savas darba pieredzes, kaut gan piebilstot, ka ir arī cilvēki, kuri respektē, atbalsta, bet viņu nav vairākums (*skat. 3. transkripciju 3. pielikumā*).

4.2.2. Brīvprātīgo darbinieku pieredze un viedoklis par brīvprātīgo darbu dienas aprūpes centrā personām ar garīgās attīstības traucējumiem

Tika intervēti 3 brīvprātīgie darbinieki, kuriem bija iepriekšējā pieredze BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, pirms tam vienojoties par intervijas norises procesu, laiku, vietu un konfidencialitātes jautājumu. Intervijas tika ierakstītas uz mobilā tālruņa diktofonu. Vidējais interviju ilgums bija 20 minūtes. Visi brīvprātīgie darbinieki bija sievietes dzimuma pārstāvji vecumā no 22 – 23 gadiem.

Intervija sastāv no 12 jautājumiem. Intervijas jautājumus skat. 2. pielikumā.

Intervijas sākumā brīvprātīgā darba veicējam tika uzdots jautājums – *cik ilga darba pieredze brīvprātīgajā sektorā ir respondentiem*. Vienai brīvprātīgai darbiniecei ir diezgan liela darba pieredze brīvprātīgajā sektorā, viņa iesaistās brīvprātīgajās aktivitātēs jau no 14 gadu vecuma, un kopš tā laika joprojām brīvprātīgi darbojas jauniešu iniciatīvas klubā un dažādos projektos, bet brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem sāka apmēram gadu atpakaļ. Parējām divām brīvprātīgajām darbiniecēm ir samērā neilga BD pieredze DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, vienai 4 un otrai 6 mēneši. Viena no šiem intervējamām papildināja, ka viņa katru svētdienu palīdz uzkopt māju un iegādāties pārtiku savai kaimiņienei, viņa šo darbību arī uzskata par brīvprātīgo darbu.

Uz jautājumu „*Kur Jūs uzzinājāt par BD iespējām?*” brīvprātīgās darbinieces minēja dažādas atbildes. Viena no respondentēm atbildēja, ka ir dzirdējusi par BD iespējām internetā, otrā – dzirdēja gan universitātē, gan masu medijos, savukārt trešā teica, ka ir dzirdējusi par BD iespējām un iesaistījās brīvprātīgajās aktivitātēs ar paziņu starpniecību, iesaistījās tajās, lai atbalstītu savu draugu.

Atbildot uz jautājumu „*Kas Jūs pamudināja strādāt BD?*”, viena intervējamā par iemeslu tam minēja to, ka viņa ir uzsākusi brīvprātīgo darbu, lai atbalstītu draudzeni, jo abām ir drošāk uzsākt kaut ko jaunu, un piebilda: „(...) ja tev ir brīvais laiks un tu vēlies kādam palīdzēt, kāpēc tad to nedarīt?” (*atsauce uz 3. transkripciju 4.pielikumā*). Otrā intervējamā par iemeslu savai brīvprātīgai darbībai minēja to, ka viņai bija daudz brīvā laika un gribējās to lietderīgi izmantot, vēlējās izmēģināt kaut ko jaunu, kā arī atrast jaunus draugus vai paziņas. Vēl brīvprātīgā uzsvēra, ka, nodarbojoties ar brīvprātīgo darbu, cilvēks pilnveidojas kā personība. Savukārt trešā pauda uzskatu, ka vienkārši gribēja sniegt savu palīdzību, un kā atalgojumu saņemt pieredzi.

Nākamais jautājums bija vērsts uz to, lai noskaidrotu, *kāpēc brīvprātīgie darbinieki nolēma strādāt BD tieši sociālajā sfērā un ar šo mērķa grupu (personām ar garīga rakstura traucējumiem)*. Viena brīvprātīgā darbiniece, kura ir tieši saistīta ar sociālo sfēru, studē sociālo darbu, atbildēja, ka vēlējās tuvāk iepazīties ar sociālā darba mērķa grupu un tās vajadzībām, un izprast kā notiek sociālais darbs ar šo mērķa grupu. Tai brīvprātīgajai, kurai ir vislielākā pieredze BD DAC, jau ilgāku laiku ir tieša saskarsme ar personu ar garīgās attīstības traucējumiem, tas arī bija par iemeslu tam, kāpēc viņa izvēlējās DAC personām ar garīgo atpalcību. Intervējamā atbildēja, ka viņai ir daļējās zināšanas par šīs mērķa grupas specifiku, un viņa vēlējās palīdzēt personām ar šādu problēmu. Pēdējā respondente par iemeslu savai izvēlei nosauca šīs mērķa grupas specifiku un savu vēlmi komunicēt ar cilvēkiem, jo ikdienā tai trūkst saskarsmes ar tiem. Pamatojot savu izvēli ar to, ka: „(...) viņi ir dīvaini, viņi atšķiras no mums, bet tai pat laikā viņi ir atklāti, draudzīgi, neviltoti, viņiem ir pavisam kaut kāds cits skats uz pasauli, nezinu, man ar viņiem patīk komunicēt” (*atsauce uz 3. transkripciju 4.pielikumā*).

Kas ietekmēja konkrētas institūcijas izvēli? Respondentes minēja vairākas atbildes: institūcijas izvietojums, tā atrodas netālu no mājas, vai institūcijā notiek brīvprātīgais darbs, atbalstošs, saprotošs un draudzīgs kolektīvs, kurā vienmēr ir patīkama gaisotne, kā arī tas, ka brīvprātīgais jau iepriekš bija pazīstams ar institūcijas darbiniekiem.

Tālāk sekoja jautājums „*kādi ir brīvprātīgo darbinieku ieguvumi no brīvprātīga darba dienas aprūpes centrā.*” Viena brīvprātīgā darbiniece, kuras iemesls izvēlētai institūcijai un mērķa grupai, bija iepazīties ar mērķa grupu un tās vajadzībām, atzīmēja, ka viņa ir sasniegusi

nosprausto mērķi. Viņa teica, ka tas viņai bija liels izaicinājums, kas prasīja pacietību un ticību saviem spēkiem, reizēm viņai bija grūtības pārvarēt savas iekšējās bailes, atbrīvojoties no sabiedrībā pastāvošiem stereotipiem par šo mērķa grupu. Savukārt par galveno ieguvumu no šīs pieredzes viņa nosauca to, ka mainījās viņas skats uz dzīvi, tika pārvērtētas dažas vērtības, kas arī ietekmēja viņas personību. Tātad varam secināt, ka, gūstot šo pieredzi, brīvprātīgajam nācās saskarties ar vairākām grūtībām, tomēr tas nemazināja viņas spēju saskatīt ieguvumus no šīs pieredzes. Otrā brīvprātīgā darbiniece kā ieguvumu no savas darbības dienas aprūpes centrā nosauca gandarījumu par paveikto darbu, gandarījums par to, ka viņa ir kādam palīdzējusi, un šī palīdzība tika novērtēta. Piebilstot, ka dienas aprūpes centrā viņa ir ieguvusi daudz jaunu paziņu un pat draugus. Trešā brīvprātīgā darbiniece par galveno ieguvumu no brīvprātīgās darbības dienas aprūpes centrā minēja to, ka viņai patīk komunicēt ar šiem cilvēkiem un mācīties no viņiem, jo „(...) šie cilvēki ir tik...tik dzīvespriecīgi un aizraujoši, viņi redz šo pasauli un visu, kas tajā notiek, pavisam savādāk, daudz labāk, neskatoties uz viņu problēmām.” Uz papildu jautājumu – ko Jūs varat no viņiem iemācīties – viņa atbildēja: „(...) Piemēram, kā pavisam citādāk uztvert to, kas notiek mums apkārt. Sliktajā saskatīt kaut ko arī labu... priecāties par dzīves sīkumiem...” (*atsauce uz 1. transkripciju 4.pielikumā*). Viņa arī piebilda, ka, ejot mājās no šīs institūcijas, viņai vienmēr ir pacilāts garastāvoklis un viņa ir pārpildīta ar pozitīvām emocijām.

Nākamais jautājums bija vērst uz to, lai noskaidrotu, *kā brīvprātīgie raksturo personas ar garīgās attīstības traucējumiem*. Divām no trīs brīvprātīgajām darbiniecēm viedoklis bija apmēram līdzīgs, viņas plašāk raksturojušas personu ar garīgās attīstības traucējumiem iekšējo pasauli un viņiem piemītošās rakstura īpašības. Tas iespējams tāpēc, ka viņas ir nedaudz ilgāk (viena 6 mēnešus, otrā apmēram 1 gadu) nodarbojušās ar brīvprātīgo darbu DAC un kontaktējušas ar personām ar garīgo atpalcību. Viņas pauda viedokli, ka personas ar garīgas attīstības traucējumiem atšķiras no pārējiem sabiedrības locekļiem. Ka daudziem no viņiem ir grūti eksistēt sabiedrībā, it īpaši, ja nav tas, kas viņus atbalsta un palīdz, tomēr personām ar garīgo atpalcību ir stiprs gars, un viņi cenšas pretoties dzīves realitātei. Viņas raksturoja šo mērķa grupu kā atklātus, dzīvespriecīgus, draudzīgus un neviltotus. Savukārt pēdējā intervējamā brīvprātīgā darbiniece šo mērķa grupu raksturoja kā pieaugušos ar bērna dvēseli, kā cilvēkus, kuri apstājas noteiktā attīstības posmā un tikai dažiem izdodas pielāgoties pieauguša cilvēka dzīvei.

Ar kādām grūtībām Jūs saskārāties, brīvprātīgi darbojoties DAC? Viena no intervējamām minēja šīs mērķa grupas kognitīvās spējas, dienas aprūpes centra klientu atmiņas un uzmanības nenoturību. Bija nepieciešams katru reizi atgādināt, kamēr klienti iegaumēja, kas viņa ir un kāpēc nāk uz šo dienas aprūpes centru. Dažreiz viņai bija grūtības

vadīt nodarbības, kur vajadzēja noturēt klientu uzmanību vai iemācīt kaut ko jaunu, viņa teica, ka uzdevumu mērķi vajadzēja atkārtot vairākas reizes, un sekot to izpildei. Grūti bija uztvert to, ka dienas aprūpes centra klientiem bija dažādas psihiskas ievirzes, kā arī dažreiz mulsināja un biedēja klientu pēkšņas epilepsijas lēkmes. Otrā brīvprātīgā darbiniece kā galveno apgrūtinājumu savas brīvprātīgās darbības laikā nosauca dažu savu tuvu draugu nesapratni par to, kāpēc viņa izvēlējās veikt brīvprātīgo darbu tieši DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Pamatojot savu viedokli ar to, ka viņai nevar būt nekas kopīgs ar šo mērķa grupu. Tātad autore secina, ka ne tikai plašajā sabiedrībā, bet arī brīvprātīgā darbinieka draugu un paziņu lokā var valdīt negatīvi uzskati par šo mērķa grupu. Tas varētu būt šķērslis brīvprātīgā darbinieka izvēlei veikt brīvprātīgo darbu DAC. Trešā brīvprātīgā darbiniece uzsver, ka personīgi viņai nebija grūtību, strādājot DAC, minot vienīgi to, ka dažreiz DAC klienti nevar kontrolēt savu rīcību vai runu. Piemēram, var pateikt kaut ko rupju vai aizskarošu, savukārt to nav jāuztver personīgi, ir jāsaprot viņu specifika.

Uz jautājumu „*Vai Jums bija nepieciešama apmācība, uzsākot BD DAC? Vai tā tika piedāvāta?*” Vienas brīvprātīgās darbinieces atbilde bija, ka viņai nebija nepieciešama apmācība, un tā netika piedāvāta. Otrā intervējamā atbildēja, ka viņai arī nebija nekādas īpašas apmācības, savukārt viņai bija iedots pārbaudes laiks uz to, lai viņa pārbauda sevi un savas spējas, vai viņa spēs strādāt ar šo mērķa grupu, vai nē. Pēdējā intervējamā pauda viedokli, ka apmācības viņai bija nepieciešamas, jo viņai nebija iepriekšējo zināšanu par šo mērķa grupu, tikai neliels priekšstats par tās specifiku. Viņai tika izstāstīts par šīs mērķa grupas specifiku un vajadzībām, un par katru personu atsevišķi, kuras atradās tajā centrā. Paša sadarbības sākumā brīvprātīgai darbiniecei palīdzēja DAC darbinieki, skaidroja kā vajag reaģēt uz kādu klientu neadekvātu uzvedību vai rīcību.

Tad sekoja jautājums par to, *kādas pārdomas vai šaubas bija brīvprātīgajiem, pirms viņas izvēlējās DAC, kur viņas brīvprātīgi darbosies.* Vienai brīvprātīgai darbiniecei, uzsākot sadarbību ar DAC, nebija šaubu par savu izvēli. Otrā brīvprātīgā darbiniece teica, ka viņai arī nebija nekādu šaubu par šo mērķa grupu vai izvēlēto institūciju, jo viņai jau bija iepriekšējā saskarsmes pieredze ar personu ar garīga rakstura traucējumiem. Savukārt pēdējai intervējamai bija šaubas par to, vai viņa spēs mierīgi un pareizi reaģēt uz šo cilvēku psihiskās veselības stāvokli un sarežģītām dzīves situācijām.

Pēdējais jautājums, uz kuru sniedza savu viedokli brīvprātīgās darbinieces, bija – *Kāda Jums ir atsauksme par BD DAC? Vai Jūs ieteiktu citiem darboties brīvprātīgi šajā sfērā?* Viena intervējamā pauda viedokli, ka viņai ir tikai pozitīvas atsauksmes par šo pieredzi, un viņa ieteiktu tiem cilvēkiem, kuri ir saistīti ar sociālo sfēru, kuriem bija/ir tieša saskarsme ar šo mērķa grupu. Viņa uzsvēra, ka cilvēku palīdzība personām ar garīga rakstura

traucējumiem ir ļoti nepieciešama un tā tiks novērtēta. Cita respondente teica, ka tas ir ļoti individuāli, kāds spēs strādāt ar šiem cilvēkiem, kāds nē. Ja cilvēkam ir vēlme kādam palīdzēt, viņš var droši izmēģināt sevi, uz ko viņš ir spējīgs šajā sfērā. Viņa akcentēja arī to, ka brīvprātīgi ieteiktu ar kaut ko nodarboties, jo BD dod plašas iespējas, tā ir iespēja pašattīstīties un pilnveidoties. Trešā brīvprātīgā darbiniece uzsvēra to, ka šis darbs bija emocionāli grūts, tomēr viņai ir liels gandarījums no tā. Viņa uzskata, ka nevar tik vienkārši kādam ieteikt nākt uz DAC kā brīvprātīgajam, jo ir jāsaprot, ka mērķa grupa ir ļoti specifiska. Vēl viņa turpināja, ka brīvprātīgie DAC lielākoties atrodas tur, lai gūtu pieredzi turpmākajam darbam ar šo mērķa grupu.

Iepriekšējās otrā līmeņa apakšnodaļās 4.2.1 un 4.2.2. tika apkopoti DAC vadītāju un sociālo darbinieku viedoklis par BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, kā arī brīvprātīgo darbinieku pieredze brīvprātīgajās aktivitātēs DAC.

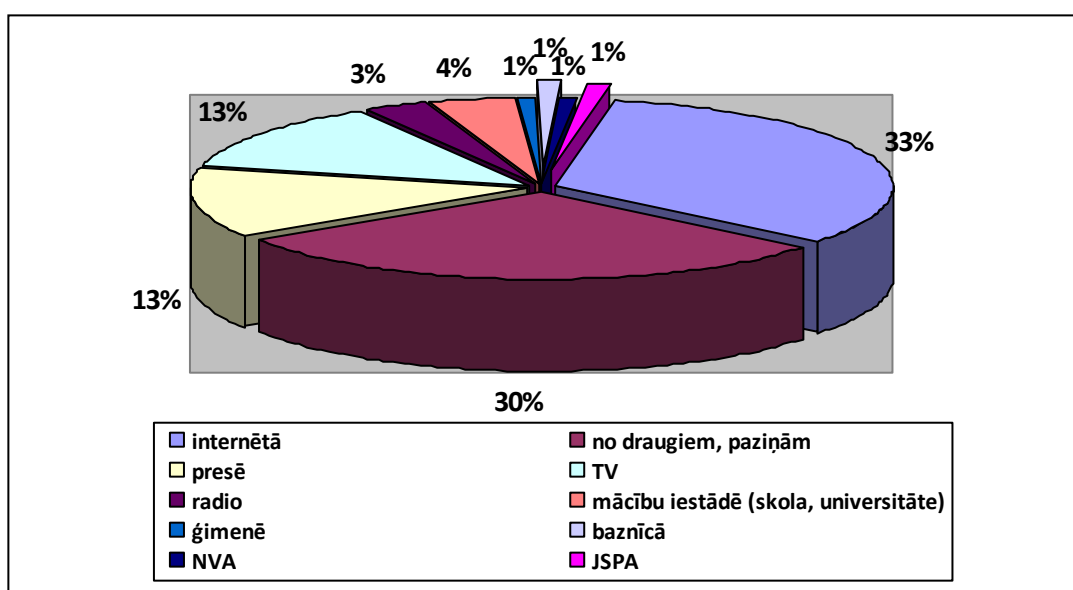
4.2.3. Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studentu viedoklis par brīvprātīgo darbu dienas aprūpes centrā personām ar garīgās attīstības traucējumiem

Lai gūtu priekšstatu par to, kāda ir cilvēku attieksme pret BD kopumā un tieši pret BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, kā arī uzzināt vai viņi paši vēlētos iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs DAC, tika anketēti 100 Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studenti. Šāda respondentu izvēle ir saistīta ar to, ka šīs fakultātes studenti apgūst programmas, kas ir saistītas ar sabiedrību un tajā notiekošajiem procesiem. Anketa tika sastādīta latviešu valodā. Anketu dati apkopoti portālā www.zettool.lv, lai dati būtu pārskatāmi un viegli apstrādājami. Uz lielāko daļu jautājumu respondentiem tika piedāvāta iespēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. Anketas paraugu skat. 5. pielikumā.

Apkopojot anketas demogrāfisko daļu, ir redzams, ka 89 cilvēki jeb 89% no visiem aptaujātiem bija sievietes un 11 respondenti (11%) bija vīrieši. Respondentu vecums bija diapazonā no 19 līdz 36 gadiem: 19 gadi – 10 respondenti (10%), 20 gadi – 24 respondenti (24%), 21 gads – 19 respondenti (19%), 22 gadi – 14 respondenti (14%), 23 gadi – 19 respondenti (19%), 24 gadi – 7 respondenti (7%), 25 gadi – 4 respondenti (4%), 26 gadi – 1 respondents (1%), 29 gadi – 1 respondents (1%), 36 gadi – 1 respondents (1%). Spriežot pēc datiem, vislielākais respondentu skaits ir vecumā no 20 līdz 23 gadiem – 76% no visiem respondentiem.

Anketas saturiskās daļas pirmais jautājums skanēja tā - „*Vai esat dzirdējis/usi par brīvprātīga darba (BD) iespējām Latvijā?*”. Lielākā daļa respondentu atbildēja, ka ir dzirdējuši par BD iespējām – tā atbildēja 75 respondenti jeb 75% no visiem aptaujātiem, savukārt 25 cilvēki jeb 25% atbildēja, ka par šādu iespēju nav dzirdējuši.

Nākamais jautājums „*Kur esat dzirdējis/usi par BD iespējām?*” tika uzdots ar mērķi noskaidrot, no kādiem avotiem ir ieguvuši informāciju tie respondenti, kuri ir dzirdējuši par BD iespējām. Vispopulārākā atbilde bija „internetā” – tā tika atzīmēta 59 reizes, tālāk seko „no draugiem, paziņām” – 54 reizes, tad seko atbildes „presē” un „TV” – katra no šīm atbildēm tika atzīmēta 24 reizes, vismazāk tika minētā tāda atbilde kā „radio” – 7 reizes. Papildus piedāvātiem variantiem tika minētas arī tādas atbildes kā: mācību iestāde (skola, universitāte) – minētā 8 reizes, viens respondents atbildēja, ka par BD iespējām informāciju ir ieguvis ģimenē, viens respondents par šādu iespēju ir dzirdējis baznīcā, viens – Nodarbinātības Valsts Aģentūrā (NVA), un viens respondents - Valsts aģentūrā „Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra” (JSPA).

1.attēls. Avoti, no kuriem respondenti uzzināja par BD iespējām

Tālāk tika uzdots jautājums par to, *vai respondentiem ir iepriekšējā pieredze brīvprātīgajā darbā*. Iegūtie dati rāda, ka 44 no respondentiem, kuri atbildēja uz šo jautājumu, nav nodarbojušies ar BD, savukārt 38 respondentiem ir pieredze brīvprātīgajās aktivitātēs. Spriežot pēc šiem datiem, varētu secināt, ka starpība starp tiem kuri ir nodarbojušies ar BD un tiem, kuri nav piedalījušies brīvprātīgajās aktivitātēs nav liela un cilvēku skaits ar BD pieredzi ir mazāks tikai par 6 cilvēkiem.

Kā nākamais jautājums bija „*Kādā sfērā Jūs darbojāties kā brīvprātīgais darbinieks?*”. Respondentiem uz šo jautājumu tika piedāvāti vairāki atbilžu varianti. Iegūtās atbildes varētu sarindot pēc tā, cik reizes tās tika atzīmētas:

- sociālā sfēra (sociālās problēmas) – 13 reizes,
- sports – 7 reizes,

- izglītība – 6 reizes,
- vide – 5 reizes,
- dzīvnieki – 4 reizes,
- mediji, komunikācija – 3 reizes,
- valsts pārvalde – 3 reizes,
- mūzika – 2 reizes,
- minoritātes – 2 reizes,
- politika – 2 reizes,
- reliģija – 2 reizes,
- teātris – 2 reizes,
- veselības aprūpe – 2 reizes.

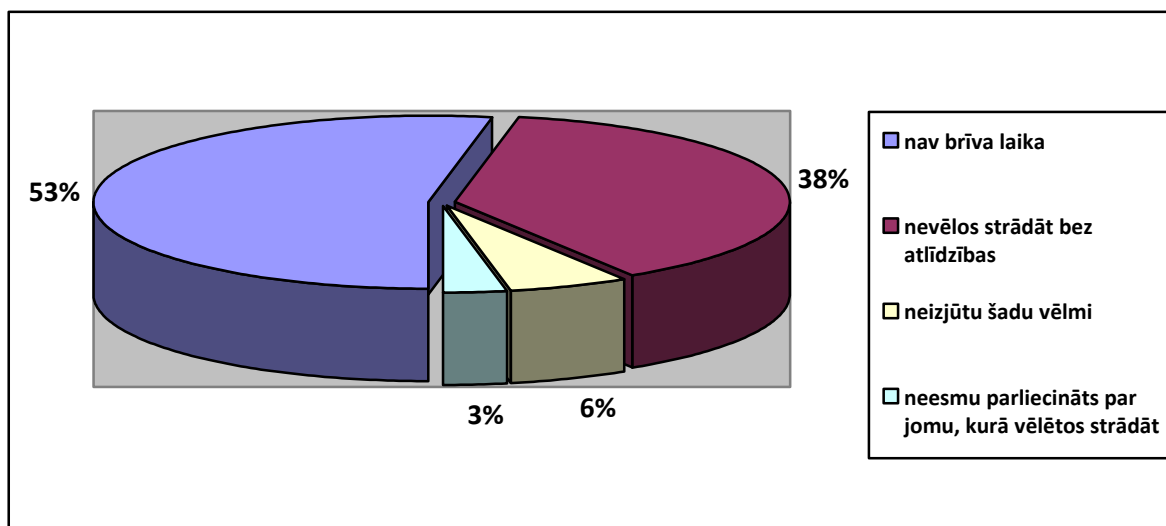
Papildus piedāvātiem variantiem respondenti minēja arī citas sfēras:

- bibliotēkzinātne, bibliotēka – 4 reizes,
- jauniešu organizācija, jaunieši – 2 reizes,
- labdarības veikals – 1 reize,
- māksla – 1 reize,
- muzejs – 1 reize,
- krīzes centrs – 1 reize,
- informācijas institūcija – 1 reize,
- NVO – 1 reize.

Pētot un analizējot teorētisko literatūru, autore secināja, ka bezpeļņas sektora attīstība valstī varētu būt kā indikators tam, kurai sfērai valsts nepievērš pietiekamu uzmanību. Spriežot pēc tā, ka lielākais respondentu skaits brīvprātīgi darbojās tieši sociālajā sfērā, varētu secināt, ka lielākās problēmas valstī ir tieši šajā sfērā.

Uz jautājumu „*Vai Jūs vēlētos nodarboties ar BD?*” lielāka daļa respondentu – 76 cilvēki jeb 77% – atbildēja, ka „jā”, viņi vēlētos nodarboties ar BD, bet 23 cilvēki jeb 23% respondentu atbilde bija negatīva. No tiem 25 respondentiem, kuri iepriekš nav dzirdējuši par BD iespējām, tikai 8 cilvēki nevēlētos nodarboties ar BD, savukārt pārējie 17 cilvēki izteica vēlmi piedalīties brīvprātīgajās aktivitātēs.

Nākamais jautājums bija paredzēts tiem cilvēkiem, kuri uz iepriekšējo jautājumu atbildēja, ka nevēlas nodarboties ar BD. Šī jautājuma mērķis bija uzzināt *kāpēc respondents nevēlas nodarboties ar BD*. Vispopulārākais iemesls izrādījās tāds, ka respondentiem „nav brīva laika” – tika atzīmēts 17 reizes, tad seko „nevēlēšanas strādāt bez atlīdzības” – 12 reizes, 2 reizes respondenti minēja, ka neizjūt vēlmi brīvprātīgi darboties, savukārt 1 respondents nav pārliecināts par jomu, kurā vēlētos strādāt.

2.attēls. Iemesli kāpēc respondenti nevēlās nodarboties ar BD

Tālāk sekoja jautājums „Kāpēc Jūs vēlētos nodarboties ar BD?”. Uz šo jautājumu tika piedāvātas vairākas atbildes, kuras varētu sarindot pēc tā, cik reizes tās tika atzīmētas:

- „gribu palīdzēt citiem cilvēkiem” – 57 reizes;
- „gribu iemācīties ko jaunu” – 54 reizes;
- „gribu iegūt darba pieredzi” – 53 reizes;
- „gribu pavadīt lietderīgi brīvo laiku” – 43 reizes;
- „gribu iegūt karjerai noderīgus sociālos kontaktus” – 31 reizes;
- „gribu iegūt jaunus kontaktus” – 31 reizes;
- „gribu uzlabot sabiedrības dzīves kvalitāti” – 29 reizes;
- „gribu īstenot savas idejas” – 19 reizes;
- „gribu dalīties ar savu dzīves pieredzi” – 18 reizes.

Papildus viens cilvēks minēja, ka „vēlas gūt gandarījumu”, viens pauda domu, ka „grib vairot prieku”, viens atzīmēja, ka „grib mainīt savu ierasto vidi”, viens, savukārt, minēja, ka „nebija citas iespējas kā izpatikt cilvēkam”. Spriežot pēc šī jautājuma atbildēm, varētu secināt, ka respondenti ir tendēti uz to, lai palīdzētu cilvēkiem, uz ko norāda tādas atbildes kā „gribu palīdzēt citiem cilvēkiem”, „gribu uzlabot sabiedrības dzīves kvalitāti”, „gribu dalīties ar savu dzīves pieredzi”. Tomēr, nodarbojoties ar BD, cilvēki bieži vien ir personisko mērķu vadīti, ko apstiprina tādas atbildes kā „gribu iemācīties ko jaunu”, „gribu iegūt darba pieredzi”, „gribu pavadīt lietderīgi brīvo laiku”, „gribu iegūt karjerai noderīgus sociālos kontaktus”, „gribu iegūt jaunus kontaktus”, „gribu īstenot savas idejas”.

Atbildot uz jautājumu *kādā sfērā Jūs vēlētos brīvprātīgi darboties*, izrādījās, ka vispopulārākā atbilde ir sociālā sfēra, tai skaitā sociālās problēmas. Šo atbildi ir izvēlējušies 45 no 100 respondentiem. Otrajā vietā ir dzīvnieki - ar brīvprātīgo darbu, kas ir saistīts ar

dzīvniekiem nodarbotos 39 cilvēki no 100 aptaujātiem. Savukārt trešajā vietā ir masu mediji un komunikācija - šo atbildes variantu ir izvēlējušies 37 no 100 respondentiem. Apmēram līdzīgās pozīcijās atrodas tādi atbilžu varianti kā vide, politika un sports - respondentu skaits, kuri izvēlējās šos atbilžu variantus variējas no 23 līdz 33 aptaujātiem. No 100 aptaujātiem 3 respondenti izvēlējās papildināt intervētāju atbilžu piedāvāto sarakstu ar tādām brīvprātīgā darba sfērām kā bibliotēkzinātne, palīgs mājas darbos un kultūra, tai skaitā pasākumu organizēšana.

Nākamais jautājums bija „*Vai Jūs vēlētos brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?*” Iespējamie atbilžu varianti bija „jā” vai „nē”. Uz šo jautājumu ir atbildējuši 91 no 100 respondentiem. Tie 9 respondenti, kuri neatbildēja uz šo jautājumu, iespējams, nesaprata šo jautājumu vai vienkārši nevēlējās uz to atbildēt. No 91 respondentiem 33 atbildēja, ka viņi vēlētos brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīgo atpalicību, savukārt 58 respondenti atbildēja „nē”.

Tālāk sekoja lūgums respondentiem paskaidrot savu atbildi uz iepriekšējo jautājumu. Kāpēc viņi izvēlējās attiecīgo atbilžu variantu „jā” vai „nē”.

Tie respondenti, kuri izvēlējās atbildes variantu „jā”, tas ir, vēlētos brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, ir pamatojuši savu izvēli sekojoši:

- „ir bijusi pieredze darbā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, kas patika ”,
- „lieliska iespēja paaugstināt komunikācijas prasmes, un spēju nodibināt kontaktu ar cilvēkiem”,
- „tāpēc, ka arī šīs personas ir pelnījušas cilvēku uzmanību, nedrīkst no šiem cilvēkiem novērsties. Turklāt tā taču nav paša cilvēka vaina, ka viņam ir problēmas ”,
- „tādēļ, ka tā ir jauna pieredze, jauns izaicinājums”,
- „jo, iepazīstot šo sabiedrības daļu, ir iespējams gan labāk saprast vidi, kurā dzīvojam, labāk saprast, kā palīdzēt viņiem un kas ir nepieciešams, lai uzlabotu kā viņu, tā arī citu sabiedrības daļas dzīves kvalitāti ”,
- „iespējams, mans ieguldījums šo cilvēku attīstībā varētu būt noderīgs ”,
- „tādēļ, ka vienmēr ir bijusi interese par šāda veida sabiedrības daļu”,
- „vēlētos darboties, jo šķiet, ka tādā veidā varētu mazināt savu līdzcilvēku aizspriedumus”,
- „jo ir labi darīt labu, un plus vēl iegūt pieredzi”.

Lielākā daļa respondentu, kuri atbildēja „jā”, ir pamatojuši savu atbildi ar to, ka gribētu palīdzēt personām ar garīga rakstura traucējumiem, jo tā ir mazaizsargātākā sabiedrības daļa, kurai ir nepieciešama citu sabiedrības locekļu palīdzība, sapratne un atbalsts. 3 no 33 respondentiem atbildēja, ka vēlētos palīdzēt šai mērķa grupai, tomēr viņi nav pārliecināti, ka

spēs to darīt, jo šis darbs viņiem liekas emocionāli un psiholoģiski smags. Kā arī viens respondents minēja: „Es vēlētos palīdzēt šiem cilvēkiem, taču emocionāli tas man būtu ļoti smagi, tādēļ drīzāk to nedarītu, un palīdzētu materiāli vai tamlīdzīgi, nevis reāli darbojoties ar šiem cilvēkiem.”

Pēc respondentu atbildēm var secināt, ka tie aptaujātie, kuri vēlētos brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīgo atpalcību, ir dažādu motīvu vadīti, taču visus respondentus vieno vēlēšanās palīdzēt šai mērķa grupai. Respondentu motīvi vērsti gan uz pašu mērķa grupu, gan uz visu sabiedrību kopumā.

Respondentiem pamatojot savu izvēli – „nē”, bija minēti visdažādākie iemesli viņu nevēlēšanai būt brīvprātīgajam DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Tātad liela daļa respondentu (20 no 58 cilvēkiem) apgalvo, ka viņi nevēlētos brīvprātīgi darboties DAC, jo viņiem nav iepriekšējās saskarsmes pieredzes ar šiem cilvēkiem, nav zināšanu, nav kompetenti par šīs mērķa grupas specifiku, problēmām un vajadzībām. Vairums respondentu pauduši viedokli, ka nevēlētos darboties brīvprātīgi DAC, jo viņiem šis darbs liekas emocionāli un psiholoģiski grūts, kā arī viņi nespētu savaldīt savas emocijas, kontrolēt savu uzvedību – viņi ļoti žēlotu šos cilvēkus. Vēl daži respondenti atbildējuši, ka viņi nav piemēroti šim darbam, darbam ar personām ar garīgās attīstības traucējumiem, ka ar šo mērķa grupu labāk darboties tiem cilvēkiem, kuri ir saistīti ar sociālo sfēru vai psiholoģiju, psihoterapiju.

Bija respondenti, kuri uzskata, ka, strādājot ar šo mērķa grupu, ir nepieciešama pacietība, līdz ar to viņi domā, ka tiem trūktu pacietības. Šo respondentu skaitā bija viens, kas uzskata, darbu ar personām ar garīgo atpalcību par pretīgu. Vēl daži (3 no 58 respondentiem) atbildēja, ka viņiem ir bail no šiem cilvēkiem, no viņu neparedzamas uzvedības, arī bail, ka viņi paši var kaut ko sliktu viņiem nodarīt, aizskart. Viens respondents sniedza tādu pamatojumu: „Cilvēki ar traucējumiem mani biedē, es nezinu, ko no viņiem gaidīt, un iespēja paredzēt, ko cilvēks darīs, man ir svarīga komunikācijā, lai man būtu drošības sajūta. Vēl bail kaut ko nekorektu izdarīt, negribu, lai uz mani apvainojas.” Tikai 2 no 58 respondentiem, kas iepriekšējā jautājumā atbildēja „nē”, pauda viedokli, ka viņi nevēlētos brīvprātīgi darboties ar cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem, jo viņiem ir saskarsmes pieredze ar šo mērķa grupu. Viņi papildināja, ka viņu radu lokā ir/bija cilvēki ar šāda veida problemātiku, līdz ar to viņi nav gatavi piedzīvot šo pieredzi atkārtoti, jo tas ir emocionāli grūti.

Nākamais anketā bija iekļauts atvērtais jautājums, kurš skanēja sekojoši: *Kas, Jūsaprāt, varētu atturēt brīvprātīgo iesaistīties BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?* Pavisam uz šo jautājumu atbildēja 91 respondents no 100 aptaujātiem. Respondentu piedāvātie atbilžu varianti bija ļoti dažādi. Par iemeslu tam, kas varētu atturēt

brīvprātīgo iesaistīties BD DAC, tika minēts: nepatika, liela atbildības sajūta un grūtības, strādājot ar šo mērķa grupu, bailes, jo nav iespējams paredzēt šo cilvēku uzvedību, kā arī bailes no pašu atbildes reakcijām, bailes, ka var aizvainot šos cilvēkus, neziņa par šīs mērķa grupas specifiku un vajadzībām, pacietības trūkums un cilvēku aizspriedumi, kurus būs grūti pārvarēt. Vēl respondenti puda uzskatus, ka par iemeslu var būt cilvēka nepārlicinātība par savām spējām, psiholoģiska nesagatavotība. Tika minēti arī tādi faktori, kuri varētu atturēt cilvēku, kā brīva laika trūkums un darbs bez jebkāda atalgojuma, kaut arī tas ir brīvprātīgais darbs, pamatojot savu atbildi ar to, ka tas ir emocionāli pārāk grūts darbs un prasa lielu piepūli. Bija daži respondenti, 2 no kopējā skaita, kuri uzskata, ka brīvprātīgo var atturēt iesaistīties DAC, tas, ka sabiedrība nav informēta par to, kas notiek DAC, kāda tur ir darba specifika, kā arī nekur netiek plaši runāts par BD iespējām, viss ir jācenšas uzzināt pašiem. „Sabiedrība nav īpaši labi informēta par šo "neredzamo" sabiedrības daļu. Cilvēkiem ir stereotipi un bailes no nezināmā, kas kavē iesaistīšanos šāda veida darbā.” Viens respondents puda uzskatu, ka cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem vajadzīga specializēta augsta līmeņa aprūpe, kuru nespēj sniegt jebkurš brīvprātīgais. Šis darbs ir saistīts ar daudziem riskiem, kas apdraud jebkura cilvēka veselību un dzīvību.

Kopumā apkopojot visas respondentu sniegtās atbildes, autores secināja, ka vairākums respondentu par faktoriem, kas varētu atturēt brīvprātīgā darbinieka iesaisti DAC, minēja:

- sabiedrības aizspriedumus un stereotipus,
- mērķa grupas specifiku,
- psiholoģiskus faktoros – bailes no cilvēkiem ar garīgo atpalcību, riebums, nepatika, neērtības sajūta, kontaktējoties ar šo mērķa grupu u.c.

Tālāk respondentiem tika uzdots jautājums ar mērķi uzzināt viņu viedokļus par to, *kas, viņuprāt, varētu veicināt brīvprātīgā iesaisti BD dienas aprūpes centrā personām ar garīga rakstura traucējumiem*. Uz šo jautājumu kopumā ir snieguši savas atbildes 94 respondenti no 100 aptaujātajiem. 36 respondenti no kopējā skaita uzskata, ka brīvprātīgā iesaisti DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem var veicināt iespēja iegūt pieredzi, kas varētu tālāk būt noderīga turpmākajam darbam, kā arī paša brīvprātīgā vēlme palīdzēt šiem cilvēkiem, būt kādam noderīgam. Neliela respondentu daļa (5 no 94) apgalvoja, ka brīvprātīgā iesaisti veicinātu pašu DAC popularizēšana, lai sabiedrībai būtu izpratne par šo centru darbību un to klientiem. Viņi arī piebilda, ka ir nepieciešama informācijas pieejamība par to, ka šajos centros ir vajadzīga brīvprātīgo palīdzība. Vēl par iemeslu tika minēta brīvprātīgā darbinieka interese par šo mērķa grupu un tās vajadzībām, cilvēku nevienaldzīgā attieksme, vēlme sevi pārbaudīt, gandarījuma sajūta par labi padarīto darbu.

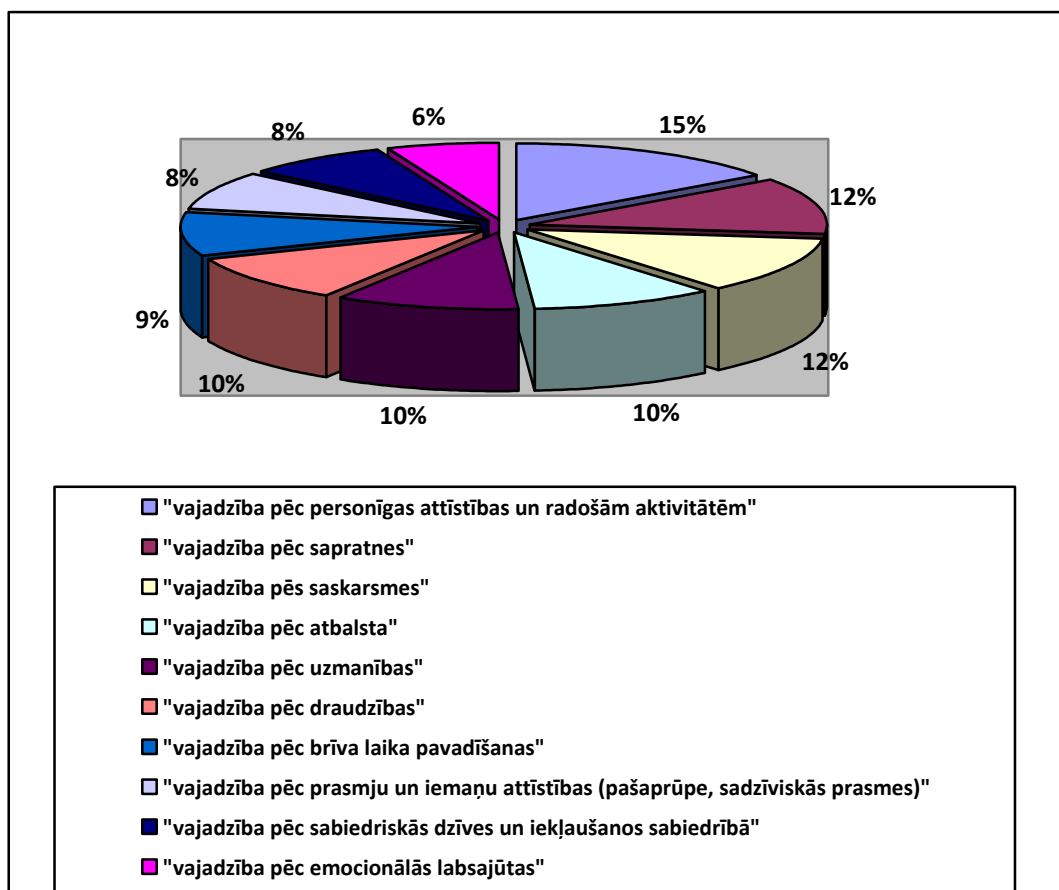
Daudzi respondenti pauda domu, ka brīvprātīgā darbinieka iesaisti DAC veicinātu tas, ka tā ir iespēja informēt citus sabiedrības locekļus par šo mērķa grupu, par tās problēmām un vajadzībām, brīvprātīgā iesaisti DAC veicinātu pozitīvu piemēru parādīšana plašsaziņas līdzekļos. Tātad autores secina, ka liela nozīme ir šis mērķa grupas problēmu un vajadzību popularizēšanai, kā arī BD aktualizēšanai DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem. Vēl daži apgalvoja, ka brīvprātīgais darbinieks var būt ieinteresēts iesaistīties DAC, ja cilvēks pats savā dzīvē ir saskāries ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, protams, ja bija izveidojusies pozitīva saskarsme. Nedaudzi izteica viedokli, ka brīvprātīgo iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs var mudināt speciālā psiholoģiskā sagatavošana un apmācības. Apmēram viena sestā daļa no visiem aptaujātiem, tas ir 15 cilvēki, atbildēja, ka nespēj rast iemeslu, kas varētu ieinteresēt brīvprātīgo iesaistīties DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Kādām rakstura īpašībām jāpiemīt brīvprātīgajam, lai viņš varētu strādāt ar personām ar garīga rakstura traucējumiem? Uz šo jautājumu lielākā daļa aptaujāto, 86 respondenti no kopējā skaita atbildēja, ka brīvprātīgajam jāpiemīt tādai rakstura īpašībai kā pacietība, 70 cilvēki no 100 aptaujātiem uzsver, ka brīvprātīgajam, lai viņš varētu strādāt ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, jābūt līdzsvarotai personai. Līdzīgās pozīcijās atrodas tādi atbilžu varianti kā empātisks/iejūtīgs, labvēlīgs, draudzīgs un atbalstošs, šis atbildes ir izvēlējušies vairāk nekā puse no kopējā respondentu skaita. No aptaujā piedalījušies 100 respondentiem 18 izteica vēlmi papildināt anketas autoru piedāvāto atbilžu variantu sarakstu. Saraksts tika papildināts ar tādām brīvprātīgā darbinieka rakstura īpašībām, bez kurām, pēc respondentu domām, viņš nevarētu strādāt ar personām ar garīgo atpalcību. Tās ir: atbildība, kreativitāte, drosmē, spēcīgs raksturs, mērķtiecība, altruisms, iniciatīva; viņi minēja arī to, ka brīvprātīgajam ir jābūt pozitīvi noskaņotam, aktīvam un ieinteresētam darba procesā, psiholoģiski un emocionāli izturīgam.

Uz jautājumu par to, *kādas personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzības respondenti būtu gatavi apmierināt*, atbildes bija ļoti dažādas. Atbildes varētu sarindot pēc tā, cik reizes tās tika atzīmētas:

- „vajadzība pēc personīgas attīstības un radošām aktivitātēm” – 56 reizes,
- „vajadzība pēc sapratnes” – 46 reizes,
- „vajadzība pēc saskarsmes” – 45 reizes,
- „vajadzība pēc atbalsta” – 40 reizes,
- „vajadzība pēc uzmanības” – 39 reizes,
- „vajadzība pēc draudzības” – 39 reizes,
- „vajadzība pēc brīvā laika pavadīšanas” – 34 reizes,

- „vajadzība pēc prasmju un iemaņu attīstības (pašaprūpe, sadzīviskās prasmes)” – 32 reizes,
- „vajadzība pēc sabiedriskās dzīves un iekļaušanos sabiedrībā” – 29 reizes,
- „vajadzība pēc emocionālās labsajūtas” – 22 reizes.

3.attēls. Personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzības, kuras respondenti būtu gatavi apmierināt

Apkopojot aptaujāto atbildes par to, kādas personu ar garīgās attīstības traucējumiem vajadzības viņi būtu gatavi apmierināt, ir redzams, ka vairākums respondentu būtu gatavi apmierināt tādu personu ar garīgo atpalcību vajadzību kā vajadzība pēc personīgas attīstības un radošām aktivitātēm. Tāpat populārāko atbilžu variantu vidū ir tādas atbildes kā vajadzība pēc sapratnes, vajadzība pēc saskarsmes, vajadzība pēc atbalsta, vajadzība pēc uzmanības un draudzības. Pēdējā vietā, ko respondenti būtu gatavi apmierināt, ir personu ar garīgo atpalcību vajadzība pēc emocionālās labsajūtas. Vēl 4 respondenti pauduši vēlmi pievienot citu atbildes variantu. Visi 4 respondenti atzīmēja, ka šobrīd viņi nav gatavi apmierināt nevienu no minētajām atbilžu iespējām.

Uz nākamo jautājumu – *kādas Jums varētu būt šaubas, uzsākot brīvprātīgo darbu DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem* – bija piedāvāti seši atbilžu varianti, kā arī iespēja

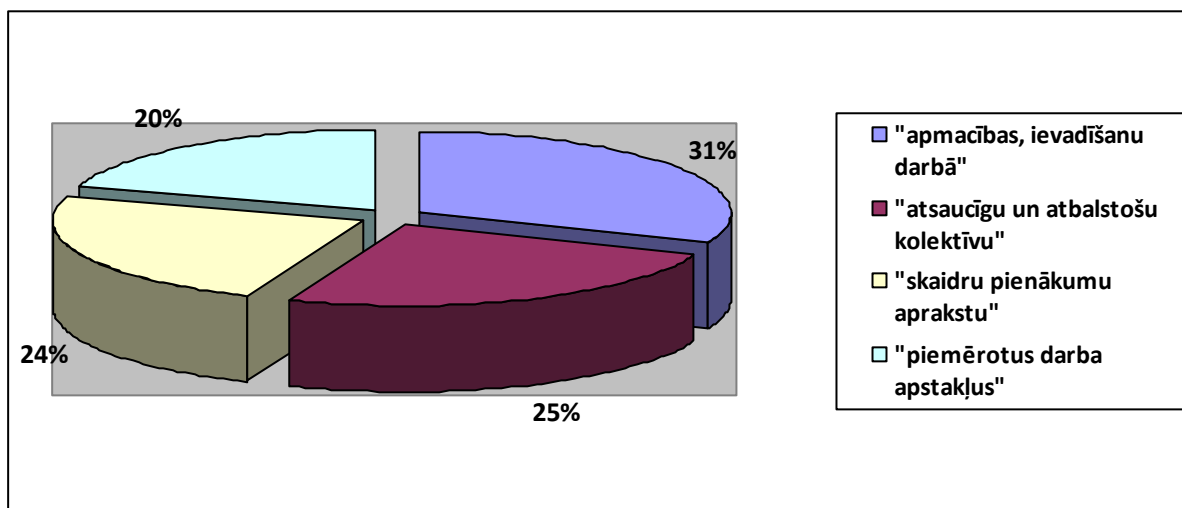
izvēlēties citu variantu un pašam pierakstīt atbildi. Uzsākot brīvprātīgo darbu DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem visvairāk respondentus satrauktu tas, ka viņiem „nav zināšanu par šo cilvēku vajadzībām”, šī atbilde tika izvēlēta 70 reizes. Otrajā pozīcijā ir atbilde – „bailes no šo cilvēku neparedzamas uzvedības”, tā tika izvēlēta 54 reizes. „Nezinu kā komunicēt un izturēties pret cilvēkiem” – kā atbildes variantu ir izvēlējušies 53 respondenti. Ceturtajā vietā ir atbilde „bailes, ka varu nodarīt viņiem pāri”, kura tika atzīmēta 46 reizes. 43 cilvēki ir izvēlējušies tādu atbildes variantu kā „pārspīlēta žēluma sajūta pret šiem cilvēkiem” un 8 respondenti atzīmēja – „nelietderīgs darbs un veltīga laika tērēšana darbojoties ar šiem cilvēkiem”. Tātad vairumam respondentu, uzsākot brīvprātīgo darbu DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem, būtu šaubas par to, ka viņiem nav zināšanu par šīs mērķa grupas vajadzībām, šaubas par šo cilvēku uzvedības paredzamību un par to, ka viņiem nav zināšanu kā komunicēt ar šiem cilvēkiem un kā izturēties pret viņiem. Tomēr tikai 8 respondentiem būtu šaubas par darba lietderīgumu un laika tērēšanu, kuru viņi veltītu šiem cilvēkiem.

Tikai 3 respondenti izmantoja iespēju izvēlēties „citu variantu” un pievienoja savu atbildes variantu. Viens respondents uzskata, ka, uzsākot BD DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem, viņam būtu šaubas par to, vai spēs vēl vairāk nenokaitēt šim cilvēkam – „bail, ka nodarīšu lielāku ļaunumu, nekā tas būtu bijis bez manas iesaistīšanās”. Otram šaubas varētu rādīt neziņa, kā rīkoties, ja cilvēks sāk reaģēt neadekvāti, savukārt trešajam – bailes, ka ar laiku respondents sāks uz viņiem dusmoties, nozaudēs iecietību. Tātad respondentiem ir bail ne tikai no DAC klientu neparedzamas, neadekvātas uzvedības, bet daži respondenti nav pārliecināti par savu uzvedību un rīcību.

Pēdējais jautājums, uz kuru aptaujātajiem tika piedāvāts atbildēt skanēja sekojoši: „*Ko Jūs sagaidītu no institūcijas, uzsākot BD tajā?*” Respondentiem tika piedāvāti tādi atbilžu varianti:

- „apmācības, ievadīšanu darbā” – tika izvēlēts 85 reizes,
- „atsaucīgu un atbalstošu kolektīvu” – tika izvēlēts 69 reizes,
- „skaidru pienākumu aprakstu” – tika izvēlēts 66 reizes,
- „piemērotus darba apstākļus” – tika izvēlēts 57 reizes.

Atbildot uz šo jautājumu, neviens no respondentiem nav izrādījis vēlmi izvēlēties „citu variantu” un piedāvāt savu atbildi.

4.attēls. Tas, ko sagaidītu brīvprātīgais darbinieks no institūcijas, uzsākot BD tajā

Rezultāti parāda, ka respondenti autoru piedāvātos atbilžu variantus uzskata par būtiskiem un, sagaidītu no institūcijas skaidru pienākumu aprakstu, piemērotus darba apstākļus, kā arī atbalstu un atsaucību no darba kolēģiem. Tomēr var spriest, ka lielākā daļa respondentu (85 cilvēki), uzsākot brīvprātīgo darbu institūcijā, uzskata par svarīgu, lai viņi tiktu apmācīti un ievadīti darbā. Tātad var secināt, ka respondentu attieksme pret darbu, pat ja tas ir BD, ir nopietna un atbildīga.

REZULTĀTI UN DISKUSIJA

Šajā nodaļā darba autores vēlējās precīzāk un daudzpusīgāk atspoguļot viedokli par BD kopumā un identificēt BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem kavējošus un veicinošus faktorus respondentu skatījumā. Tika pētīti DAC vadītāju un sociālo darbinieku, brīvprātīgo darbinieku, kuriem ir pieredze BD DAC, viedoklis, kā arī LU SZF studentu viedoklis par viņu vēlmi iesaistīties brīvprātīgajās aktivitātēs DAC personām ar garīgo atpalcību. Rezultātos un diskusijā diplomdarba autores salīdzina empīriskā pētījuma datus, kuri gūti ar intervēšanas un anketēšanas metožu palīdzību, ar diplomdarba teorētisko bāzi.

Teorētiskajā daļā kā viens no BD ietekmējošiem faktoriem makrolīmenī tika minēts likumiskais regulējums, ar kura palīdzību tiek ieviesti tādi aspekti kā BD vadīšana, kas ietver nosacījumus brīvprātīgo atlasei, apmācībai un rakstisku vienošanos sastādīšanai. Kopumā neviens no respondentiem neminēja BD likumiska regulējuma trūkumu, tomēr daudzi DAC vadītāji uzsvēra, ka Latvijā BD kustība nav attīstījusies tik labi kā daudzās citas Eiropas valstīs.

Pētot teorētisko literatūru, tika konstatēts, ka ir valstis, piemēram, Lielbritānija, kur tiek identificēta ideoloģija, kura balstās uz valdības un brīvprātīgā sektora attiecību veidošanu (*ideology of governmental-voluntary relationships*), veicinot partnerību un līdzdalību starp diviem sektoriem, un kur brīvprātīgais sektors pilda interešu aizstāvības funkciju, aktualizējot konkrēto grupu vajadzības valsts līmenī. Tomēr spriežot pēc respondentu atbildēm, var secināt, ka Latvijā nav izveidojušās tādas attiecības starp valsti un bezpeļņas sektoru. Darba autores uzskata, ka tas ir liels trūkums, jo brīvprātīgais sektors pilda starpnieka lomu starp valsti un indivīdu, palīdzot valstij apzināties indivīda vajadzības un problēmas, bet indivīdam saprast valstī notiekošos procesus.

Vēl viens BD ietekmējošais faktors ir publicitāte. Gandrīz visi respondenti – gan DAC vadītāji, gan LU SZF studenti, kuri varētu būt potenciālie brīvprātīgie darbinieki, uzsvēra, ka lielāka daļa sabiedrības nav informēta par BD iespējām Latvijā, tai skaitā par iespējām piedalīties brīvprātīgajās aktivitātēs DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, ka arī par šo mērķa grupu un tās vajadzībām, problēmām. Daļa respondentu, kuri izteica vēlmi piedalīties brīvprātīgajās aktivitātēs DAC, minēja, ka ir svarīgi, lai paši DAC izrādītu vēlmi piesaistīt brīvprātīgos darbiniekus savā institūcijā. Darba autores uzskata, ka BD attīstībai DAC būtu nepieciešams popularizēt šo centru darbību, kā arī personu ar garīgās attīstības traucējumiem problēmas un vajadzības.

Pētot un analizējot teorētisko literatūru, autores secināja, ka bezpeļņas sektora attīstība valstī varētu būt kā indikators tam, kurai sfērai valsts nepievērš pietiekamu uzmanību. Turklāt brīvprātīgās aktivitātes veselības un sociālajā sfērā, salīdzinājumā ar citām sfērām, biežāk var

tikt balstītās uz brīvprātīgā personisko ieinteresētību vai saistību ar šo jautājumu. Potenciāli ir liels skaits brīvprātīgo, kuri vēlas iesaistīties brīvprātīgajā darbā veselības vai sociālajā nozarē.¹¹⁵ Apkopojot anketās gūtās atbildes par to, kādā sfērā respondenti brīvprātīgi darbojas un kurās vēlētos darboties, varētu secināt, ka populārākā ir tieši sociālā sfēra. Tas parāda, ka tieši šajā sfērā ir lielākās problēmas valstī, un ka cilvēki nav vienaldzīgi, viņus uztrauc šajā sfērā notiekošie procesi un viņi vēlas risināt šīs problēmas.

Kā vēl viens faktors teorētiskajā daļā tika minēta motivācija. No teorētiskā viedokļa tā tika raksturota kā stipra vēlme, kas mudina cilvēku darboties, kas virza cilvēku veikt kaut kādu darbību sakarā ar neapmierinātām vajadzībām un veicina mērķu sasniegšanu. Teorētiskajā literatūrā tiek identificēti tādi motīvi un iemesli kā vēlme palīdzēt citiem cilvēkiem, satikt jaunus cilvēkus un veidot jaunas sociālas saiknes, kontaktus, iespēja gūt personisko un profesionālo pieredzi, iespēja gūt jaunas prasmes un pielietot praksē jau esošas.¹¹⁶ Apkopojot respondentu atbildes par to kāpēc viņi nodarbotos ar BD, ir redzams, ka tieši šie motīvi ir vispopulārākie studentu vidū līdzīgai vēlmei lietderīgi pavadīt brīvo laiku un gribai uzlabot sabiedrības dzīves kvalitāti. Līdzīgi iemesli bija arī intervētiem respondentiem, kuri nodarbojās ar brīvprātīgo darbu DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuri minēja, ka vēlējās lietderīgi izmantot savu brīvo laiku, vēlējās izmēģināt kaut ko jaunu, kā arī atrast jaunus draugus vai paziņas, gribēja sniegt savu palīdzību un saņemt jaunu pieredzi. Turklāt varētu secināt, ka tie aptaujātie, kuri vēlētos brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīgo atpalcību, ir dažādu motīvu vadīti. Lielākā daļa respondentu ir tendēti uz to, lai palīdzētu cilvēkiem, uz ko norāda tāda atbilde kā „gribu uzlabot sabiedrības dzīves kvalitāti”. Tomēr, nodarbojoties ar BD, cilvēki bieži vien ir personisko mērķu vadīti, jo vēlas iegūt karjerai noderīgus sociālos kontaktus, draugus, paziņas vai lietderīgi pavadīt laiku.

Cits būtiskais brīvprātīgā darbinieka un institūcijas mijiedarbību ietekmējošais faktors teorētiskajā daļā bija pienākumu apraksts institūcijā, kurš sniegtu brīvprātīgajam darbiniekam visu nepieciešamo informāciju, ar kuras palīdzību viņš saprastu, kas no viņa tiek pieprasīts, izvērtētu savu iespēju robežas. Tāpat svarīga ir arī vienošanās starp institūciju un brīvprātīgo darbinieku. Visi DAC vadītāji uzsvēra, ka, pirmām kārtām, ar brīvprātīgo darbinieku tiek noslēgta vienošanās, kur tiek atrunāti gan institūcijas, gan brīvprātīgā darbinieka tiesības un pienākumi, lai pasargātu visas iesaistītas puses - brīvprātīgos, institūcijas darbiniekus un klientus. Turklāt kā viens no svarīgākajiem aspektiem tika minēts tas, ka brīvprātīgais, uzsākot darbību, ir jāiepazīstina ar dienas centru, institūcijas darbību, jāizskaidro

¹¹⁵**Neuberger, B.** *Volunteering in the Public Service: Health & Social Care.* [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: http://londonfunders.org.uk/portals/0/ebulletins/report_neuberger.pdf

¹¹⁶**Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report).* London: GHK, 2010. p. 145-146

nesaprotamas lietas, lai ievadītu brīvprātīgo lietas kursā, jāiepazīstina ar darbiniekiem un klientiem. Tāpat darba apraksts bija tikpat svarīgs faktors, kuru sagaidītu no institūcijas anketu respondenti.

Nākamais teorētiskais faktors bija darba apstākļi, kas ietver sevī gan nepieciešamos darba rīkus, gan piemērotas telpas, gan izdevumu segšanu. Šo faktoru arī minējā savās atbildēs DAC vadītāji, paužot, ka svarīgi nodrošināt brīvprātīgajam darbiniekam drošu un pozitīvo vidi. Tomēr tika uzsvērts, ka DAC diemžēl nav spējīgi segt brīvprātīgā ceļa izdevumus ierobežotā budžeta dēļ. Arī LU SZF studenti savās atbildēs minēja, ka institūcijai, kura pieņem brīvprātīgo, jānodrošina viņam piemēroti darba apstākļi.

Vēl viens teorētiskajā daļā minētais faktors ir algotā un brīvprātīgā darbinieka attiecības institūcijā, kuri balstītos uz paļāvību un uzticību. DAC vadītāji uzsvēra, ka tas arī ir viens no svarīgākajiem faktoriem, uzsākot BD institūcijā. Tika minēts, ka emocionālai videi ir jābūt pozitīvai un draudzīgai, atsaucīgam, draudzīgam, atbalstošam un pretimnākošam kolektīvam, kas arī ietver labas attiecības ar dienas centra darbiniekiem. Lielākā daļa respondentu atzīmēja, ka svarīgi, lai brīvprātīgais šajā vidē justos vajadzīgs, atbalstīts, saprasts, gaidīts, novērtēts, justu, ka dara svarīgu un nozīmīgu darbu, ka arī lai nepieciešamības gadījumā saņemtu atbalstu un palīdzību. Tāpat atsaucīgs un atbalstošs kolektīvs tika minēts kā viens no svarīgākajiem faktoriem LU SZF studentu atbildēs. Šo faktoru kā būtisku minēja arī viens no intervētājiem brīvprātīgajiem darbiniekiem.

Teorētiskajā daļā tika minēts, ka nozīmīga loma institūcijas un brīvprātīgā darbinieka mijiedarbībai ir gaidām par sadarbību. Apkopojot empīriskā pētījuma datus, var secināt, ka DAC vadītāju galvenās gaidas ir, lai brīvprātīgais darbinieks vēlētos strādāt kolektīvā un ar šo konkrēto mērķa grupu, lai pret klientiem izturētos draudzīgi, toleranti, neaizskartu viņus, lai brīvprātīgajam būtu kaut minimālā sapratne par šo institūciju, lai viņš pildītu savus pienākumus, ievērotu darbinieku lūgumus, institūcijas kārtību noteikumus, būtu atbildīgs, darbotos ar interesi un vēlmi palīdzēt dienas centra klientiem, ka arī lai brīvprātīgā darbiniekam veidotos laba komunikācija ar klientiem. Savukārt LU SZF studentu kā potenciālo brīvprātīgo darbinieku gaidas no institūcijas ir apmācības, ievadīšanu darbā, atsaucīgs un atbalstošs kolektīvs, skaidrs pienākumu apraksts, piemēroti darba apstākļi. Tomēr darba autores vēlētos piebilst, ka apmācības esamība ir diezgan individuāla lieta, jo intervētie brīvprātīgie darbinieki pauda atšķirīgas domas – vienam šī apmācība bija nepieciešama, savukārt citam tā nebija vajadzīga.

Diplomdarba teorētiskajā daļā tika noteiktas adaptīvā procesa 10 sfēras, kurām personām ar garīgā rakstura traucējumiem parasti ir grūtības adaptēties (skat. 3.1. apakšnodaļu). Darba autores šīs sfēras iedalīja četrās grupās – (1) *sadzīve*, kurā ietilpst

pašaprūpes prasmes, spēja vadīt saimniecību, ka arī rūpēties par savu veselību un drošību, (2) *mijiedarbība ar apkārtējiem*, ko raksturo prasme komunicēt un veidot attiecības ar citiem, sadarboties ar kolēģiem un spēja pieturēties pie noteiktiem standartiem, (3) *pašattīstība*, kas saistīta ar savu mērķu izvirzīšanu un īstenošanu, pašizglītību, (4) *sabiedriskā dzīve*, tas ir, spēja būt nodarbinātam uz pusslodzi vai pilnu slodzi, spēja veidot darba attiecības. Analizējot empīriskajā daļā gūtos datus, var secināt, ka lielākā daļa respondentu būtu gatavi apmierināt personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzības, kuras ir saistītas ar mijiedarbību ar apkārtējiem cilvēkiem (vajadzība pēc atbalsta, saskarsmes, uzmanības) un šo personu pašattīstības iespējām (vajadzība pēc personīgas attīstības un radošām aktivitātēm). Mazāk populāras ir sadzīves (pašaprūpe, sadzīviskās prasmes) un sabiedriskās dzīves (iekļaušanos sabiedrībā, pilsoniskā līdzdalība sabiedriskajos procesos) vajadzības.

Viens no diplomdarba uzdevumiem bija uzzināt kādi ir BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem veicinošie un kavējošie faktori. Bija interesanti apkopot un salīdzināt gan DAC vadītāju, gan studentu viedokļus par šiem faktoriem. Visvairāk darba autorēm radīja izbrīnu tas, ka empīriski apstiprinājās teorētiskajā daļā autoru minētais fakts, ka viens un tas pats faktors var gan kavēt, gan veicināt brīvprātīgo darbinieku iesaisti DAC. Tā, piemēram, fakts, ka cilvēkam iepriekš ir bijusi saskarsme ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, nenozīmē, ka viņš iesaistīsies DAC kā brīvprātīgais, jo, iespējams, šī pieredze bija negatīva, vai otrādi. Empīriski apstiprinājās arī tas, ka mērķa grupas specifika ne vienmēr attur no BD šajā institūcijā, bet var tieši pretēji – brīvprātīgais darbinieks var būt ieinteresēts iesaistīties DAC, lai pārbaudītu sevi.

Pētījumi, kuri atspoguļo sabiedrības attieksmi un uzskatus par personām ar garīgām slimībām, parāda, ka cilvēkiem parasti ir negatīvi vai pārspīlēti uzskati attiecībā uz šiem cilvēkiem – ka viņu uzvedība ir neparedzama, devianta un bīstama, ka arī pastāv negatīvi uzskati par šo cilvēku lēmumu pieņemšanas spēju.¹¹⁷ Šo domu apstiprināja arī DAC vadītāji, paužot uzskatu, ka sabiedrība kopumā nav izglītota par šo mērķa grupu, kas noved pie maldīgiem uzskatiem un stereotipiem par šiem cilvēkiem, piemēram, ka viņi ir bīstami, viņu uzvedība ir neparedzama un var kaitēt apkārtējiem. Arī aptaujātie LU SZF studenti par iemeslu tam, kas varētu viņus apturēt iesaistīties BD DAC minēja bailes no šiem cilvēkiem, no viņu neprognozējamās un bīstamas uzvedības, kas veicina stereotipu un aizspriedumu veidošanos. Apkopojot visu iepriekšminēto, darba autore saredz šādu likumsakarību - sabiedrības neizglītotība un dezinformētība rada maldīgus uzskatus un stereotipus par šo

¹¹⁷**Scheffer, R.** *Addressing Stigma: Increasing Public Understanding of Mental Illness.* [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.camh.net/education/Resources_communities_organizations/addressing_stigma_senatepres03.pdf

mērķa grupu, savukārt, šie stereotipi vairo cilvēku lielākoties nepamatotās bailes. Taču gadījumā, kad cilvēks nepakļaujas šiem stereotipiem un tiecas tos pārbaudīt, viņš pārtrauc šo apburto loku un viņam rodas cits skats uz šo mērķa grupu.

Teorētiskajā daļā darba autore uzsvēra, ka brīvprātīgajam darbiniekam ir jāizvērtē sevi un jāizprot savi ārējie un iekšējie resursi - pirmkārt, vai ir nepieciešamās zināšanas par šīs mērķa grupas īpatnībām, jo atkarībā no tām ir jāizvēlas individuālo pieeju katram cilvēkam, otrkārt, vai viņam nesagādās emocionālo diskomfortu komunikācija ar šo mērķa grupu. Empīriskajā daļā DAC vadītāji puda uzskatu, ka ļoti svarīga ir brīvprātīgo darbinieku minimālā zināšanu bāze par šo mērķa grupu un tas vajadzībām, tomēr uzsverot, ka visu nepieciešamo var apgūt darba procesā. Viņi piebilda, ka, strādājot ar šo mērķa grupu, brīvprātīgajam jājūtas emocionāli komfortabli un jājūt iekšējā spēja un gatavība kontaktam un darbam ar šiem cilvēkiem. To apstiprināja arī studentu atbildes, kuri minēja, ka nevēlētos strādāt ar šo mērķa grupu, jo nejūtas tam gatavi zināšanu trūkuma dēļ, ka darbu ar personām ar garīga rakstura traucējumiem uzskata par emocionāli grūtu. Tāpēc gan DAC vadītāji un studenti bija līdzīgās domās par to, kādām jābūt brīvprātīgajam darbiniekam. Svarīgākās īpašības, kurām, pēc respondentu domām, ir jāpiemīt brīvprātīgajam darbiniekam ir pacietība, līdzsvarotība, empātiskums, iekšējā spēja, labvēlīgums, draudzīgums, cilvēkam arī jābūt atbalstošam, atbildīgam, pozitīvi noskaņotam, aktīvam, ieinteresētam, kreatīvam, drosmīgam, ar spēcīgu raksturu, mērķtiecīgam, altruistiskam, ar iniciatīvu, psiholoģiski un emocionāli izturīgam.

Kopumā var secināt, ka BD DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem veicinošie faktori ir pašu cilvēku vēlme palīdzēt personām ar garīgo atpalcību un cilvēku nevienaldzīgā attieksme, jaunas pieredzes, iemaņu gūšana, kas varētu būt noderīga turpmākajam darbam, interese par šo mērķa grupu un tās vajadzībām, iespēja informēt un popularizēt DAC klientu problemātiku. Savukārt kavējošie faktori – cilvēku neizglītība par personām ar garīga rakstura traucējumiem un informācijas trūkums par šo specifisko mērķa grupu, stereotipi un aizspriedumi, kuri rodas tāpēc, ka cilvēkam nebija saskarsmes ar šo mērķa grupu, pašas mērķa grupas specifika, ka arī bailes un diskomforta sajūta, kontaktējoties ar cilvēkiem ar garīgo atpalcību. Lai uzlabotu esošo situāciju ir svarīgi, lai sabiedrībā būtu pieejama un izplatīta informācija par DAC klientu problemātiku un vajadzībām, turklāt lai paši centri izradītu vairāk iniciatīvas un popularizētu savu darbību, ka arī lai izmantotu vairākas iespējas un resursus, piesaistot brīvprātīgos darbiniekus.

SECINĀJUMI

Diplomdarba izstrādes laikā autores sasniedza izvirzīto mērķi – pētīt BD dienas aprūpes centros personām ar garīga rakstura traucējumiem –, ka arī izpildīja visus nospraustos uzdevumus. Autores teorētiski pētīja BD teorētisko un vēsturisko aspektu, analizēja DAC un personu ar garīgās attīstības traucējumiem kā mērķa grupas specifiku un tās ietekmi uz mijiedarbību ar brīvprātīgo darbinieku, tika analizēti BD izmantošanas kavējoši un veicinoši faktori. Empīriski tika pētīti BD kavējošie un veicinošie faktori DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, izmantojot gan DAC vadītāju un sociālo darbinieku, gan brīvprātīgo darbinieku, kuriem bija iepriekšējā BD pieredze DAC, gan arī LU SZF studentu viedokli.

Darba izstrādi atviegloja tas, ka neviens no respondentiem, ar kuriem sazinājās darba autores, neatteica sniegt interviju, visi respondenti – gan brīvprātīgie darbinieki, gan DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītāji bija labvēlīgi noskaņoti un labprāt piekrita izteikt savu viedokli par piedāvāto tēmu. Turklāt LU SZF studenti bija diezgan atsaucīgi, tāpēc samērā ātri izdevās sasniegt nepieciešamo anketēšanas respondentu skaitu.

Rezultātā tika iegūti sekojoši secinājumi:

1. Personu ar garīgās attīstības traucējumiem problemātikai ir ietekme uz brīvprātīgā darbinieka iesaisti darbā ar šo mērķa grupu – tā var gan veicināt, gan kavēt brīvprātīgā darbinieka iesaistīšanos BD. Piemēram, fakts, ka cilvēkam iepriekš ir bijusi saskarsme ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, nenozīmē, ka viņš iesaistīsies DAC kā brīvprātīgais, jo, iespējams, šī pieredze bija negatīva, turklāt mērķa grupas specifika ne vienmēr attur brīvprātīgo no BD šajā institūcijā.
2. Pēc respondentu domām cilvēki nav pietiekami informēti par BD iespējām Latvijā, tai skaitā par iespējām piedalīties brīvprātīgajās aktivitātēs DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem.
3. Informācijas trūkums par DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem darba specifiku un šo centru mērķa grupu, tās vajadzībām un problēmām, kā arī šo centru pasivitāte kavē brīvprātīgo iesaisti tajos.
4. Lai palielinātu sabiedrības informētību par BD kopumā un tieši par tā iespējām DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, jāveicina tās publicitāti ne tikai internetā, bet arī citās plašsaziņas līdzekļos kā TV, prese, radio, kas varētu veicināt arī vecākas paaudzes cilvēku iesaistīšanos brīvprātīgajās aktivitātēs.
5. Sociālā sfēra ir viena no tām, kurai valstī ir visvairāk problēmu nepietiekama finansiālā atbalsta trūkuma dēļ, taču cilvēki nav vienaldzīgi, viņus uztrauc šajā sfērā notiekošie procesi un viņi vēlas risināt tās problēmas, par to liecina respondentu brīvprātīgā aktivitāte un izrādīta vēlme brīvprātīgi iesaistīties sociālajā sfērā.

6. Diplomdarba ietvaros autores saskata šādu likumsakarību – neizglītība un dezinformētība rada maldīgus uzskatus un stereotipus par personām ar garīga rakstura traucējumiem, savukārt šie stereotipi vairo cilvēku lielākoties nepamatotās bailes.
7. DAC darbinieki nevar veltīt pietiekami daudz uzmanības saviem klientiem darbinieku un finansējuma trūkuma un darbinieku pārslogotības dēļ. Taču brīvprātīgie darbinieki varētu būt labs resurss DAC, kas atslogotu esošo darbinieku darbu, ienestu jaunas idejas un paplašinātu to cilvēku loku, ar kuru kontaktējas DAC klienti.
8. Lielākā daļa potenciālo brīvprātīgo darbinieku būtu gatavi apmierināt personu ar garīga rakstura traucējumiem tādas vajadzības kā vajadzība pēc atbalsta, saskarsmes, uzmanības, vajadzība pēc personīgas attīstības un radošām aktivitātēm.
9. Nolemjot brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīgo atpalcību, cilvēki ir dažādu motīvu vadīti, tomēr bieži vien viņi ir tendēti uz personisko mērķu sasniegšanu, jo vēlas iegūt karjerai noderīgus sociālos kontaktus, draugus, paziņas vai lietderīgi pavadīt laiku.
10. Brīvprātīgajam darbiniekam iesaistoties DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, ir nepieciešama kaut minimālā zināšanu bāze par šīs mērķa grupas specifiku un tās īpatnībām, un jāapzinās savas spējas un gatavība šim darbam, jo no tā ir atkarīgs tālākās sadarbības rezultāts.
11. BD gadījumā ieguvējs ir ne tikai institūcija, kura piesaista brīvprātīgo darbinieku un iegūst bezmaksas darbaspēku, bet arī pats brīvprātīgais darbinieks, pilnveidojoties caur zināšanu, prasmju un iemaņu attīstīšanu.
12. Lai brīvprātīgais varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem, viņam ir jābūt pacietīgam, līdzsvarotam, empātiskam, iekļūstīgam, labvēlīgam, draudzīgam, atbalstošam, atbildīgam, pozitīvi noskaņotam, aktīvam, ieinteresētam un kreatīvam.
13. Faktori, kuri veicinātu brīvprātīgo darbinieku iesaisti DAC ir pašu cilvēku vēlme palīdzēt personām ar garīgo atpalcību un cilvēku nevienaldzīgā attieksme, jaunas pieredzes, iemaņu gūšana, kas varētu būt noderīga turpmākajam darbam, interese par šo mērķa grupu un tās vajadzībām, iespēja informēt un popularizēt DAC klientu problemātiku. Kavējošie faktori - cilvēku neizglītība par personām ar garīga rakstura traucējumiem un informācijas trūkums par šo specifisko mērķa grupu, stereotipi un aizspriedumi, pašas mērķa grupas specifika, ka arī diskomforta sajūta un bailes no cilvēkiem ar garīgo atpalcību.

PATEICĪBA

Diplomdarba autores vēlas izteikt pateicību DAC personu ar garīga rakstura traucējumiem vadītājiem un sociāliem darbiniekiem, kuri bija atsaucīgi un piekrita piedalīties intervijās, kā arī DAC brīvprātīgiem darbiniekiem, kuri sniedza intervijas. Tapāt pateicamies visiem respondentiem, kuri piedalījās anketēšanā.

Paldies draugiem un ģimenēm, kas palīdzēja tapt šim darbam, tiem, kuri atbalstīja un iedrošināja, sniedza morālo atbalstu saspringtos brīžos.

Īpašs paldies darba vadītājai Evijai Apinei par sniegto atbalstu, metodiskajiem ieteikumiem, vērtīgiem padomiem un ieteikumiem darba tapšanas procesā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Ambrosino, R., Heffernan, J., Shuttlesworth, G., Ambrosino, R.** *Social Work and Social Welfare: An Introduction*. Stamford: Wadsworth Publishing, 2004. 560 p.
2. **American Psychiatric Association.** *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV-TR*. Arlington: American Psychiatric Pub, 2000. 943 p.
3. **Baka, A., Grunevalds, K.** *Grāmata par aprūpi*. Rīga: Preses nams, 1998. 326 lpp.
4. **Barker, R.L.** *The social work dictionary*. Washington: NASW Press, 2003. 493 p.
5. **Baroff, G. S., Olley, J. G.** *Mental retardation: nature, cause, and management*. Philadelphia: Brunner/Mazel, 1999. 500 p.
6. **Baumeister, A.** *Ameliorating Mental Disability: Questioning Retardation*. New Jersey: Aldine Transaction, 2009. 447 p.
7. **Conway-Turner, K., Cherrin, S., Schiffman, J., Turkel, K.D.** *Women's studies in transition: the pursuit of interdisciplinarity*. London: Associated University Presses, 1998. 343 p.
8. **Davies, M.** *The Blackwell encyclopaedia of social work*. Malden: Wiley-Blackwell, 2000. 432 p.
9. **Dekker, P., Halman, L.** *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. New York: Springer, 2003. 244 p.
10. **Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency, Directorate General Education and Culture.** *Volunteering in the European Union (final report)*. London: GHK, 2010. 326 p.
11. **Gorman, T.** *Motivation: Spark Initiative. Inspire Action. Achieve Your Goal*. Avon: Adams Media, 2007. 192 p.
12. **Horwitz, A.V.** *Creating mental illness*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. 315 p.
13. **Kāpiņa, L., Žabko, O., Koļesņikova, K., Mihejeva, V., Lemša, S., Narodovska, I.** *Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem iespējas darba tirgū*. Rīga: Market Lab, 2006. 93 lpp.
14. **Kramer, R.M.** *Voluntary agencies in the welfare state*. Los Angeles: University of California Press, 1981. 400 p.
15. **Kristapsons, S.** *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2008. 349 lpp.
16. **Kropļijs, A., Raščevska, M.** *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: Raka, 2004. 178 lpp.

17. **Lasby, D., McIver, D.** *Where Canadians Volunteer: Volunteering by Type of Organizations*. Toronto: Canadian Centre for Philanthropy, 2004. 22 p.
18. **Miller, L., Brewer, D.** *The A – Z of Social Research*. London: Sage Publications, 2003. 346 p.
19. **Mittelberg, D.** *Strangers in paradise: the Israeli kibbutz experience*. New Brunswick, U.S.A.: Transaction Books, 1988. 223 p.
20. **Mizrahi, T., Davis, L.E.** *Encyclopedia of social work, vol. 1: A-C*. New York: NASW Press; Oxford: Oxford University Press, 2008. 502 p.
21. **Mizrahi, T., Davis, L.E.** *Encyclopedia of social work, vol. 4: S-Y*. New York: NASW Press; Oxford: Oxford University Press, 2008. 564 p.
22. **Musick, M.A., Wilson, J.** *Volunteers: a social profile*. Bloomington: Indiana University Press, 2008. 663 p.
23. **Noble, J., Johnston, F.** *Volunteering visions*. Sydney: Federation Press, 2001. 180 p.
24. **Osis, J., Ose, L.** *Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs.* Rīga: SDSPA „Attīstība”, 2006. 190 lpp.
25. **Parish, A., Heath, J., Hassan, M.** *Changing the face of social services—volunteers adding value in service delivery*. London: The National Centre for Volunteering, 2003. 56 p.
26. **Pearce, J.L.** *Volunteers: the organizational behavior of unpaid workers*. London: Routledge, 1993. 232 p.
27. **Snook, J.W., Olsen, D.C.** *Recruiting, Training, And Maintaining Volunteer Firefighters*. United States: Jones and Bartlett Publishers, 2006. 192 p.
28. **Stebbins, R.A.** *Between work & leisure: the common ground of two separate worlds*. New Jersey: Transaction Publishers, 2004. 136 p.
29. **Tate, L.A., Brennan, C.M.** *Adult day care: a practical guidebook and manual*. New York: Haworth Press, 1988. 152 p.
30. **Warburton, J., Oppenheimer, M.** *Volunteers and Volunteering*. Sydney: The Federation Press, 2000. 192 p.
31. **Wittich, B.** *The care & feeding of volunteers: recruiting, retaining & rewarding volunteers*. Fullerton: Knowledge Transfer Publishers, 2000. 165 p.
32. **Biedrība „brīvprātīgais.lv”.** *Pētījums „Pašvaldību politika un prakse brīvprātīgā darba jomā”*. Pētījuma ziņojums. [tiešsaiste]. Rīga: Biedrība „brīvprātīgais.lv”, 2011. 38 lpp. [atsauce 15.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.brivpratigais.lv/attachments/article/213/brivpratigo_darba_petijums_2011.pdf

33. *Brīvprātība kopš 1863. gada.* [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.brivpratigais.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=129:brivprba-kop-1863gada&catid=27:vilis-brveris&Itemid=150
34. **Department for Work and Pensions.** *A Guide to Volunteering While on Benefits.* [tiešsaiste]. [atsauce 13.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.volunteeringwesternisles.co.uk/resources/Volunteering_and_benefits.pdf
35. **European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.** *Volunteering in Europe.* [tiešsaiste]. [atsauce 15.10.2011]. Pieejams internetā: <http://www.irishtimes.com/society/eyv2011/PDF/EF11031EN.pdf>
36. **Heacock, P.** *Cambridge Dictionaries Online.* [tiešsaiste]. [atsauce 04.10.2011]. Pieejams internetā: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/factor_1?q=factor
37. *Informatīvais ziņojums „Par personu ar garīga rakstura traucējumiem sociālo aprūpi”.* [tiešsaiste]. [atsauce 19.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.mk.gov.lv/doc/2005/LMZino_140607_GAP.doc
38. **Izglītības un zinātnes ministrija.** *Par Eiropas brīvprātīgā darba gadu, veicinot aktīvu pilsoniskumu (2011).* [tiešsaiste]. [atsauce 01.10.2011]. Pieejams internetā: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/jaunatne/EBGD_izstrades_progress_2010.ppt
39. **Izglītības un zinātnes ministrijas Politikas koordinācijas departaments.** *Eiropas Brīvprātīgā darba gads 2011.* [tiešsaiste]. [atsauce 01.10.2011]. Pieejams internetā: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/jaunatne/12_11_2010_EBDG2011.ppt
40. *Latvijā pieaug interese par brīvprātīgo darbu.* [tiešsaiste]. [atsauce 20.10.2011]. Pieejams internetā: <http://nekrize.lv/latvija-pieaug-interese-par-brivpratigo-darbu/>
41. *Lifestyle Statistics. Society. Volunteering and social support.* [tiešsaiste]. [atsauce 09.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.nationmaster.com/graph/lif_soc_vol_and_soc_sup_soc_sup_hel_a_str-volunteering-social-support-helped-stranger
42. **Makharadze, T., Kitiashvili, A., Bricout, J. C.** *Community-based day-care services for people with intellectual disabilities in Georgia: a step towards their social integration.* [tiešsaiste]. London: SAGE Publications, 2010. 301 p. [atsauce 26.11.2011]. Pieejams internetā: <http://jid.sagepub.com/content/14/4/289.full.pdf+html>
43. *Nacionālā veselības dienesta SSK 10 klasifikators.* [tiešsaiste]. [atsauce 19.12.2011]. Pieejams internetā: <http://vec.gov.lv/lv/datu-bazes/ssk-10-klasifikators?p=24%2C5%2C83>
44. **Neuberger, B.** *Volunteering in the Public Service: Health & Social Care.* [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: http://londonfunders.org.uk/portals/0/ebulletins/report_neuberger.pdf

45. **Patoine, B.** *Mental Retardation: Struggle, Stigma, Science*. [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: <http://www.dana.org/news/cerebrum/detail.aspx?id=808>
46. *Personības vajadzību struktūra*. [tiešsaiste]. [atsauce 29.10.2011]. Pieejams internētā: <http://www.liis.lv/vesels/Veseliba/1/1teksts.html>
47. **Restall, M.** *Volunteers and the Law*. [tiešsaiste]. London: Axis Europe, 2005. 63 p. [atsauce 29.10.2011]. Pieejams internētā: <http://www.volunteering.org.uk/NR/rdonlyres/8448CBDA-582E-4A91-8975-6165D6ABE3E7/0/Volunteers and the Law rev.pdf>
48. **Rīgas Labklājības departaments.** *Sociālie pakalpojumi personām ar garīga rakstura traucējumiem*. [tiešsaiste]. [atsauce 03.01.2012]. Pieejams internētā: <http://www.ld.riga.lv/socialas-aprupes-iestades-personam-ar-gariga-rakstura-traucejumiem.html>
49. **Rulle, I.** *Cilvēki ar intelektuālo invaliditāti – atbalsta persona*. [tiešsaiste]. [atsauce 19.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.apeirons.lv/down/prezentacijas/int_tr.pdf
50. **Saxton, J., Baker, J.** *How government definitions over-estimate levels of volunteering*. [tiešsaiste]. London: nfpSynergy, 2009. 11 p. [atsauce 15.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.nfpsynergy.net/includes/documents/cm_docs/2009/v/volunteeringdefinitions.pdf
51. **Scheffer, R.** *Addressing Stigma: Increasing Public Understanding of Mental Illness*. [tiešsaiste]. [atsauce 25.11.2011]. Pieejams internetā: http://www.camh.net/education/Resources_communities_organizations/addressing_stigma_senatepres03.pdf
52. **Švekle, I.** *Rīgas domes Labklājības departamenta gadagrāmata „Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2010. gadā”*. [tiešsaiste] Rīga: Rīgas domes Labklājības departaments, 2011. 74 lpp. [atsauce 09.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.ld.riga.lv/tl_files/dokumenti/gadag_2010-publicesanai.pdf
53. *Types of Volunteering Activities*. [tiešsaiste]. [atsauce 09.10.2011]. Pieejams internētā: http://www.volunteering.nsw.gov.au/volunteering_activities
54. **Слабжанин, Н.** *Как эффективно работать с добровольцами*. Новосибирск: МОФ "Сибирский центр поддержки социальных инициатив", 2002. 100 с.
55. *Волонтерская работа: Британский опыт*. [tiešsaiste]. [atsauce 14.10.2011]. Pieejams internētā: <http://podarizhizn.ipb.su/index.php?act=Attach&type=post&id=6000>
56. *Волонтеры. Как всё начиналось?* [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: http://www.moeobrazovanie.ru/istoriya_volonterstva.html

57. *История волонтерского движения в мире*. [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: <http://volonter.valaam.ru/ru/volunteering.htm>
58. *Международные волонтерские объединения*. [tiešsaiste]. [atsauce 12.10.2011]. Pieejams internetā: <http://misterikafestival.com/ru/uchastniki/volontyori/item/6-mezhdunarodnye-volonterskie-objedineniya.html>

PIELIKUMI

Jautājumi dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītājiem

1. Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?
2. Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?
3. Kā brīvprātīga palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?
4. Kas, Jūsaprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?
5. Kas, Jūsaprāt, varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?
6. Kāda, Jūsaprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?
7. Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?
8. Kādai jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt?
9. Kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?
10. Kāda būtu brīvprātīgā loma un veicamās aktivitātes DAC?
11. Kādas gaidas Jums būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC?
12. Ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Lūdzam Jūs sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistībā ar šo tēmu.

**Jautājumi dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem
brīvprātīgiem darbiniekiem**

1. Kāds ir Jūsu vecums?
2. Cik ilga darba pieredze brīvprātīgajā sektorā Jums ir?
3. Kur Jūs uzzinājāt par BD iespējām?
4. Kas Jūs pamudināja strādāt BD?
5. Kāpēc nolēmāt strādāt BD tieši sociālajā sfērā un ar šo mērķa grupu?
6. Kas ietekmēja konkrētas institūcijas izvēli?
7. Kādi ir Jūsu ieguvumi no BD DAC?
8. Kā Jūs varētu raksturot personas ar garīga rakstura traucējumiem?
9. Ar kādām grūtībām Jūs saskārāties, brīvprātīgi darbojoties DAC?
10. Vai Jums bija nepieciešama apmācība, uzsākot BD DAC? Vai tā tika piedāvāta?
11. Kāda Jums ir atsauksme par BD DAC? Vai ieteiktu citiem darboties brīvprātīgi šajā sfērā?
12. Kādas pārdomas vai šaubas jums bija pirms izlēmāt strādāt BD DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem?

Dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem vadītāju interviju transkripcijas

1. Intervija

1. Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?

Tāpēc arī, ka mēs esam maz darbinieki, tas atvieglotu darbinieku darbu, nu un jauniešiem ļoti patīk jauni cilvēki, jo tad viņiem uzreiz ir interesanti, kad kāds no malas ienāk. Tad atkal viņi kaut ko jaunu dzird, redz, kaut vai ārā ar viņiem iziet. Tie iemesli varētu būt dažādi, mums jau patīk, kad nāk cilvēki, kas ir saistīti ar to, ko mēs šeit darām. Kaut vai palīdzēt jauniešiem ikdienas aktivitātēs.

2. Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?

Ļoti dažāda. Ir tādi, kas ilgstoši nāk, ir tādi, kas atnāk kaut kādu iemeslu vadīti un ar lieliem plāniem un principā tā ātri pazūd. Ir, kas nāk uz kaut kādu konkrētu laiku, piemēram, uz Ziemassvētkiem, kad bija koncerti un bija jāsaģatavo jauniešus koncertiem.

Kā vispār Jūs piesaistāt brīvprātīgos?

Ira..., pagaidī tagad mums ir tā, nu caur to, ka viņi pazīst kādu no darbiniekiem. Tie, kas nāk pilnīgi no malas, ir no brivpratigais.lv, biedrībai ir sadarbība ar šo portālu. Bet nu tad, kad kāds piesakās, zvana vai raksta, ka grib būt brīvprātīgais mūsu institūcijā, mēs izstāstām, ar ko mēs nodarbojamies un piedāvājam atnākt apskatīties kā notiek process, lai cilvēkam būtu ieskats.

3. Kā brīvprātīgā palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?

Var būt noderīga ar to, ka viņi kaut ko jaunu uzzina, mācās viņi komunicēt ar citiem, un.. un.. un... Man liekas viņi ir jau pieraduši pie citiem.

4. Kas, Jūsuprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Mums gan tas nav bijis. Mm... Sabiedrībā vēl joprojām valda uzskats, ka no mūsu klientiem vajag tā kā baidīties. Bet nu, nu jā. Bet tagad, kad nāk jaunie cilvēki, viņi ir daudz atvērtāki. Nav tas, kas bijis 20 gadus atpakaļ, kad šie cilvēki, šī mērķa grupa vispār tika slēpta kaut kādos slēgta tipa pansionātos, un kad no mājām viņi neizgāja, kad tas likās viss briesmīgi. Bet tagad ir jau atvērtāki, un taisni jaunieši. Nu ja, ja cilvēkam nebija nekādas saskarsmes ar šādiem cilvēkiem, tad, protams, tas varētu atturēt, jo es personīgi pazīstu šādus cilvēkus, kuri baidās, un nav nekādu iemeslu tam.

5. Kas, Jūsaprāt, varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Nu droši vien, ka viņu pašu vēlēšanās sniegt kaut kādu atbalstu. Cilvēkam pašam ir jāgrib to darīt un jājūt no tā visa gandarījums.

6. Kāda, Jūsaprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?

Nu mums noteikti pienākumos ir, kad atnāk brīvprātīgais, noslēgt līgumu ar brīvprātīgo, kur tiek viss atrunāts - gan institūcijas pienākumi un tiesības, gan brīvprātīgā darbinieka. Tas ir vajadzīgs, lai pasargātu brīvprātīgos, ka arī darbiniekus un klientus. No mūsu puses, kas atnāk tas brīvprātīgais, nu lai novērtētu, lai tas nebūtu ļaunprātīgos nolūkos, jo mums bija viens tāds gadījums, kad brīvprātīgais nerīkojās gluži godīgi, nebija labu nodomu vadīts. Un pēc tam tas jaunietis pie mums vairs nenāca.

7. Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?

Nu man jau liekās, ka mēs esam pietiekoši atvērti, draudzīgi, vēl ar visu to, ka mēs kaut kur dodamies vai nu ekskursijās vai uz izstādēm, kur arī brīvprātīgais var iesaistīties, vai Ziemassvētku pasākumos, mēs tā kā visus brīvprātīgos visur iesaistām un ņēmām līdzi. Ja ir iespēja, ja ir vēlēšanās, tad brīvprātīgais var piedalīties visās aktivitātēs, ko piedāvā DAC. Komunikācija ar jauniešiem, būt kolektīvā kopā ar darbiniekiem. Nu ja, ja mēs kaut kādu izklaidi plānojam, mēs cenšamies arī brīvprātīgo iesaistīt tur.

8. Kādai jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt?

Atsaucīgam kolektīvam, draudzīgam, vienmēr gatavam atbalstīt. Kādai videi, nu laikam, lai tā nenogurdinātu brīvprātīgo, lai vienmēr būtu ko darīt, lai tas aktivitātes, kurās viņš piedalās, būtu aizraujošas un nevienveidīgas.

9. Kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Nu droši vien zināšanām kaut nedaudz par mūsu mērķa grupu, par tās īpatnībām, par veselības pazīmēm. Kad, piemēram, atmiņa nav tāda kā pārējiem, ka viss iet caur daudzkārtējo atkārtošānu un pacietīgu darbu, nekas neiet tik ātri un raiti. Prasmes... nu visas prasmes var apgūt, ja ir tikai vēlēšanās, un redzot to, ko mēs šeit darām.

Ja atnāktu brīvprātīgais, kuram pavisam nebija saskarsmes ar šo mērķa grupu un neko par to nezina, vai Jūs piedāvātu viņam kaut kādas apmācības, ievadišanu darbā?

Protams, mēs varam izstāstīt, parādīt visu, kas kā notiek. Nē, es jau nedomāju, ka brīvprātīgais, gluži nezinot uz kuriem nāk, vismaz kas tā ir par institūciju, atnāks uz DAC kā brīvprātīgais. Kad atnāk, var būt arī īsti nezina, bet man liekas, kad cilvēks uz šejieni nāk,

viņam jau ir kaut kāds priekšstats par institūciju un tās klientiem, jo šodien ir tik plašas iespējas to visu uzzināt internetā un citur, bet ne vienmēr tā informācija ir adekvāta... Un te uz vietas, katrā darbnīcā ir skolotājs, kurš labprāt palīdzētu, parādītu un atbalstītu brīvprātīgo.

10. Kāda būtu brīvprātīgā loma un veicamās aktivitātes DAC?

Nu tas noteikti atkarīgs no katra individuāli, jo vienam tiešām būtu interesanti nodarboties ar rokdarbiem un kaut ko iemācīt jauniešiem jaunu, tad atkal... nu dažādas lomas varētu būt, piemēram, viens puisis pie mums nāk, kurš brīvprātīgi mums palīdz tieši ar visu to, kas saistīts ar saimniecisko darbību, kaut ko izremontē, kur vajag – nomaina spuldzi, veic kosmētisko remontu. Nu ko katrs labāk pieprot, cits atkal var pie mūzikas grupas vairāk piesaistīts, vairāk iesaistās mūzikas nodarbībās, kāds var atvieglot kāda darbinieka pienākumus. Mēs katram piedāvājam izvēlēties pašam, ko kam patīk.

11. Kādas gaidas Jums būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC?

Nu droši vien vēlēšanās strādāt mūsu kolektīvā un ar šo mērķa grupu, pašam kaut ko mācīties un iesaistīties. Vēl arī pirms nāk pie mums, lai kaut drusku būtu minimāla sapratne par šo institūciju un mērķa grupu. Lai pret klientiem izturas draudzīgi un, un, un... nu kā to teikt – toleranti. Protams, lai nekādas tur piezīmes, ka tu tur tāds vai šāds, nu tādas tās apmēram gaidas. Lai nekādas tādas aizskāršanas nebūtu no brīvprātīga puses.

12. Ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Jau strādā? Nu es pat nezinu, vai mūsu centrā tas ir vai nē, bet no klientu puses var kādreiz izskanēt kaut kādas tādas piezīmes, izteicieni, nu kad, vietvārdu sakot, nekad, ko klients ir teicis, nedrīkst uztvert personīgi. Ja pat tas tā izklausās, bet viņi to pasaka nevis, lai aizskārtu, bet viņi to pasaka, pat paši nesaprazdami, ko ir teikuši. Tā ir tāda viņu īpatnība.

Lūdzam Jūs sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistībā ar šo tēmu.

Intervējamais nesniedza papildus informāciju.

2. Intervija

1. Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?

Jā, mūsu centrīnā mēs labprāt piesaistītu brīvprātīgos, jo tas būtu, tā teikt, labs resurss un palīgs. Turklāt tas arī zināmā mērā atslogotu darbiniekus, jo dažreiz darba ir daudz un šajos brīžos cilvēks, kurš varētu palīdzēt būtu ļoti noderīgs. Vēl cilvēks no malas var ienest jaunas idejas, jaunu skatu un tā.

2. Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?

Nu īpaši liels brīvprātīgo pieplūdums mums nav. Kādus 3 mēnešus mums te bija viena meitene, kura mūs atrada caur to portālu... mm... tagad neatceros ka tas saucas... liekas brivpratigais.lv. Tā viņa darbojas mūsu centrā. Nu bet par cik viņa tajā laikā arī mācījās, viņa nevarēja ilgāk pie mums nākt, jo bija grūti savienot ar mācībām. Zinu, ka šobrīd NVA organizē brīvprātīga darba pasākumus jauniešiem līdz 24 gadiem ar 40 latu stipendiju, bet pagaidām mums nav sadarbības ar tās organizatoriem.

3. Kā brīvprātīga palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?

Viennozīmīgi tā ir noderīga, jo brīvprātīgais pavada laiku ar klientiem, un bieži vien tas vien jau ir daudz un klientiem svarīgi. Turklāt mūsu klientiem patīk komunicēt ar jauniem cilvēkiem, šajā ziņā viņi ir ļoti atsaucīgi un ieinteresēti. Vēl brīvprātīgais iemāca viņiem kaut ko jaunu, jaunas prasmes, palīdz dažādos pasākumos.

4. Kas, Jūsaprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Nu tāds spilgtākais un izplatītākais droši vien ir izveidojušies stereotipi par šiem cilvēkiem – ka viņi ir bīstami, neprognozējami un vis šādā garā, bailes no šīs mērķa grupas. Jo trūkst jau informācijas, pie tam objektīvās. Tā, piemēram, pie mums centrā bija atnākusi viena „simtlatniece”, un viņai obligāti bija te jānāk. Sākumā viņa ļoti baidījās no mūsu klientiem – „kā es te strādāšu, kā komunicēšu ar viņiem”. Nu jā, bet atnākot un pavadot šeit laiku, viņa saprata, ka tas jau nav nekas briesmīgs, ka cilvēki te ir atsaucīgi, atvērti.

5. Kas, Jūsaprāt, varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Es domāju, ka pozitīvi varētu būt tas, ka pats brīvprātīgais iegūst jaunas iemaņas, arī zināšanas, paplašina savu redzesloku. Tāpat arī tiek iegūta jauna pieredze, kuru, starp citu, cilvēks var ierakstīt savā CV.

6. Kāda, Jūsaprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?

Nu svarīgākais protams no mūsu kā no institūcijas puses, kura pieņem brīvprātīgo, ir ievadīt cilvēku lietas kursā, pastāstīt par pašu darbu, kāds te notiek, izskaidrot nesaprotamas lietas. Ļoti svarīgi arī ir noslēgt vienošanos, kur būtu atrunāti brīvprātīga pienākumi. Bet bez tā visa man liekas, ka svarīga arī vide, kurā cilvēks iekļūst, lai tā būtu pozitīva un draudzīga.

7. Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?

Es īsti nezinu, ko konkrēti var piedāvāt centrs, lai attīstītu brīvprātīgo darbu vispār... Droši vien tas varētu būt tā atbalstoša vide, labas attiecības ar brīvprātīgo, lai viņam veidotos labs priekšstats par institūciju un lai būtu vēlme arī turpmāk iesaistīties brīvprātīgajā darbā.

8. Kādai jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt?

Kā jau minēju iepriekš, šai videi jābūt pozitīvai, draudzīgai, atbalstošai. Svarīgi arī ir lai cilvēks justu, ka viņš ir vajadzīgs, ka viņš dara nozīmīgu darbu. Tāpēc dažreiz vajadzētu uzmundrināt viņu, īpaši sākumā, kad viņš ienāk jaunajā kolektīvā.

9. Kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Man liekas, ka nav ļoti svarīgas kaut kādas īpašas zināšanas, ka cilvēks ir profesionālis šajā, vai prot to vai šīto. Galvenais jau ir, lai cilvēks būtu atvērts, komunikabls, spētu ieinteresēt un aizraut citus.

Bet, Jūsprāt, ir svarīgi, lai brīvprātīgais zinātu par šo mērķa grupu, ar kuri viņš strādās?

Nē, nu protams, ka kaut kādām zināšanām par mērķa grupu ir jābūt, piemēram, par komunikācijas īpatnībām. Nu bet es uzskatu, ka šajā gadījumā svarīgākais ir nevis teiksim padziļinātas zināšanas par cilvēkiem ar garīgā rakstura traucējumiem, bet gan cilvēka vēlme darboties ar mūsu klientiem, palīdzēt.

10. Kāda būtu brīvprātīga loma un veicamās aktivitātes DAC?

Tas droši vien būtu atkarīgs no tā, ko brīvprātīgais labāk pieprot. Piemēram, mācīt klientus strādāt ar datoru, īpaši kā izmatot sociālos tīklus, kuri šobrīd ir populāri... tas viss mūsu klientiem ir interesanti. Cits var palīdzēt valodu nodarbībās, vai arī kādās citās aktivitātēs-izvēle ir diezgan plaša. Te svarīgā ir arī paša cilvēka ieinteresētība un vēlme.

11. Kādas gaidas Jums būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC?

Nu droši vien svarīgākais būtu tas, lai cilvēks būtu atbildīgs, teiksim, ja ir atrunāts, ka viņam nu teiksim 1 stundu nedēļā jāpavada centrā, tad lai viņš arī to pildītu. Jo redziet, tā ka tas ir brīvprātīgais darbs un mēs par to nemaksājam, mēdz būt tā, ka tā attiecīgā atbildība pakāpeniski pazūd. Jo teiksim algotajā darbā, ja cilvēkam, piemēram, sāp galva, viņš kaut kā cenšas tikt ar to galā un ierasties darbā. Bet ar brīvprātīgo darbu var būt tā, ka ar laiku cilvēks atnāk retāk, līdz beidzot vispār pazūd. Kaut gan pašā sākumā mēs slēdzām vienošanos, bet ja cilvēks pēkšņi pazūd tur jau neko nevar padarīt.

12. Ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Jāsaka, ka pārsvarā grūtības ir sākumā, kad brīvprātīgais vēl tikai sāk strādāt, pierod pie jaunas vietas, klientam, piemēram kad klients pēkšņi sāk raudāt vai smieties, pie kaut kā tāda brīvprātīgām ir jāpierod. Bet paša procesā... Laikam grūtības varētu būt tajā, ka cilvēks strādā, pieliek pūles, cenšas kaut ko darīt, bet neredz nekādus panākumus, rezultātus savam darbam, piemēram, ja klienta stāvoklis neuzlabojas, vai arī kaut kādu citu iemeslu dēļ pat pasliktinās. Tas rāda tādas kā vilšanās.

Lūdzam Jūs sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistībā ar šo tēmu.

Intervējamais nesniedza papildus informāciju.

3. Intervija

1. Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?

Pirmais ir cilvēcības princips, jo cilvēkus ar garīgas attīstības traucējumiem joprojām nepieņem sabiedrībā, un lai mācītu cilvēkus saprast kas ir šie cilvēki, no viņiem nav jābaidās, viņi ir mūsu sabiedrības daļa, un visa Eiropa un pasaule pieņem cilvēkus ar invaliditāti. Tā ir tā pirmā daļa kādēļ mēs piesaistītu brīvprātīgos - lai bagātinātos viens no otra. Bet tā otra daļa kāpēc mēs piesaistītu ir tā, ka šie cilvēki ir... nu mēs darbinieki esam ļoti maz palikuši, tāpēc ka ir budžets samazinājies, valsts nedod pietiekami daudz līdzekļu, lai dienas centri, aprūpes institūcijas - visas tas institūcijas - darbotos pilnā apmērā. Ir ļoti maz darbinieku, tas ir viens, un katru dienu, ja grozās vieni un tie paši cilvēki, ir ļoti grūti tiem klientiem... Bet brīvprātīgais ienes kaut ko no sabiedrības, svaigais vēsmas utt.

2. Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?

Mums ir ļoti laba pieredze, bet tas ir konkrēti mums, jo pieredze balstās tikai un vienīgi uz personīgiem kontaktiem, mēs esam gājuši, mēs esam stāstījuši. Cilvēki pie mums atnāk, diemžēl arī aiziet, baidās no mūsu klientiem, bet mums vienmēr ir grozījušies brīvprātīgie - jaunāki cilvēki un druciņ jau tādi 30gadnieki. Mums ir tāda laba pieredze, bet tie vienīgi personīgie kontakti, draugs drauga draugu draugi utt. Mums ir gan uz projektiem, uz īslaicīgo brīvprātīgo darbu, gan tādi regulāri, kas jau ir grūtāk.

3. Kā brīvprātīga palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?

Var būt ļoti noderīga daudz dažādos veidos, bet tas pirmais svarīgākais veids ir... Viņi ierauga šajā dienas centrā, ka pie viņiem atnāk cilvēki... Teiksim godīgi - tā ir divkopienu sabiedrība: esam mēs - slimie, un tie tur ārā, veselie. Un šie jaunieši vai citi cilvēki, kad viņi ienāk, reizēm klienti vienkārši grib parunāties ar viņiem, un tas nav jau nemaz tik grūti –

atnākt no malas un parunāties ar cilvēkiem. Tas ir tas pirmais veids. Nākošie veidi ir dažādas nodarbības utt.

4. Kas, Jūsaprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Negatīvi var ietekmēt dažādi faktori, pirmais, piemēram, brīvprātīgais jūt, ka viņu šeit negaida, kas nenotiek DAC, te cilvēki gaida vienmēr, visi, pat sētas suņus viņi aicina visus iekša. Otra lieta varētu būt - bailes no nezināmā, viens no svarīgākajiem punktiem „to, ko es nezinu, kas ir savādāks, man no tā ir bail” - pavisam loģiski un pavisam vienkārši, jo cilvēkus ar garīgas attīstības un psihiskās attīstības problēmām ir drusciņ jāzina, lai nenobītos no viņiem, lai ienāktu un pieņemti viņus par līdzvērtīgiem.

5. Kas, Jūsaprāt, varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Pozitīvi..kas varētu?... Ja tie ir sapņu līmenī, varētu būt kāda, teiksim, budžeta līdzekļos iekļauta... Pat lai ceļu apmaksā, varbūt par siltu tējas glāzi ar bulciņu, jo brīvprātīgie darbinieki negaida, ka viņiem samaksas, jo tad viņi būtu štata darbinieki, bet tādas mazas elementāras lietas. Jo ja tie ir studenti, tad loģiski studentam tērēt vēl no savas vēl nekā budžeta, lai nobrauktu, teiksim... Mums ir pakalpojums arī Bolderājā – tas ir laukietilpīgi, tas ir tālu, un biļete maksā ļoti dārgi... Tādas mazas lietiņas, tas varētu ietekmēt pozitīvi. Un otra lieta - ja šis cilvēks būtu ar tādu sirds domāšanu, viņš gribētu palielināt savu redzesloku utt. Jo te ir bijuši cilvēki no ārzemēm, kam ir milzīga valsts, kam ir ļoti liela brīvprātīga darba pieredze, un tad tur mēs varam klausīties ar pavērtu muti kāpēc viņš no Amerikas ir atbraucis un grib dzīvot šeit dienas centrā, nezinot latviešu valodas, nezinot nekā. Un tādus jauniešus ir vērts apbrīnot un es ļoti domāju un ļoti zinu, ka pie mums arī ir tādi jaunieši, cilvēki, kas to gribētu darīt, un tikai man liekas, ka uz ārzemēm grib braukt vairāki, bet pie mums tajā brīvprātīgajā darba ir tā kā ir.

6. Kāda, Jūsaprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?

Nu vispirām katram atbildība ir liela - iepazīstināt šo cilvēku kas ir cilvēki ar psihiskā un garīgā rakstura problēmām, lai šie cilvēki nenobaidītos - tā ir vistiešākā institūcijas vai dienas centra atbildība. Un otra lieta - lai arī tas ir brīvprātīgais darbs, vienmēr ir jābūt darbiniekiem klāt, lai izbēgtu varbūtību... Šādi cilvēki bieži vien ir arī... Negribētu teikt ka neprognozējami, bet vis kas var gadīties un nedrīkstētu būt, kad atnāk brīvprātīgais, darbinieks pazūd un brīvprātīgais paliek viens ar klientu, kas ir ļoti specifiska auditorija – un tā ir institūcijas atbildība.

7. Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?

Šajā brīdī, kad dienas centri ir uz krīzes minimuma robežas, es runāju budžeta līdzekļu iespējās, tas ir, darbinieku skaits ir samazinājies katastrofāli utt... Mmm, tādas iespējas ko mēs varam piedāvāt tas ir tikai šī jauna pieredze, ko var iegūt, var iepazīties savai tādai sirds izglītībai kas tas ir – cilvēki ar garīga un psihiska rakstura problēmām. Un es gribētu teikt, kad jebkuram cilvēkam, kurš studē sociālo darbu, pedagogiju, medicīnu - visiem vajadzētu iet praksē, kaut nedēļu, kaut trīs dienas būt par brīvprātīgo tādus centros, lai mēs pieņemtu šos cilvēkus, lai mēs nebaidītos... Jo mēs sakām pieņemt viņus tikai tad, kad pašu ģimenēs kaut kas notiek, un tas nav noslēpums, tas ir mūsu ilggadēja darba pieredze. Un kādēļ jāgaida šis brīdis, labāk zināt kaut ko vairāk un jau tagad iepazīties, ka mēs esam tik dažādi pasaulē.

8. Kādai jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt?

Ja tie ir sapņi - jābūt ļoti sakārtotai, mierīgai, drošai, ja tā ir realitāte, tad ir tie sapņi jānoliek drusciņ tālāk un tā vide.. Tā viena motivācija būtu tā drošība, jauka vide utt. Otrs - lai brīvprātīgais būtu gaidīts, būtu labi ja mēs viņam arī varētu par darbiņu samaksāt ceļa izdevumus, samaksāt bulciņu un tēju, un protams mūsu gadījumā DAC - lai būtu viņš ļoti gaidīts. Bet man jāsaka tā, ka šie cilvēki ļoti ļoti gaida palīdzību, jebkuru palīdzību, cilvēkus, ja viņi arī, man liekas, būtu tukšā telpā un tad tas sirds siltums, ko viņi spēj dot tiem cilvēkiem, kas ir ārpusē, kur tad bieži neaizdomājas cik ļoti viņiem ir vajadzīgs vienkārši mīļš vārds, vienkārši smaids, jo citi klienti nekomunicē ar ārpasauli, viņi tikai uz pieskārieniem un uz smaidu atbild... Jā, atrasties šeit, jebkurš ir teicis, ka tā ir lieliska iespēja bagātināt sevi.

9. Kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Pavisam vienkārši - viņam ir jābūt tam visām īpašībām ko mēs gaidām jebkurā brīdī no cilvēka, viņam ir jābūt draudzīgām, mīļām, atsaucīgam, tik elementāras, mazas lietas, tas pašas, kas vajadzīgas, īpašības, ko mēs redzam mātes attiecībā ar bērnu. Jā, kādas mums visiem ir, bet ikdienā viņas ir pazudušas ekonomisko apstākļu dēļ, mēs protam tikai kliegt, tikai dusmoties, neapmierināti ar savu dzīvi utt. Un vēl, protams, jābūt zināšanām kas ir cilvēks ar garīgiem un psihiskiem traucējumiem, un drusciņ jāzina kā kurš uz ko var reaģēt, piemēram citam klientam, viņu nedrīkst samīļot, jo viņš ļoti asi uz tādām lietām reaģē. Tātad jābūt kādam mazam zināšanām, ko jums vienmēr sniegs, ja jūs uzsāksiet darbu ka brīvprātīgais DAC.

10. Kāda būtu brīvprātīga loma un veicamās aktivitātes DAC?

Milzīgi daudz un dažādi. Visvieglāk ir atnākt un parunāties, tas neprasa daudz – nedaudz laika, mierīgumu, tas prasa sirds siltumu un tas neprasa būtībā pilnīgi neko. Otrs - daudz un

dažādas zināšanas, visplašākās, ar ko mēs satopamies ikdienā, padancot, varbūt kādreiz kopīgi kaut ko pagatavot, viņiem patīk klausīties, paradīt vēl kādas lietas. Tagad, arī tie, kas kādreiz datoru nu uz „jūs” bija, Youtubā patīk skatīties video klipņus, darbiniekiem ar tiem nav laika nodarboties, tas liekas ir tik ļoti vienkāršās un tas prasa laiku un tas prasa pacietību... Un viņi nemāk atrast šos klipņus, daudzi nekad arī nemācēs, tas kas mums liekas elementāri... Un tā brīvprātīga loma būtu ļoti liela, ja tikai katrs atvērtu savu sirdi un padomātu, ka vismaz reizi mēnesi atnāktu uz centru. Tas ir tik maz būtībā, tā ir katra tāda sirds nepieciešamība, sirds vajadzība, man tikai žēl ka šodien laiks ir tāds kāds viņš ir.

11. Kādas gaidas Jums būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC?

Gaidas būtu vispār viņus sagaidīt, tikai viena atbilde - vispār sagaidīt brīvprātīgos.

12. Ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Nu grūtības varētu būt tajā, ka nesaprot kas ir cilvēks ar garīga rakstura traucējumiem, tur ietilpst arī ar psihiskām saslimšanām un garīgām, mēs tomēr dienas centros nodalām, jo mūsu pakalpojumā viens ir cilvēki ar psihiska rakstura saslimšanām un šeit ir, tepat aiz sienas, ar garīga rakstura traucējumiem, un tur ir drusciņ atšķirība niansēs. Un tas varētu būt tās grūtības, ja brīvprātīgajam neviens nepastāsta, kas ir, man liekas, neiespējami, ka cilvēks nāk strādāt, tad viņš tiek iepazīstināts, mazas lietiņas, kas tomēr ir jāzina, jo no vienas puses mēs visi esam cilvēki, bet no otras puses ir jāzina tādas mazas lietas, mazas nianses. Jo ne par velti šie cilvēki atrodas dienas centros, un tas var būt ir ļoti grūti. Sabiedrībā arī diemžēl nav iepazīstināta, ko mēs sagaidām no tiem cilvēkiem un kā pret viņiem nedrīkst izturēties. Tāpēc arī ir šī divkopienu sabiedrība, kur ir viena puse un otra puse.

Lūdzam Jūs sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistībā ar šo tēmu.

Par to papildus informāciju, es gribu teikt tā, kad sabiedrība nav un ļoti ilgi nebūs gatava pieņemt šos cilvēkus, nav un nebūs vēl tik ātri. Bet kāda vaina tas ir? Es domāju ka tā ir nu droši vien informatīvas bāzes trūkums par šiem cilvēkiem. Kad bija 1993. gads, Latvija tikko ieguva neatkarību, likās, ka viss ir tā kā kartībā, bet šodien mums ir dienas centri, grupu mājas, grupu dzīvokļi, dažādi pakalpojumi un salīdzinot ar to gadu. Bet es gribu teikt, ka sabiedrībā kā tādā ir negatīva attieksme pret šiem cilvēkiem, ļoti negatīva, piemēram, mēs bijām ar saviem klientiem ratiņkrēslos, kur ir uz Melngalvju nama. Un tur bija sieviete, padzīvojusi, mūžu nodzīvojusi, jā, saka „jūs tur ar saviem ratiem pazūdiat no tejiņas”... Nu bet mēs ar tiem ratiem arī gribam to koncertu skatīties... Un es gribu teikt, protams, daudzās vietas respektē, ir atbalsts, utt., bet man liekas ka mēs kritām atpakaļ stipri vien, un tas ir tikai tāpēc, ka tīri šīs sociālekonomiskās problēmas, viennozīmīgi. Un arvien vairāk arī klienti saka

– tur nepieņem viņus, tur nepieņem, un nu žēl, jo viņi paliek arvien vairāk noslēgušies savās četrās sienās, savā dienas centrā. Protams, mēs ejam, mēs ejam sabiedrībā, bet... Arī trolejbusā, nu... Cilvēki ir kāpuši ārā kad mēs iekāpjam vairāki cilvēki desmiti un kaut gan man jāsaka, ka klienti māk uzvesties, pieklājīgi, viņi varbūt izskatās savādāki, bet tāpēc nav jākāpj ārā no trolejbusa, un vēl jāceļ skandāls, nu bet tā ir realitāte.

4. Intervija

1. Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?

Piesaistītu kā papildspēku noteikti uz kaut kādiem pasākumiem, tad, kad vajadzīgi papilddarbinieki, tas ir pirmkārt, un...otrkārt, lai paplašinātu cilvēku loku, ar kuriem ir saskarsme mūsu klientiem.

2. Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?

Bija mums iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu, bet nu ne gluži laba. Jo patiesībā šis darbs ir tomēr paredzēts tā kā, nu , eh... zināmā mērā brīvprātīgai kustībai Latvijā kā tādai ir atbildības trūkums. Kad cilvēks apsola un apņemas kaut ko darīt, tad arī to vajag pildīt, jo tas nav vienreizējs pasākums. Pildīt saistības kaut kāda ilgāka laikā ir daudz sarežģītāk, nekā, teiksim, atnākt vienu reizi, jā, nevar saprast ko izklaidē - mūsu klientus vai pats sevi. Mums bija savstarpējie līgumi, bet, patiesību sakot, tas līgums nav saistošs, ja nav apmaksas par darbu, tā ir katra griba, gribu nāku, gribu nenāku. Cilvēki tā kā atnāk ar domu, ka varētu kaut ko darīt, bet pēc tam tā interese ātri pazūd.

3. Kā brīvprātīgā palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?

Nodarbību organizēšana, ēēē, kaut kur pavadīšana kādās izzinošās ekskursijās, netālu kaut nu tepat, visu to, ko dara mūsu darbinieki, protams, kas arī brīvprātīgos pašus interesētu. Jā, bet nu ilgstoši, jo cilvēki ar intelektuālo atpalcību, ar viņiem vajag strādāt rūpīgi un pacietīgi, jo to, ko tu viņam tagad kaut ko jaunu iemācīji, viņš to ātri aizmirsis.

4. Kas, Jūsuprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Kopējā sabiedrības neizglītotība, tas ir pirmkārt. Otrkārt, visi labprātāk pastrādā ar maziem bērniņiem, kuri ir jauki, smuki un pūkaini, bet tiklīdz viņi izaug, tad viņiem interese zūd.

5. Kas, Jūsuprāt, varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Grūti teikt, hm..., ja cilvēkam ir vēlme... Patiesību sakot, kas cilvēku var pozitīvi ietekmēt, visi tie, kas mācās vai sākuši kaut kur strādāt, viņi patiesība ir aizņēmti, viņiem brīva laika, kuru veltīt labdarībai, nu nav, tas ir viens. Un otrs, ka mūsu tradīcijās nu nav tādas nodarbošanās ar brīvprātīgo darbu.

6. Kāda, Jūsprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?

Obligāti tā ir instruktāža, noteikt katrai pusei pienākumus, kas par ko ir atbildīgs. Tāpat brīvprātīgajam jāpastāsta par mērķa grupu, jo tā ir ļoti specifiska, jāiepazīstina ar mūsu centra darbību. Institūcijai vajag nodrošināt brīvprātīgajam visu nepieciešamo, lai viņš vēlētos pie mums palikt.

7. Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?

Visas tās iespējas, kādas ir pieejamas jebkuram institūcijas darbiniekiem. Plus vēl papildus, brīvprātīgajam būs pašizaugsmes iespējas, iespēja ieviest kaut ko jaunu mūsu ikdienā. Nu jā, kāpēc gan nē, ja viņa idejas mums būs derīgas, mēs labprāt tās ņemtu vērā. Mūsu kolektīvs ir atvērts visam jaunam un lietderīgam.

8. Kādai jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt?

Tādai, kādā brīvprātīgais justos atbalstīts, vajadzīgs, saprasts....hm, nu, lai viņam patiktu pie mums, lai viņš jebkurā laikā, kad viņam būs nepieciešams, saņemtu atbalstu un palīdzību. Nu jā, galvenais, lai viņš pats justos labi mūsu kolektīvā.

9. Kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Nu kā, prasmes, mums jau katram visas nepieciešamās prasmes ir attīstītas, ja nē, tad tās var apgūt. Es nedomāju, ka brīvprātīgajam darbiniekam jau jābūt kaut kādām priekšzināšanām, visu to viņš apgūs procesā, protams ar mūsu palīdzību. Patiesību sakot, galvenais, lai ir vēlme strādāt ar mūsu klientiem, lai ir vēlme, lai pamēģina, ja nesanāks, tad nu nekas...Šajā gadījumā jāsaka ka „darbs dara darītāju”.

10. Kāda būtu brīvprātīgā loma un veicamās aktivitātes DAC?

Droši vien viņš varētu darīt visu to, ko visi pārējie mūsu darbinieki, protams, ja viņš to vēlētos. Tas ir, viņam būtu jāievēro dienas centra kārtība, bet ne piespiedu kārtā. Un, protams, mēs nekādā gadījumā neizceltu, ka tas, re kur, ir brīvprātīgais, tāpēc viņam ir mazāk tiesību uz kaut ko.

11. Kādas gaidas Jums būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC?

Droši vien godprātīgi pildīt savus pienākumus, darboties pie mums ar interesi, nevis darīt to piespiedu kārtā, galvenais vēlēties un varēt palīdzēt mūsu klientiem, jo mūsu klienti visu jūt, kad cilvēks ir atklāts un draudzīgs, un kad viņš ir kādu ne visai labu motīvu vadīts.

12. Ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Es domāju brīvprātīgais var ar to saskarties, ka..., ka..., ka viņš var vilties. Viņš var atnākt uz šejieni ar vieniem nodomiem un priekšstatu par darbu un cilvēkiem šajā institūcijā, un pēc tam viņam var izveidoties pavisam cits viedoklis. Dažiem cilvēkiem darbs ar šo mērķa grupu var likties sarežģīts, bet nekādā gadījumā nav jābaidās no mūsu klientiem, jo viņi ir atvērti jauniem kontaktiem, viņi ir neviltoti, protams, katram ir savas īpatnības, nu kā jau mums visiem.

Lūdzam Jūs sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistībā ar šo tēmu.

Intervējamais nesniedza papildus informāciju.

5. Intervija

1. Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?

Tā nu mūsu biedrība piesaista šos te brīvprātīgos, un tas ir vairāk saistīts ar to, ka ir darbinieku trūkums, budžets, kas mums ir paredzēts, nu teiksim, dažādām aktivitātēm, ir krietni par mazu, tad mēs piesaistām jaunus cilvēkus, brīvprātīgos, kuri var te nodarboties ar jauniešiem. Tas ir tā kā viens aspekts, un otrs ir tas, ka jauniešiem tās nodarbības var būt daudzveidīgākās, jo brīvprātīgie ir jaunie cilvēki, kuriem nu tā kā ir daudz radošu ideju un viņi var to mūsu darbā pielietot. Jo mūsu jaunieši ir ļoti atvērti, viņiem patīk viss jaunais, un tie darbinieki, kuri strādā jau ilgi, tajā ikdienas rutīnā varbūt nespēj kaut ko jaunu izdomāt, jo viņiem ir tie pienākumi, ikdienas veicamie, un tad tās inovācijas dažkārt aizmirstas, un tāpēc tie brīvprātīgie ir, kuri tad atsvaidzina nodarbību klāstu, teiksim. Nu tas tā kā varētu būt par iemesliem...

2. Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?

Nu pieredze ir ļoti laba, un jāsaka tā, šogad tieši ir ļoti aktualizējušies šie brīvprātīgie, vienu brīdi bija liels klusums, ekonomikas apstākļu dēļ, bet šogad un pagājušā gada beigās principā nu ļoti tāda aktīva kustība, tāds pieplūdums pa visiem centriem ir, mums ir 5 DAC, un tad pa šiem 5 centriem ir kādi 10 brīvprātīgie vismaz. Jā, protams daži nāk, nu viņi nenāk katru dienu, nāk kādu konkrētu dienu nedēļā, mums ir sporta nodarbības, brīvprātīgie piedalās sporta nodarbībās, ir mūzikas, ir deju brīvprātīgie. Nu ļoti liels un dažāds spektrs. Daži ir tādi, kuri dodas pastaigās ar jauniešiem, nu dažādi... Brīvprātīgie ir atbildīgi, ir, protams, atsevišķi gadījumi, kad nu brīvprātīgie kaut ko sola, bet neizdara, bet mēs jau saprotam, ka viņi ir brīvprātīgā darba veicēji, un viņiem nav nekāds pienākums..., bet mēs ar viņiem arī parakstam līgumus, kur arī ir atrunāta kārtība un katras puses pienākumi, nu tādas nelielas lietas.

3. Kā brīvprātīgā palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?

Nu kā, es jau tā kā minēju iepriekš, kad droši vien tas inovatīvās lietas, ko viņi ienes, ja, kad kaut kādas radošas nodarbības, jaunās vēsmas. Kad darbinieki strādā te uz vietas, un kad vieni un tie paši, vieni un tie paši, un kad jauniešiem kaut kas jauns, nu tad viņi ļoti priecājas, tas viņiem tā kā tāds ļoti būtiskākais ir. Nu jā, noderīga viņu palīdzība var būt dažnedažādos aspektos. Teiksim, tos centros, kur ir jaunieši ratiņkrēslos, brīvprātīgie ir būtisks papildspēks, kuri pavada mūsu jauniešus.

4. Kas, Jūsaprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Nu droši vien, nu varbūt ne tā gluži kā negatīvi, viņi ir brīvprātīgie, no viņiem tik liela tā atbildība netiek prasīta, bet tomēr ir jāatbild, piemēram, sporta nodarbībās, ir jāseko līdzi jauniešiem, lai ar viņiem nekas tur slikts nenotiek, un tāpēc bieži vien nodarbībās, kur brīvprātīgie, mēs piesaistām papildus darbinieku, kas ir mūsu darbinieks, un tad ir tā drošības sajūta, ka nu nekas slikts nenotiks. Nu jā, šiem brīvprātīgiem bieži vien nepatīk šī atbildības uzņemšanās, tas var negatīvi ietekmēt. Vēl tas, ka mums ir diezgan specifiskā mērķa grupa, un mūsu jaunieši ir skaļi un tai pat laikā ļoti grib draudzēties, dažkārt var būt kāda agresijas lēkme, tā tad tas varētu tā biedēt brīvprātīgos. Kopumā, kad pie mums nāk tie brīvprātīgie, viņi vienmēr kaut kā pozitīvi noskaņoti. Tie, kas nāk uz šejieni, viņi jau apmēram kaut ko ir palasījuši, ir kaut kāds priekšstats par šo mērķa grupu. Vairāk vai mazāk tie brīvprātīgie jau nāk no kaut kādām augstskolām, kad viņu profesija saistīta ar psiholoģiju vai sociālo darbu.

5. Kas, Jūsaprāt, varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Nu pozitīvi, nu tas ir tas, ka pats BD ir ar pozitīvu tendenci, kad brīvprātīgais ir sapratis, ka viņš grib izdarīt kaut ko labu sabiedrības labā. Un tad arī mēs mūsu mērķa grupu varam pieskaitīt pie negatīva, bet tai pat laikā atkal pie pozitīva, teiksim, viņiem ir grūti kaut ko jaunu iemācīt nekā parastiem jauniešiem, pat, ja viņi kaut ko iemācās, viņiem vienmēr tas ir jāatkārto, bet kad tas izdodas, tad tev ir tāds liels gandarījums par to, tas nāk dubultā. Piemēram, ja tu viņiem dejā iemāci kaut kādu jaunu kustību, tad tas ir liels sasniegums, un tas arī ir pozitīvais. Teiksim, mūsu darba kolektīvs ir atsaucīgs, draudzīgs, mēs arī rakstam dažādus projektus, kuros ir iespējams iesaistīties. Kas ir arī pozitīvi, ka ir dažādi festivāli, kuros viņi var piedalīties kopā ar mūsu centriem. Ar jauniešiem kaut kur doties ekskursijās, tas arī ir pozitīvs.

6. Kāda, Jūsprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?

Nu kā es jau teicu, mēs slēdzam līgumu, viņi ir juridiski precīzi izstrādāti, viņi ir pēc mūsu pieredzes sastādīti. Tur atrunātas lietas, kāda atbildība mums ir jāuzņemas, kāda brīvprātīgajam, kādi pienākumi ir viņiem, un kādi atkal mums. Bet nu tas galvenais, lai tam darbiniekam būtu nodrošināta telpa, lai viņam būtu piemēroti apstākļi darbam, viss darbam nepieciešamais, instrumenti, palīglīdzekļi. Un atbildība nu par drošību arī, drošības instruktāža, lai viņam mūsu organizācijā ir droša vide.

7. Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?

Nu šeit varētu būt iespējas, nu kādas? Iesaistīšanās projektos, tas man pirmais nāk prātā. Vienalga jebkura brīvprātīgā iesaistīšana ir jau BD attīstība. Jo viņi ar savu darbu ienes kaut kādas nu vēsmas, nodarbības.

8. Kādai jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt?

Nu pirmkārt, tas ir jābūt darbinieku atsaucībai, pretimnākošam kolektīvam, un, protams, arī ir jāpielāgojas brīvprātīgajam, ja, teiksim, tanī dienā viņam ir ērtāk būt tikos un tikos, bet nākamajā dienā viņš būs no tikiem līdz tikiem. Jo brīvprātīgais tomēr to laiku sev izbrīvē, kad viņš spēj un nāk, mums tomēr ir jāmēģina pielāgoties brīvprātīgajam. Arī jābūt labiem un piemērotiem darba apstākļiem, kā es jau teicu. Mēs cenšamies viņus iekļaut kolektīvā, lai viņi jūtas kā savējie. Brīvprātīgajam vienmēr ir jābūt novērtētam.

9. Kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Par prasmēm un zināšanām tas ir tāds jautājums atkal, kas mums ir vajadzīgs, mums ir vajadzīgi, lai brīvprātīgais būtu ar kaut kādām sportiskām prasmēm, lai varētu vadīt sporta nodarbības, deju un mākslas nodarbībās, tad atkal kaut kādām zināšanām un prasmēm attiecīgajā nozarē. Par tām pamata prasmēm un zināšanām, nu vairāk pat es minētu rakstura īpašības, jābūt empatiskam, jābūt komunikablam, atvērtam, atsaucīgam, nu tā kā vairāk man nāk prātā. Te arī ir vajadzīga īpaša pieeja, strādājot ar mūsu jauniešiem, jo tomēr ne visi to spēj un ne visi to var. Tas ir tur iekšā - ja tu to vari, tad arī tev viss aizies un tu spēsi strādāt ar mūsu klientiem.

10. Kāda būtu brīvprātīgā loma un veicamās aktivitātes DAC?

Tā loma un veicamās aktivitātes ir atkarīgas no tā, ko viņš spēs un varēs, ko, protams, viņš pats vēlēšies. Ja viņš, teiksim, ir brīvprātīgais sporta nodarbībās, tad viņš arī ar to un nodarbojas.

11. Kādas gaidas Jums būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC?

Protams, kad pēc iespējas lai viņam labāk notiek komunikācija ar mūsu jauniešiem, nu arī atbildība par savu darbu, ievērot kaut kādus mūsu lūgumus, kārtību, ieteikumus, nu kā būtu labāk, lai viņi tā kā nesāk darīt kaut ko tādu, kas nesakrīt ar mūsu vīziju. Lai brīvprātīgais pie mums pēc iespējas ilgāk nostrādā, lai tā sadarbība ir veiksmīga.

12. Ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Nu jā, nu tas grūtības varētu būt tas, kad ne visi var pieņemt mūsu jauniešu, jo tomēr tā ir specifiska mērķa grupa, varbūt, ka neveidosies kontakts ar mūsu jauniešiem, kaut gan nebija tādas pieredzes, vienmēr ir izveidojies kontakts.

Lūdzam Jūs sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistībā ar šo tēmu.

Intervējamais nesniedza papildus informāciju.

6. Intervija

1. Kādu iemeslu dēļ Jūs piesaistītu brīvprātīgos darbiniekus?

Nu pirmkārt jau droši vien tāpēc, ka mūsu sabiedrībā cilvēki izturas pret šiem mūsu klientiem ar neizpratni, ja viņi ierauga šādus cilvēkus uz ielas, ne visi protams, tad attieksme ir dažāda, it sevišķi var būt no jauniešiem, varbūt no pusaudžiem, jo viņi ir savādāki nekā mēs, dažreiz uzvedas savādāk nekā mēs. Un piesaistot šos brīvprātīgos, tad viņi ikdienā nonāk kontaktā ar šiem cilvēkiem, tad viņi saprot, ka mūsu klienti ir tādi paši kā mēs, tikai viņi ir slimi un viņu slimība izpaužas tādējādi. Un es arī savus bērnus vienmēr piesaistu dienas centrā, lai viņi kopā brauc arī uz nometnēm ar klientiem. Un esmu pārliecināta, ka viņi nekad nemiesies par šiem cilvēkiem, kad viņi nemēģinās kaut kā īpaši jocīgi pret viņiem izturēties, kad pieņems viņus tāds, kādi viņi ir. Dažreiz ir vajadzīga kāda palīdzība, teiksim, darbinieki mums uz vietas ir nokomplektēti, notiek ļoti daudz dažādas nodarbības dienas centrā, ļoti daudz labi speciālisti strādā, piemēram ir mūzikas pulciņš, ir arī teātra studija, ir psihologs, psihiatrs, un psihoterapeits, un zīmēšanas nodarbības, kustību nodarbības. Bet dažreiz ir tā, ka šīs te brīvprātīgais būtu vajadzīgs dažādos pasākumos, piemēram sporta pasākums, kad ir izbrauciens, ir jāpalīdz laukums jāsakārto spēlēm, vai arī šajās nometnēs, kur ir vajadzīgi tādi pieskatītāji, palīgi, atbalstītāji, audzinātāji. Nu tie varētu būt tie gadījumi.

2. Kāda Jums ir iepriekšējā pieredze ar brīvprātīgo piesaistīšanu DAC?

Nu vispār ļoti laba pieredze, es neko sliktu nevaru teikt. Mums, piemēram, ir tāda māksliniece, Līta Bērziņa ir ļoti daudz kā brīvprātīga strādājusi DAC, viņa ir kā noformēšanas darbiniece strādājusi, tad kad mums ir kādi pasākumi, viņa ir palīdzējusi tērpus gatavot kā

brīvprātīgā bez samaksas. Ir draugi, paziņas, kas fotogrāfē vai iedod kādu tehniku un viņiem pat prātā neienāk ka viņi varētu paprasīt samaksu par to. Mums ir ļoti daudz labu un sirsnīgu cilvēku, bet viņi paši nezin kur iet, kam palīdzēt. Mums varbūt šīs brīvprātīgais darbs Latvijā vēl nav tik ļoti izplatīts kā tas ir ārzemēs, tāpēc caur paziņām un draugiem viņi uzzina par to ka vajadzīga palīdzība, viņi nekad neatsaka. Man ir laba pieredze, to es varu teikt.

3. Kā brīvprātīga palīdzība var būt noderīga DAC klientiem?

Nu es domāju ka viņa var būt noderīga tā kā mūsu klientiem ļoti patīk jaunas sejas, kad ir kaut kādas pārmaiņas, mums visiem patīk pārmaiņas dzīvē, un viņu vienīga pārmaiņa ir šīs DAC. Un ja nāk vēl kaut kādi cilvēki no malas pie viņiem brīvprātīgie, tad klientiem ir interesanti aprunāties ar viņiem, iepazīt viņus no jauna, cilvēkus, un kontaktēties ar viņiem, jo katram mums ir kaut kas cits ko ienest šajā dienas centrā, ko parādīt, ko pastāstīt. Tā arī ir tā palīdzība - tieši kontaktu veidošanā, jauni kontakti īstenībā.

4. Kas, Jūsaprāt, varētu negatīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Nu tā varētu būt cilvēku neizglītotība un nezināšana kas ir cilvēks ar garīga rakstura traucējumiem. Tie kas ar to nav sakārušies, viņiem lielākoties ir maldīgs priekšstats par šo mērķa grupu, dažādi stereotipi. Nu jā, tā varētu būt tā nezināšana, kad teiksim dzird to vārdu, tad iedomājas nezin ko, ka tas ir bīstami, un tā. Bet patiesībā tā nav, jo cilvēks lieto medikamentus, īstenībā viņi ir ļoti sirsnīgi un ļoti forši cilvēki.

5. Kas, Jūsaprāt, varētu pozitīvi ietekmēt brīvprātīgā darbinieka vēlmi iesaistīties DAC?

Ir noteikti tas, ka viņi... kad saskaras ar šiem dienas centra klientiem, redz, cik viņi ir atvērti, cik viņi ir priecīgi, cik viņi ir laimīgi par to, ka pie viņiem kāds ir atnācis ciemos, kad ar viņiem kāds nodarbojas... Un tad jau ir šis te princips – brīvprātīgais it kā dod, un saņem atpakaļ no šīm dienas centra klientiem to, ka viņi ir pateicīgi par to.

6. Kāda, Jūsaprāt, ir tās institūcijas atbildība, pienākumi, kura nolēma piesaistīt brīvprātīgo darbinieku?

Nu galvenais pienākums, es domāju, vispār iepazīstināt brīvprātīgo ar mūsu institūciju, ar darbiniekiem, ar klientiem, kā mums te notiek mūsu darbs. Lai būtu tā pozitīva vide šim cilvēkam. Arī pienākums, kā tāda formalitāte, noslēgt vienošanos gan par brīvprātīga pienākumiem, gan par mūsējiem. Nu īsumā tie būtu tie pienākumi.

7. Kādas iespējas DAC var piedāvāt brīvprātīgajam, lai atbalstītu un veicinātu BD attīstību?

Visi brīvprātīgie kas te grib nākt, es varētu teikt lai tik nāk, jo darbu mēs vienmēr varam atrast, jo ir ko darīt – mums ir daudz dažādas aktivitātes, brīvprātīgie varētu daudz ko darīt,

piemēram, kad ir kādi svētki, mēs noformējam zāli, vai vispār visu dienas centru, jo ļoti daudz ko var palīdzēt, kaut ko izgriezt, šūt, katrs kaut ko mums māc.

8. Kādai jābūt institūcijas videi, lai brīvprātīgais būtu motivēts strādāt?

Nu es domāju kā pirmkārt jau šai videi jābūt pozitīvai, nevis negatīvai, jā, kad cilvēki ir pozitīvi.. jābūt šai pozitīvai videi, lai viņi redzētu, ka... kad viņiem ir patīkami šeit ienākt, kad viņus šeit sagaida... Nu jā, es domāju ka tas ir attiecības, tādas pozitīvas tajā visā.

9. Kādām prasmēm, zināšanām, īpašībām jāpiemīt brīvprātīgām darbiniekam, lai varētu strādāt DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Prasmēm... Nu es domāju ka galvenais viņam ir jāgrib. Ne, nu protams, ja viņš vairāk teiksim zinātu par klientu grupu, medicīniski, varbūt ka kaut ko vairāk palīdzētu. Galvenais es domāju ka ir jābūt tādām cilvēcīgām, saprotošām, tādām... vienkārši iekļauties šajā vidē, kolektīvā, un nebūt tādām inertām, būt aktīvam, atvērtām, draudzīgām, un arī jāsaka pozitīvām.

10. Kāda būtu brīvprātīga loma un veicamās aktivitātes DAC?

Nu es jau pieminēju īstenībā, vai ne, kā tā loma ir tāda, nu vienkārši iekļauties tai vidē, būt ar kaut ko interesantam šīm dienas centram un centra klientiem. Un aktivitātes – pilnīgi jebkādas, viņš var mācīt jaunu deju, vai soļus, ja viņš gribēs to, vai kādu spēli iemācīt, kaut ko pagatavot, vai uzšūt, vai pat ēst sagatavot.

11. Kādas gaidas Jums būtu pret brīvprātīgo, uzņemot viņu DAC?

Nu lai viņam būtu interese to darīt, lai viņš nav te tā, ka viņam ir uzdots kaut kur universitātē vai kaut kur „ej kā brīvprātīgais, tev obligāti ir jāiziet šīs dienas centrs”, ja viņš te ir piespiests nākt, tādus mums nevajag. Mums vajag tādus cilvēkus, kuram pašam tas interesē. Mums arī nāk ļoti daudz jauniešu, mums „ēnotāju” dienā ir bijuši 5 ēnotāji. Man liekas, ka jaunieši ir ļoti forši tagad, īpaši pēdējie 2 gadi, es teiktu pat ka pēdējais gads ir tāds aktīvāks brīvprātīgo gads.

12. Ar kādām grūtībām brīvprātīgais var sastapties, strādājot DAC ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Neredzu nevienu grūtību īstenībā, nav tur nekā īpaša, viņi ir tādi paši cilvēki kā mēs, viņi pat ir labāki, jo nav šīs maskas uz sejas, viņi ir tādi kādi viņi ir – ja viņi ir sabēdājušies, tad sabēdājušies, ja viņi ir priecīgi, tad no sirds priecīgi. Viņi ir mīļi, viņi māc pateikt „paldies”, ko bieži mēs nevaram pateikt. Viņi ārkārtīgi novērtē, ka ar viņiem strādā, vada nodarbības. Nu tā.

Lūdzam Jūs sniegt papildus informāciju, ja tāda ir saistībā ar šo tēmu.

Intervējamais nesniedza papildus informāciju.

Dienas aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem brīvprātīgo darbinieku interviju transkripcijas

1. Intervija

1. Kāds ir Jūsu vecums?

Man ir 23 gadi.

2. Cik ilga darba pieredze brīvprātīgajā sektorā Jums ir?

Es sāku brīvprātīgi darboties no 14 gadiem. Sākumā brīvprātīgi darbojos jauniešu iniciatīvas klubā un projektos. Protams, ja to var uzskatīt par brīvprātīgo darbu. Bet aktīvi iesaistījos brīvprātīgajā darbā DAC tikai nesen, apmēram gadu atpakaļ.

3. Kur Jūs uzzinājāt par BD iespējām?

Es par tām dzirdēju gan universitātē, gan masu medijos.

4. Kas Jūs pamudināja strādāt BD?

Parādījās brīvais laiks un gribējās kaut kā lietderīgi pavadīt laiku. Man liekas, ka, nodarbojoties ar brīvprātīgo darbu, es pilnveidojos kā personība, es tālāk attīstos kā personība. Nu ja, nu kas vēl? Droši vien arī tas, ka vēlējos izmēģināt kaut ko jaunu, atrast jaunus draugus, ja ne draugus, tad paziņas. Man vispār liekas, ka brīvprātīgais darbs ir cēls darbs.

5. Kāpēc nolēmāt strādāt BD tieši sociālajā sfērā un ar šo mērķa grupu?

Tāpēc, ka mans kaimiņš ir persona ar garīga rakstura traucējumiem un viņš ir dienas aprūpes centra klients. Es jau no pašas bērnības viņu pazīstu, un apmēram zinu šīs mērķa grupas specifiku. Es vienmēr viņam palīdzu apgūt kaut ko jaunu, bieži pavadu ar viņu laiku. Un tad es izdomāju, ja es palīdzu viņam, tad kāpēc man nepalīdzēt citiem cilvēkiem ar šādu te problēmu? Tad es izmēģināju un man iepatikās. Kāpēc sociālajā sfērā? Laikam tāpēc, ka man tas ir tuvs, man vienmēr patīk komunicēt ar cilvēkiem.... un psihologs es esmu diezgan labs, kā man liekas.

6. Kas ietekmēja konkrētas institūcijas izvēli?

Tieši tas, ka mans kaimiņš apmeklēja šo institūciju. Es vairākas reizes viņu pavadīju līdz tai, un biju pazīstama ar tās darbiniekiem.

7. Kādi ir Jūsu ieguvumi no BD DAC?

Katru reizi, kad es tur esmu, es jutos ļoti gandarīta. Kad es izeju no institūcijas uz mājām, es esmu pārpildīta ar pozitīvām emocijām. Vienkārši šie cilvēki ir tik... tik dzīvespriecīgi un aizraujoši, viņi redz šo pasauli pavisam savādāk, neskatoties uz viņu problēmām. Galvenais ieguvums laikam ir tas, ka man patīk ar viņiem komunicēt un kaut ko no viņiem mācīties.

Piemēram, ko Jūs varētu no viņiem iemācīties?

Mm.. Piemēram, kā pavisam citādāk uztvert to, kas notiek mums apkārt. Sliktajā saskatīt arī kaut ko labu... priecāties par dzīves sīkumiem, nu un vēl daudz kas, tā jau uzreiz nevaru nosaukt.

8. Kā Jūs varētu raksturot personas ar garīga rakstura traucējumiem?

Kā es jau teicu, viņi atšķiras no mums pārējiem, bet viņi ir daudz priecīgāki, laimīgāki, spēj priecāties pat par sīkumiem, par to, ka šodien ārā ir uzsnidzis tik smuks sniegs. Protams, šim personām ir grūti, it īpaši, ja nav tas, kas viņus atbalsta un palīdz tām.

9. Ar kādām grūtībām Jūs saskārāties, brīvprātīgi darbojoties DAC?

Personīgi man nebija nekādu grūtību. Ja vien tas, ka dažreiz viņi nevar kontrolēt savu rīcību vai runu, un var, piemēram, kaut ko pateikt nevietā, bet to nav jāuztver personīgi. Ir jāsaprot viņu specifika.

10. Vai Jums bija nepieciešama apmācība, uzsākot BD DAC? Vai tā tika piedāvāta?

Nē, nebija nekādas apmācības. Nezinu, vai tā man bija nepieciešama?

11. Kāda Jums ir atsauksme par BD DAC? Vai ieteiktu citiem darboties brīvprātīgi šajā sfērā?

Man ir tikai pozitīvas atsauksmes. Protams, ieteiktu tiem cilvēkiem, kuri ir saistīti ar sociālo sfēru vai kuriem bija/ir tieša saskarsme ar šiem cilvēkiem. Ko es viennozīmīgi zinu, ka nav jābaidās no šiem cilvēkiem. Bet, ja vienkārši cilvēks grib palīdzēt citiem, tad es labprāt ieteiktu pamēģināt tieši ar šiem cilvēkiem, jo mūsu palīdzība viņiem ir svarīga un vajadzīga.

12. Kādas pārdomas vai šaubas jums bija pirms izlēmāt strādāt BD DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem?

Man nebija nekādu šaubu vai negatīvu pārdomu. Es zināju, ka vēlos izmēģināt, ja nesanāks, tad meklētu kaut ko citu.

Vai es pareizi saprotu, ka Jums nebija nekādu šaubu par šo mērķa grupu, jo Jums jau bija iepriekšējā saskarsmes pieredze ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?

Jā, tieši tā.

2. Intervija

1. Kāds ir Jūsu vecums?

23 gadi.

2. Cik ilga darba pieredze brīvprātīgajā sektorā Jums ir?

Apmēram 4 mēneši.

Un kopš kur laika Jūs ar to nodarbojaties?

Mana pirmā pieredze brīvprātīgajā darbā sākās aptuveni pirms gada.

3. Kur Jūs uzzinājāt par BD iespējām?

Par šo iespēju uzzināju internetā, biju lasījusi par brīvprātīga darba piedāvājumiem vairākās mājas lapās un mani tas piesaistīja.

4. Kas Jūs pamudināja strādāt BD?

Pirmkārt jau vēlēšanās palīdzēt cilvēkiem, piedāvāt savu palīdzību bez jebkāda atalgojuma. Nu, varbūt ne gluži bez jebkāda atalgojuma, jo šajā gadījumā par atalgojumu es uzskatu iegūto pieredzi.

5. Kāpēc nolēmāt strādāt BD tieši sociālajā sfērā un ar šo mērķa grupu?

Man bija vēlme tuvāk iepazīties ar šo te mērķa grupu, tās vajadzībām, kā arī ar to, kā notiek sociālais darbs ar šiem cilvēkiem, kādi pakalpojumi viņiem tiek nodrošināti. Man tas viss likās interesants.

6. Kas ietekmēja konkrētas institūcijas izvēli?

Nu pirmam kārtām tīri praktiskums – tās izvietojums, jo šīs dienas centrs atrodas netālu no mājām. Nozīmīgi bija arī tas, vai tajā vispār notiek brīvprātīgais darbs.

7. Kādi ir Jūsu ieguvumi no BD DAC?

Brīvprātīgi strādājot šajā dienas centrā, tuvāk iepazīnos ar mērķa grupu, tās vajadzībām. Tas man bija liels izaicinājums, kas prasīja pacietību, ticību saviem spēkiem. Reizēm bija nepieciešams pārvarēt kaut kādas savas iekšējas bailes, atbrīvoties no sabiedrībā pastāvošiem stereotipiem par šiem cilvēkiem. Beigās man mainījās skats uz dzīvi, kas lielā mērā ietekmēja arī personību.

8. Kā Jūs varētu raksturot personas ar garīga rakstura traucējumiem?

Manuprāt, viņus varētu raksturot teiciens - pieaugušais ar bērna dvēseli. Tie ir cilvēki, kuri apstājas noteiktā attīstības posmā un tikai dažiem izdodas pielāgoties pieauguša dzīvei.

9. Ar kādām grūtībām Jūs saskāraties, brīvprātīgi darbojoties DAC?

Visgrūtākais droši vien bija klientu atmiņas nenoturība - bija nepieciešams katru reizi no jauna atgādināt kas es esmu un ko daru. Šiem cilvēkiem raksturīga ir arī uzmanības nenoturība – bieži vien bija grūti vadīt nodarbības, kad tikai 3 cilvēki no 20 klausās ko es stāstu, kā arī bija nepieciešams atkārtot uzdevumu vairākkārt un sekot tam, kā šis uzdevums tiek izpildīts. Klientu dažādas psihiskas ievirzes, kad viņiem bija nepieciešams turēt mani aiz rokas visu laiku... vai arī pēkšņas epilepsijas lēkmes. Pie tā visa vajadzēja pierast.

10. Vai Jums bija nepieciešama apmācība, uzsākot BD DAC? Vai tā tika piedāvāta?

Apmācības bija nepieciešamas, jo es par mērķa grupu zināju tikai no grāmatām un personīgiem priekšstatiem. Man pastāstīja par cilvēkiem, kuri atrodas institūcijā, par katru no tiem atsevišķi - kāds viņam ir garīgās attīstības līmenis, kādas vēl katram ir slimības un

rakstura ievirzes. Sākumā palīdzēja centra darbinieki, kad es vadīju nodarbības un arī skaidroja, kā reaģēt uz kādu nesaprotamu un nepierastu klienta uzvedību.

11. Kāda Jums ir atsauksme par BD DAC? Vai ieteiktu citiem darboties brīvprātīgi šajā sfērā?

Darbs bija emocionāli grūts, bet tomēr man personīgi no tā ir liels gandarījums. Palīdzēja tas, ka kolektīvs bija draudzīgs un saprotošs. Domāju, ka nevar tā vienkārši ieteikt nākt uz DAC kā brīvprātīgajam, jo ir jāsaprot, ka mērķa grupa ir ļoti specifiska. Domāju, ka DAC brīvprātīgie lielākoties atrodas tur, lai iegūtu kādu pieredzi turpmākajam darbam ar šo mērķa grupu.

12. Kādas pārdomas vai šaubas jums bija pirms izlēmāt strādāt BD DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem?

Šaubas bija tikai tajā, cik mierīgi es varēšu reaģēt uz šo cilvēku veselības stāvokli, dzīves situāciju.

3. *Intervija*

1. Kāds ir Jūsu vecums?

22 gadi.

2. Cik ilga darba pieredze brīvprātīgajā sektorā Jums ir?

Es sāku tikai nesen. Tas ir, oficiāli kā brīvprātīgais organizācijā sāku stādāt tikai nesen, apmēram 4 mēnešus, bet tā pamazām es visur kur darbojos brīvprātīgi, pēc pašas gribas. Piemēram, katru svētdienu es palīdzu savai kaimiņienei, tā ir veca tantiņa, viņai ir labas attiecības ar manu vecmammu, eju uz veikalu pēc produktiem uz nedēļu un palīdzu uzskatīt māju. Nu viņa, protams, mani uzciēnā ar tēju, to taču nevar uzskatīt par atlīdzību par darbu, par darbu, protams, arī nevar... (*smejas*).

3. Kur Jūs uzzinājāt par BD iespējām?

Man draudzene piedāvāja, viņa toreiz gribēja brīvprātīgi darboties kaut kādā organizācijā, bet viena pati negribēja, tad piedāvāja man. Es piekrītu viņu atbalstīt, un mēs aizgājām uz to organizāciju.

4. Kas Jūs pamudināja strādāt BD?

Nu tieši, kā es jau teicu draudzene, gribēju viņu atbalstīt un, un, un arī tas, ka, ja tev ir brīvais laiks un tu vēlies kādam palīdzēt, kāpēc tad to nedarīt.

5. Kāpēc nolēmāt strādāt BD tieši sociālajā sfērā un ar šo mērķa grupu?

Ē..., tas ir garš stāsts, kā lai to izstāsta? Kad, tuvojoties Ziemassvētkiem, organizācija ziedot.lv rīkoja Ziemassvētku tirdziņu Doma Laukumā, tur piedalījās arī DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem „Cerību tilts”, tajā tirdziņā es viņiem palīdzēju tirgot DAC klientu

paštaisītas mantiņas. Tā tas viss iegāja, tagad es tur esmu kā brīvprātīgais, bieži eju pie viņiem ciemos un palīdzu klientiem darbnīcās. Es nezinu kāpēc mana izvēle ir tieši šāda, jo pati es neesmu saistīta ar sociālo sfēru, esmu tā teikt matemātiķis - statistiķis. Varbūt tieši tāpēc, ka man trūkst saskarsmes ar cilvēkiem, ziniet visur tikai cipari (*smaida*). Kāpēc ar šo mērķa grupu? Es nezinu... viņi ir dīvaini, viņi atšķiras no mums, bet tai pat laikā viņi ir atklāti, draudzīgi, neviltoti, viņiem ir pavisam kaut kāds cits skats uz pasauli, nezinu, man ar viņiem patīk komunicēt.

6. Kas ietekmēja konkrētas institūcijas izvēli?

Hm... Pat tajā tirdziņā man jau izveidojās laba saskarsme ar DAC vadītāju un dažiem klientiem, varbūt tas arī ietekmēja manu izvēli. Vienmēr ir patīkami nākt strādāt (kaut arī brīvprātīgi) uz tādu kolektīvu, kur tevi atbalsta un saprot, kur ir patīkama gaisotne. Es nezinu....

7. Kādi ir Jūsu ieguvumi no BD DAC?

Jauns paziņu un draugu loks, jā, es pat varu tā teikt, ka man tur ir daudz draugu. Vienmēr patīkama gaisotne tur valda. Kad es uz turieni eju, es pat uz neilgu laiku aizmistu par savām ikdienišķām problēmām. Tas ir gandarījums par paveikto darbu, par to, ka tu esi kādam palīdzējis, un tu arī jūti, ka tava palīdzība ir kādam nepieciešama.

8. Kā Jūs varētu raksturot personas ar garīga rakstura traucējumiem?

Kā es jau teicu viņi ir pavisam citādāki, nekā mēs pārējie, viņi drīzāk ir kā bērni, kurus ir žēl un kuriem gribas palīdzēt, tomēr viņi ir atklāti, draudzīgi, neviltoti, dzīvespriecīgi. Daudziem no viņiem ir grūti dzīvot starp mums, bet viņiem ir stiprs gars, viņi cenšas pretoties dzīves realitātei.

9. Ar kādām grūtībām Jūs saskārāties, brīvprātīgi darbojoties DAC?

Man nebija nekādu grūtību, vienīgais tas, ka daži mani draugi nevarēja saprast, kāpēc es to daru, kāpēc man tas ir vajadzīgs. Viņi nevarēja saprast, par ko es ar DAC klientiem varu runāt, kas mums var būt kopīgs. Re kur, tā sabiedrības attieksme pret šiem cilvēkiem. Nu ir bēdīgi..., ko vēl teikt.

10. Vai Jums bija nepieciešama apmācība, uzsākot BD DAC? Vai tā tika piedāvāta?

Nē, nebija nekādas īpašas apmācības, kad uzsāku darboties tajā centrā, man bija iedots tā teikt pārbaudes laiks, tas ir, nevis pārbaudīt kā es strādāju, bet man pašai pārbaudīt sevi, vai spēšu tur strādāt vai nē.

11. Kāda Jums ir atsauksme par BD DAC? Vai ieteiktu citiem darboties brīvprātīgi šajā sfērā?

Ja cilvēkam ir vēlme kādam palīdzēt, var droši izmēģināt sevi šajā sfērā. Nu tas ir ļoti individuāli, kāds spēs strādāt ar šiem cilvēkiem, kāds nē. Bet brīvprātīgi, protams, ieteiktu ar

kaut ko nodarboties, kamēr esam vēl jauni, un pagaidām nav jāpelna nauda. Jo brīvprātīgais darbs dod plašas iespējas, tu vari pārbaudīt sevi, uz ko esi spējīgs, dod iespēju pašattīstīties un pilnveidoties.

12. Kādas pārdomas vai šaubas jums bija pirms izlēmāt strādāt BD DAC personām ar garīgās attīstības traucējumiem?

Nē, man nebija nekādu šaubu.

Anketas paraugs Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes studentiem

ANKETA

Labdien!

Latvijas Universitātes Sociālo Zinātņu fakultātes Sociāla darba programmas 4. kursa studentes Diāna Mohova un Jeļena Jasjukjaņeca sava diplomdarba ietvaros veic pētījumu par brīvprātīgo darbu (BD) dienas aprūpes centros personām ar garīga rakstura traucējumiem un par to, kas kavē un veicina BD šajā institūcijā.

Lūdzam Jūs aizpildīt šo anketu. Tas aizņems pavisam nedaudz laika. Jūsu viedoklis mums ir svarīgs!

Anketa ir anonīma, Jūsu sniegtā informācija būs pieejama tikai apkopotā veidā un ar iegūtiem datiem iepazīsies tikai Latvijas Universitātes pasniedzēji un šaura studentu loks.

Pirms uzsākat anketas aizpildīšanu...

Dienas aprūpes centrs (DAC) ir institūcija, kura dienas laikā nodrošina nepieciešamos veselības aprūpes, sociālos un atbalsta pakalpojumus personām ar garīgas attīstības traucējumiem.

Personas ar garīgās attīstības traucējumiem ir viena no sabiedrības mazaizsargātākajām grupām. Šīs mērķa grupas intelektuālais un garīgās attīstības līmenis nepārsniedz 12 gadus veca bērna robežu, neskatoties uz to, ka fiziskais attīstības līmenis ir atbilstošs viņu bioloģiskajam vecumam. Šī mērķa grupa ir neaizsargāta un nevar pastāvēt par savām tiesībām un interesēm savu intelektuālo ierobežojumu dēļ.

Lūdzam Jūs sniegt informāciju par sevi:

Jūsu dzimums: sieviete vīrietis

Jūsu vecums: _____

1. Vai esat dzirdējis/usi par brīvprātīga darba (BD) iespējām Latvijā?

jā nē (pārejiet uz 5. jautājumu)

2. Kur esat dzirdējis/usi par BD iespējām? (var atzīmēt vairākas atbildes)

- internetā
- presē
- TV
- radio
- no draugiem, paziņām
- cits variants _____

3. Vai Jums ir iepriekšējā pieredze brīvprātīgajā darbā?

jā nē (pārejiet uz 5. jautājumu)

4. Kādā sfērā Jūs darbojāties kā brīvprātīgais darbinieks? (var atzīmēt vairākas atbildes)

☐ sociālā sfēra (sociālās problēmas)	☐ veselības aprūpe
☐ mediji, komunikācija	☐ politika
☐ mūzika, māksla	☐ valsts pārvalde
☐ minoritātes	☐ reliģija
☐ teātris	☐ sports
☐ dzīvnieki	☐ izglītība
☐ vide	☐ cits variants _____

5. Vai Jūs vēlētos nodarboties ar BD?

- jā (pārejiet uz 7. jautājumu) nē

6. Ja iepriekšējā atbilde bija „nē”, atzīmējiet iemeslu, kāpēc Jūs nevēlaties nodarboties ar BD? (pārejiet uz 10. jautājumu)

- nav brīva laika cits variants _____
 nevēlos strādāt bez atlīdzības
 neesmu pārliecināts par jomu, kurā vēlētos strādāt

7. Kāpēc Jūs vēlētos nodarboties ar BD? (var atzīmēt vairākas atbildes)

- gribu palīdzēt citiem cilvēkiem gribu īstenot savas idejas
 gribu uzlabot sabiedrības dzīves kvalitāti gribu pavadīt lietderīgi brīvo laiku
 gribu iegūt jaunus kontaktus gribu dalīties ar savu dzīves pieredzi
 gribu iegūt darba pieredzi gribu iegūt karjerai noderīgus sociālos kontaktus
 gribu iemācīties ko jaunu cits variants _____

8. Kādā sfērā Jūs vēlētos brīvprātīgi darboties? (var atzīmēt vairākas atbildes)

- sociālā sfēra (sociālās problēmas) veselības aprūpe
 mediji, komunikācija politika
 mūzika valsts pārvalde
 minoritātes reliģija
 teātris sports
 dzīvnieki izglītība
 vide cits variants _____

9. Vai Jūs vēlētos brīvprātīgi darboties DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem?

- jā nē

Lūdzu, paskaidrojiet savu atbildi (kāpēc nē?/kāpēc jā?)

10. Kas, Jūsaprāt, varētu atturēt brīvprātīgo iesaistīties BD dienas aprūpes centrā personām ar garīga rakstura traucējumiem?

11. Kas, Jūsaprāt, varētu veicināt brīvprātīga iesaisti BD dienas aprūpes centrā personām ar garīga rakstura traucējumiem?

12. Kādām rakstura īpašībām jāpiemīt brīvprātīgajam, lai viņš varētu strādāt ar personām ar garīga rakstura traucējumiem? (var atzīmēt vairākas atbildes)

☐ empātisks/ iejūtīgs	☐ labvēlīgs
☐ atbalstošs	☐ komunikabls
☐ draudzīgs	☐ līdzsvarots
☐ pacietīgs	☐ cits variants _____

13. Kādas personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzības Jūs būtu gatavs apmierināt? (var atzīmēt vairākas atbildes)

☐ vajadzība pēc atbalsta	☐ vajadzība pēc brīva laika pavadīšanas
☐ vajadzība pēc uzmanības	☐ vajadzība pēc sapratnes
☐ vajadzība pēc draudzības	☐ vajadzība pēc saskarsmes
☐ vajadzība pēc emocionālās labsajūtas	
☐ vajadzība pēc personīgas attīstība un radošām aktivitātēm	
☐ vajadzība pēc sabiedriskās dzīves un iekļaušanos sabiedrībā	
☐ vajadzība pēc prasmju un iemaņu attīstības (pašaprūpe, sadzīvīskās prasmes)	
☐ cits variants _____	

14. Kādas Jums varētu būt šaubas, uzsākot brīvprātīgo darbu DAC personām ar garīga rakstura traucējumiem? (var atzīmēt vairākas atbildes)

- nav zināšanu par šo cilvēku vajadzībām
- nezinu kā komunicēt un izturēties pret cilvēkiem
- bailes ka varu nodarīt viņiem pāri
- bailes no šo cilvēku neparedzamas uzvedības
- pārspīlēta žēluma sajūta pret šiem cilvēkiem
- nelietderīgs darbs un veltīga laika tērēšana darbojoties ar cilvēkiem
- cits variants _____

15. Ko Jūs sagaidītu no institūcijas, uzsākot BD tajā? (var atzīmēt vairākas atbildes)

- atsaucīgu un atbalstošu kolektīvu
- apmācības, ievadīšanu darbā
- piemērotus darba apstākļus
- skaidru pienākumu aprakstu
- cits variants _____

Paldies par atsaucību un pacietību!

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Diplomdarbs „Brīvprātīgais darbs dienas aprūpes centros personām ar garīgās attīstības traucējumiem” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar saviem parakstiem apliecinām, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autores: Jeļena Jaskukjaņeca _____ .____.2012.
/paraksts/

Diāna Mohova _____ .____.2012.
/paraksts/

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore M.soc.d. Evija Apine _____
/paraksts/

Recenzents: docente Dr.sc.soc. Līga Rasnača _____
/paraksts/

Darbs iesniegts Socioloģijas nodaļā 20.04.2012.

Metodiķe: Anete Alksne _____
/paraksts/

Darbs aizstāvēts diplomdarba gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.2012. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: lektore Evija Apine _____
/paraksts/